

OM
PUFFENDORES PLATS I NYARE PRAKTISKA
PHILOSOPHIENS HISTORIA.

INBJUDNINGSPROGRAM

TILL

DEN PHILOSOPHIÆ DOCTORSPROMOTION

HVILKEN

I

PHILOSOPHISKA FACULTETEN VID LUNDS UNIVERSITET

KOMMER ATT FÖRRÄTTAS DEN 29 MAJ 1868

AF

PROMOTOR.

LUND,
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET,
1868.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41552409_0101

Om

Puffendorfs plats i Nyare Praktiska Philosophiens Historia.

Ingen, som gjort sig förtrogen med de sedliga, rättsliga och religiösa idéernas vetenskapliga utveckling i nyare tider, kan draga i tvifvel att den bildar ett inom sig sammanhängande helt, och att det på grund häraf icke är möjligt att rätt uppfatta och bedöma innehållet af någon viss tänkares praktiska läror, utan att betrakta dem i deras förhållande till det hela, hvori de ingå såsom moment. Att bestämma Puffendorfs plats i den nyare praktiska philosophiens historia måste således vara af vigt vid frågan om den större eller mindre betydighet, han eger såsom tänkare och philosoph, en fråga, som för oss har ett särskildt intresse, derföre att han under en följd af år tillhört detta universitet och utgjort en af dess berömdaste lärare.

Jemför man den nyare tidens praktiska speculation med antikens, så visar sig genast den anmärkningsvärda skilnaden, att då den sistnämnda så godt som uteslutande är etik, så räknar den förra, utom sedelära, äfven tvenne andra relativt sjelfständiga vetenskaper, nemligen rättslära och religionslära. Grunden till detta förhållande ligger i den olika grad af andlig utveckling, som utmärker de begge tidevarfven. På den antika bildningens ståndpunkt känner man egentligen blott en enda praktisk norm eller lag, hvilken af Grekerna kallades *τὸ δίκαιον*. I denna sammanfölla för dem det religiösa, det politiska och det ethiska eller de trenne praktiska idéer, hvilka på den moderna bildningens ståndpunkt bestämdt särskiljas från hvarandra. Statens institutioner och lagar, hvilka voro på det närmaste förenade med den religiösa culten och betraktades såsom ett

uttryck af de nationella skyddsgudarnes vilja, uppfattades tillika såsom det omedelbara rättesnöret för den enskilda människans sedliga lif. I följd deraf måste först och främst den enskildes dygd egentligen komma att bestå deri, att han var god medborgare eller gjorde statens ändamål till sitt eget, hvarvid afseendet på den inre sinnesförfattningen nödvändigt trädde i bakgrunden; men vidare måste frihet för den enskilde i förhållande till staten och dess lag ovilkorligen visa sig såsom en motsägelse. Att antaga en sådan frihet hade på denna ståndpunkt varit detsamma som att antaga, att det skulle kunna gifvas ett område för människans praktiska verksamhet, hvilket ej behöfde att bestämmas af normen för det rätta. Också är det bekant, att den antika staten sträckte sin myndighet öfver den enskilde lika mycket till de obetydligaste detaljer af hans rent privata lefnadsförhållanden som till sjelfva hans lif, hans egendom och hans religiösa öfvertygelser.

Emedan den grekiska religionen väsendtligen hade en sinnlig karakter — gudarne sjelfve bestämdes af sinnliga motiver eller af afseendet på det sinuligt goda — måste den nödvändigt leda till praktisk skepticism, så snart den vaknande reflexionen började att vända sig till det menskliga lifvets egna förhållanden och fråga efter grunden till den ovilkorliga vördnad och lydnad, hvarpå statens religiöst politiska institutioner och lagar gjorde anspråk. Att söka botemedlet emot denna skepticism, som fick sitt consequenta uttryck i Sophistiken, i en återgång till den grekiska religionen eller i ett återupplifvande af densamma, hade varit en motsägelse, då denna religion, enligt hvad ock Plato insåg, just utgjorde den källa, hvarur skepticismen ytterst härflöt. Man drefs fördenskull nödvändigt att söka botemedlet i vetenskapen — i en vetenskap, som närmast vände sig till den menskliga individen och i dennes sedliga medvetande uppvisade ett ursprungligt innehåll af annan art än det sinnliga. Och, då man ännu ej förmådde att i den andliga världen eller i personlighetens rike intränga tillräckligt djupt, för att vederbörligen distinktuera emellan det religiösa, det politiska eller rättsliga och det ethiska, så låg det i sakens natur, att det i människans inre upptäckta sedliga innehållet, skulle komma att för filosoferna visa sig såsom den norm, hvilken borde sättas i den förkastade folkreligionens ställe och hvilken följaktligen ock borde vara den omedelbart styrande principen i staten eller utgöra dess lag. Äfven statsläran måste således, så vidt som den bearbetades, blifva etik, och om uppställandet af en statslära i modern mening kunde lika litet blifva fråga

som om en ifrån sedeläran skild religionslära. På grund här af var ej heller den antika filosofien tillräcklig för att bryta föreställningen om statens oinskränkta makt öfver den enskilde. Denna med den gamla religionen på det närmaste förknippade föreställning fortlevde äfven sedan den gamla religionen själf till en stor del förlorat sitt värde öfver sinnena. För att bryta denna föreställning, fordrades en ny och högre religion; hvilket dock icke utesluter att den gamla filosofien, derigenom att den förde människan inom sig själf och icke så litet utvecklade medvetandet om hennes inre själfständighet, väsendtligen förberedde hvad christendomen i sinom tid skulle fullborda.

Antikens omedelbara enhet emellan statens positiva lag och religionen upplöstes af christendomen, derigenom att den störtade alla nationella gudomligheter och gjorde gällande Guds oändlighet eller absoluta personlighet. Den menskliga individens själfständighet åter i förhållande till staten följde deraf, att christendomen tillerkände honom barnskap hos Gud eller ursprunglig delaktighet i Guds väsende och en derigenom gifven karakter af person. Såsom person måste människan hafva ett själfständigt öfversinnligt ändamål att förverkliga, och kunde följaktligen icke vara ett blott verktyg för staten och allra minst för dess timliga ära, makt och lycka. Denna människans själfständighet i förhållande till staten uttalades bestämdt af Christus, när han sade: "gifver kejsaren det kejsaren tillhör, och Gudi det Gudi tillhör." I dessa ord ligger, att människan har pligter emot Gud, oberoende af statens lag. Hon måste således ock hafva rättigheter oberoende deraf, nemligen rättighet att fullgöra dessa sina pligter eller att företaga alla de handlingar, som dertill erfordras. Det gifves följaktligen en sphär för människans verksamhet, öfver hvilken staten ej har att positivt bestämma och denna sphär måste i själfva verket omfatta hela hennes sedliga verksamhet, alldenstund intet moment af denna kan vara hvad det bör, om det ej är bestämdt af religionen. Men, ehuru Christus uttalar människans sedligt religiösa själfständighet i förhållande till staten, så är han så långt ifrån att upphäfva den sistnämnda, att han gör densamma till föremål för pligter, enligt hvad orden: "gifver kejsaren det kejsaren tillhör" tydligen gifva vid handen. I christendomens anda ligger således att erkänna både statens och den enskildes själfständighet och giltigheten af beggaderas ändamål, hvilka — för att ifrån religionens synpunkt äga giltighet — måste vara organer för Guds rikets tillkomst och

således äfven begge med hvarandra harmoniera och i visst afseende befordra hvarandras förverkligande.

Hvad som låg i christendomens anda var icke allmänt erkändt och historiskt förverkligadt dermed att den christna religionen besegrade den grekiskt-romerska hedendomen och utbredde sig bland de germaniska folkstammarna. Tvertom finna vi att den antika samhällsprincipen, enligt hvilken staten är oinskränkt herre öfver individen i både andligt och verldsligt afseende, reagerar under medeltiden, hvilken företer en allsidig strid emellan de bildningselementer, som voro gifna genom den antika culturen, christendomen och de germaniska folkens egendomliga skaplynne. Uttrycket för denna reaction visar sig i den förenade besittning af den andliga och verldsliga makten, hvarpå påfvedömet gjorde anspråk och till en del äfven förvärfvade. Den opposition häremot, som icke kunde undgå att göra sig gällande både från de särskilda stater, som uppvuxit på germanisk grund och ifrån de individer, hos hvilka ett liffigare medvetande af andelig sjelfständighet rörde sig, var dock icke tillräcklig för att bryta påfvedömet's makt. Dertill fordrades den nya utveckling af sjelfva det christna religiösa medvetandet, som fått namn af reformationen. Reformationen är ock derföre icke mindre tidpunkten för den verkliga sjelfständiga moderna statens födelse än för den menskliga individens andeliga sjelfständighetsförklaring och emancipation ifrån yttre auctoritet.

De stridigheter, som med anledning af reformationen yppade sig emellan de till sjelfständighet sträfvande staterna och påfvedömet, äfvensom emellan regenterna och deras undersåtar och slutligen emellan de särskilda staterna, kunde ej undgå att göra staten sjelf till föremål för den filosofiska reflexionens uppmärksamhet. Man måste nödvändigt erfara behof af att uppsöka en af all positiv lag oberoende rättsnorm, som kunde utgöra princip för bestämmandet af statens förhållande till kyrkan och till ans hegna privata medlemmar, äfvensom af de särskilda staternas förhållande till hvarandra. På samma sätt måste också de theologiska och religiösa tvister, af hvilka reformationstidehvarfvet var uppfyllt, föranleda den tänkande menniskan att fråga sig, om det ej gäfves någon norm för slitandet af dessa tvister och för bedömandet af hvad som var sannt eller falskt i de hvarandra bekämpande åsigterna. Och gifvet var, att man dervid skulle finna sig drifven att söka denna norm i något, som var oberoende af sjelfva de stridande partierna, alltså i den tänkande menniskan sjelf eller i den

dömande principen hos henne, med hvars fordringar de olika meningarna borde jämföras och inför hvilken de hade att documentera sin giltighet. Man uppfordrades sålunda till försöket att uppställa både en af den positiva jurisprudencen oberoende filosofisk rättslära och en af den positiva theologien oberoende filosofisk religionslära. Och för att beteckna dessa speculativa vetenskapers skilnad från de beslägtade positiva och tillkännagifva att deras principer söktes i människan själf eller i hennes eget väsende, kallade man rättsphilosophien för "naturrätten" och religionsphilosophien för "läran om den naturliga religionen," hvarvid den naturalistiska förutsättningen låg inunder, att det, som hos människan är väsendtligt eller nödvändigt, skall vara ett naturligt eller utgöra en naturbestämmdhet. Den bitterhet, hvarmed de confessionella striderna fördes emellan protestanter och catholiker äfvensom emellan olika protestantiska sekter, och oväsentligheten af en del af de frågor, hvilka dervid upphetsade sinnena och satte passionerna i rörelse, måste hos dem, som funno sig icke kunna taga parti, antingen alstra likgiltighet och tvifvel i religiöst afseende eller drifva dem att söka det väsendtliga i religionen i dess rent ethiska sida, hvilken syntes böra vara höjd öfver all meningsskiljaktighet och utgöra likasom ett neutralt område mellan de stridande. Reflexionen åter på den ethiska sidan i religionen måste förr eller senare leda till en själfständig betraktelse af det ethiska medvetandets innehåll såsom blott sådant eller till uppställandet af en etik vid sidan af rättsläran och religionsläran.

Anmärkningsvärdt är emellertid, att till en början icke samma tänkare på en gång sträcka sin uppmärksamhet till den praktiska filosofiens trenne hufvuddelar. Fastmera bearbetades dessa till en början mer eller mindre oberoende af hvarandra, och detta förhållande fortfar till och med att vara det vanliga ända till Kants tid eller under hela den första hufvudperioden af den nyare praktiska filosofiens utveckling, om än undantag i detta afseende skulle kunna anföras. Men icke nog med att sålunda de praktiska vetenskaperna i nyare tider utgå från discreta punkter och ända till Kants tid i allmänhet röra sig framåt på skilda linier; de bearbetas äfven under nämnda tidskifte oberoende af den theoretiska speculationen, åtminstone i den mening att, med undantag af Spinoza, denna speculations egentliga heroer, en Baco, Cartesius, Locke och Leibnitz, icke egnade den praktiska filosofiens problemmer någon större och mera omfattande uppmärksamhet, likasom omvänt de tänkare, som med dessa problemmer syssel-

satte sig, vanligen icke gjorde sig bestämdt reda för de theoretiska förutsättningar, ifrån hvilka de utgingo. Det oakadt utöfvade de nämnde philosophiska heroernas theoretiska grundsatser ett bestämmande inflytande på den praktiska speculationens hela anda och riktning, enligt hvad åtminstone till en del skall visa sig i det följande.

Den philosophiska rättsläran och religionsläran grundades, den förra af Hugo Grotius, den senare af Herbert of Cherbury, hvilka tänkare icke blott så godt som samtidigt utgafvo sina vigtigaste skrifter, utan äfven utmärka sig genom en nära beslägtad anda och riktning ¹⁾. De hafva begge inom sin vetenskap infört det empiriska betraktelsesätt, som sedermera, om ock under olika modificationer

¹⁾ Vi hänföra icke till den egentliga praktiska philosophiens historia vissa skriftställare, hvilkas arbeten rätteligen torde kunna sägas ligga på gränsen af mera populär (concret) reflexion och sträng (abstract) vetenskap, och hvilka dels inleda och förbereda en verklig praktisk speculation, dels, sedan en sådan redan franträdt, fortgå på sidan af densamma. Till dessa skriftställare räkna vi först och främst Machiavelli, hos hvilken intresset för Italiens politiska enhet och sjelfständighet utgör den ledande principen och hvilken med anledning deraf uppställer sin beryktade teori om vilkoret för regenererandet af ett förderfvadt samhälle, ett folk i anarchi. Vidare räkna vi till dessa skriftställare Buchanan, Hotoman, Steph. de la Boétie, Milton och Algernon Sidney, m. fl., hvilka med anledning af de ingrepp i folkens rättigheter, till hvilka åtskilliga regenter gjort sig skyldige, söka att göra gällande folksuveränitetens princip. För att åt folket i staten kunna vindicera försvarsrätt emot den absoluta konungamakten, ingå de i en undersökning af sjelfva grunderna för monarchernas anspråk på absolut makt och myndighet, och komma dervid till det resultat, att statsmakten ursprungligen legat hos folket eller summan af statens privata medlemmar och blifvit af dem öfverlåten till regenten, samt att på grund häraf den sistnämnde är skyldig att ansvara inför folket och detta icke blott berättigadt att skilja honom ifrån regeringen, utan äfven att behandla honom såsom en fiende och döda honom. Dessa undersökningar hafva dock mera en omedelbart praktiskt-politisk än en egentligen rättsphilosophisk karakter: det är mindre fråga om att framtränga till statens eget begrepp och väsende, än att afhjelpa vissa det dåvarande statslivets brister och angifva medlen för vinnandet af detta ändamål. Ett omedelbart praktiskt intresse ligger ock till grund för de teorier till folksuveränitetens förmån, som uppställdes af den spanska jesuiten och historieskrifvaren Mariana och den italienska cardinalen Bellarmin. Dessa män omfatta nemligen folksuveränitetens princip ur hierarchiskt intresse, eller för att derigenom försvaga det moderna konungadömet, hvilket de ej kunde annat än betrakta såsom en farlig fiende till påfvens och hierarchiens verldsliga makt.

Opponera sig nu dessa tänkare, ehuru af olika motiver, emot den absoluta monarchien, så fann åter denna sina försvarare i holländarne Henning Arnisäus, Theodor Graswinkel och engelsmannen Robert Filmer. En medlande ställning emellan den absoluta monarchiens vedersakare och dess försvarare intogs af Joh. Bodinus, som genom den hos honom förekommande

och former, i allmänhet blef rådande inom den praktiska philosophien i det hela ända till Kant. Det empiriska tänkesättet, hvilket i allmänhet karakteriseras deraf, att det i den sinnliga erfarenheten och reflexionen öfver hvad som genom henne är gifvet, söker det menskliga vetandets yttersta princip, visar sig dock icke i sin fulla renhet hos Grotius och Herbert, utan är hos dem — såsom förhållandet plägar vara med empirismen i dess första uppträdande — ännu förbundet med ett högre element, hvilket likväl ej är hemtadt från begreppets, utan ifrån den bildade föreställningens område, hvarifrån den philosophiska reflexionen utgår. I sin renhet framträder empirismen först hos deras närmaste efterföljare Hobbes, hvilken på den praktiska philosophien tillämpade Bacos vetenskapliga method.

En speculativ anda röjer sig hos Grotius och Herbert i det afseendet, att den förre söker uppvisa hos rätten, den senare hos religionen, ett innehåll, hvilket står i ett ursprungligt och nödvändigt sammanhang med människans väsende och hvilket såsom sådant är constant och giltigt genom sig sjelft samt följaktligen äfven höjdt öfver det gudomliga arbitrium (*beneplacitum divinum*)¹⁾, hvori man under medeltiden hade trott sig böra sätta både rättens och religionens yttersta princip. Den empiriska riktningen åter hos Grotius och Herbert uppenbarar sig deri, att de icke bestämdt distinguera emellan människans lägre och hennes högre natur eller emellan hennes sinnlighet och hennes förnuft, utan antaga att det väsendtliga hos människan skall hafva sitt adeqvata uttryck i vissa af hennes naturliga drifter eller i vissa bestämningar, hvilka tillhöra henne såsom sinnlig varelse. Sålunda vill Grotius förklara rätten och dess innehåll ur en s. k. socialitetsdrift, hvilken icke blott tillkommer människan, utan äfven djuren, om den ock icke hos dessa förefinnes i samma grad och med samma fullkomlighet som hos människan²⁾. På samma sätt vill Herbert härleda religionen ur sjelfuppe-

föreningen af historiska studier och praktiskt politisk speculation kan betraktas såsom en föregångare till Montesquieu.

Till dem, som förbereda den nyare tidens praktiska speculation, räkna vi äfven de bekanta skeptikerna Montaigne och Charron, hvilkas allmänna tendens torde kunna i korthet betecknas så, att de betvifla, att människan har någon hos sig inneboende (i hennes eget väsende gifven) praktisk lag och yrka att våra omdömen om godt och ondt, rätt och orätt, så vidt de äro sanna och icke bero blott på vana och uppfostran, grunda sig på (yttre) gudomlig uppenbarelse.

¹⁾ Grotius, De jure belli ac pacis. Lib. I. Cap. 1, § 10.

²⁾ Grotius, p. anf. st. Proleg. §§ 6 o. f.

hållelsedriften, hvilken menniskan har gemensam med alla lefvande varelser ¹⁾. Förklaringsgrunden till denna empirism hos Grotius och Herbert ligger icke blott deri, att den philosophiska forskningen, såsom utvecklande sig från det lägre till det högre, alltid historiskt utgår från empirism, utan äfven i hela tidehvarfvets allmänna anda och i den inflytelse, som den uppspirande moderna naturvetenskapen utöfvade på det philosophiska tänkesättet.

Såsom sinnlig varelse eftersträfvat menniskan blott det, som öfverensstämmer med hennes sinnliga natur, d. v. s. det sinnligt angenäma och nyttiga samt betraktar allt annat såsom medel därför. Då nu det sinnliga har en exklusiv karakter, så att hvad en deraf vinner, det förlorar *eo ipso* en annan, så äro de sinnliga drifterna och böjelserna alltid egennyttiga eller egoistiska. Grotius hade således, om han närmare hade gjort sig reda för betydelsen af sina egna förutsättningar, bordt antaga att socialitetsdriften, just såsom en drift, var en egennyttig princip och att det följaktligen endast var för människans egen timliga välfärd eller för afhjelpandet af hennes egna sinnliga behof, som denna drift bjuder henne att lefva tillsammans med sina likar och att icke skada eller ofreda dem. Det måste följaktligen anses såsom ett vetenskapligen oberättigadt lån ifrån en annan och högre princip än sinnligheten, när Grotius förklarar, att socialitetsdriften, som anbefaller en fredlig menisklig sammanlefnad, har en oegennyttig karakter eller utgör princip för den allmänna välviljan och människokärleken. — Sammaledes finner man ock utan svårighet, att, då sjelfuppehållelsedriften, ur hvilken Herbert vill förklara religionen, blott eftersträfvat hvad som befrämjar det sinnliga lifvet, så hade Herbert bordt identifiera människans religion med hennes sträfvande efter sinnlig lycksalighet. Det är följaktligen i uppenbar strid med den vetenskapliga consequensens fordringar, som Herbert antager, att sjelfuppehållelsedriften är rigtad på uppnåendet af den eviga saligheten samt att den ock därför, i stället för att vara egennyttig eller exklusiv i förhållande till andra väsenden, är omedelbart förenad med oegennyttigt intresse att vidmakthålla andra och bidraga till deras väl. Herbert gör sig skyldig till en förblandning af människans sträfvande efter sitt förnuftiga ändamål och hennes sinnliga sjelfuppehållelsedrift; han söker att uppstegra den senare till enhet med det förre, ehuru de i sjelfva verket äro så skilda från hvarandra, att menniskan för sitt förnuftiga

¹⁾ Herbert, De veritate prout distinguitur a revelatione, a verisimili, a possibili et a falso. 1656, ss. 49, 54, 81, 140.

ändamål till och med kan vara förbunden att uppoffra sitt timliga lif och sålunda handla i rak strid med den sinnliga sjelfupphållelsedriftens tillskyndelser.

Men blandningen af heterogena elementer i de principer, ifrån hvilka Grotius och Herbert utgå, visar sig äfven i andra afseenden, än dem, vi nu antydt. Ty, ehuru det ligger i begreppet af en drift, att dess yttringar äro individuellt bestämda och icke förenade med ett bestämdt medvetande, antager Grotius om socialitetsdriften och Herbert om uppehållelsedriften, att de icke skola vara blinda, utan omedelbart utgöra principer för klart medvetna omdömen eller medfödda begrepp. Dertill kommer, att, fastän dessa begrepp skola vara gifna omedelbart eller oberoende af all reflexion eller af all förståndsverksamhet, så skall criteriet på deras allmängiltighet vara ett empiriskt eller ligga i den *consensus universalis*, för hvilken de äro föremål, eller i det bifall, som alla sundt construerade människor utan allt bevis gifva dem ¹⁾).

Vända vi oss efter denna antydning af hvad Grotius och Herbert hafva gemensamt till hvar och en af dem särskildt, för att betrakta den närmare bestämning och användning, som de göra af sina principer, och fästa vi oss dervid först vid Grotius, så kunna vi utgå från den anmärkningen, att han är den förste, som har förtjensten att hafva skilt emellan rättslagen (*justum*) och sedelagen (*honestum*), och att han ingalunda är främmande för den insigten, att den förre är i förhållande till den menliga individen blott negativ eller förbjudande. Den juridiska rätten eller rätten i inskränkt bemärkelse skall nemligen, enligt Grotius, utgöra inbegreppet af de allmänna reglor, förutan hvilkas iakttagande en fredlig menlig sammanlefnad är omöjlig. Dessa reglor, hvilka icke äro positiva, utan negativa (*justum est, quod injustum non est*) och hvilka gå ut på respecterandet af "mitt" och "ditt," bilda en viss krets inom det vidsträcktare område, som kallas det sedliga. De äro: erkännandet af andras egendom (*alieni abstinentia*), uppfyllandet af fördrag (*promissorum implendorum obligatio*), skadeersättning (*damni culpa illati reparatio*), och straff, i händelse någon af de föregående bestämmingarne icke respecteras (*poenæ inter homines meritum*) ²⁾).

Frågar man huru denna bestämning af rättens begrepp och innehåll öfver-

¹⁾ Herbert, p. anf. st. ss. 49, 55 o. f. 62, 195. Grotius, p. anf. st. Lib. I Cap. 1 § 12. Proleg. § 39,

²⁾ Grotius p. anf. st. Proleg. §§ 8—10. Jfr. Lib. I. C. 1, § 3.

ensstämmer med antagandet af socialitetsdriften såsom dess källa, så visar det sig lätt, att Grotii tankegång icke är fullt sammanhängande. Rätten eller rättslagen är nemligen otänkbar utan begreppets förbindelse, alldenstund hvarje rättighet, som den lagen meddelar, måste anses såsom okränkbar eller förenad med förpligtelsen för alla dem, med hvilka den berättigade kommer i beröring, att icke violera densamma. Detta begrepp om förpligtelse kan icke förklaras ur en drift, hvilken såsom sådan endast kan ega fysisk, men icke moralisk nödvändighet. En drift är nemligen en blott naturverkan, som medelst reflexionen upptages i medvetandet. Ville man härvid anmärka, att Grotius, när han fattar socialitetsdriften såsom oegennyttig eller identifierar den med den allmänna välviljan och människokärleken, tydligen i densamma inlägger ett förnuftigt innehåll och vill hafva dess nödvändighet fattad såsom moralisk, så kunna vi visserligen medgifva detta, men måste dock reservera oss mot det filosofiskt berättigade uti ett sådant förfarande. Men äfven om man ville antaga, att en drift skulle utan motsägelse kunna tänkas ega en moraliskt nödvändig karakter, så skulle i alla fall socialitetsdriften icke kunna tjena till förklaring af rätten. Fattad såsom den allmänna välviljans och människokärlekens princip skulle nemligen denna drift på sin höjd kunna utgöra grund för pligter, men ej för rättigheter i detta ords stränga eller juridiska bemärkelse. Ty en rättighet i denna bemärkelse innebär väl en förbindelse för alla dem, med hvilka rättsinnehafvaren kommer i beröring, att visa aktning för hans rättighet eller att icke förhindra honom i hans verksamhet, men deremot innehåller den för rättsinnehafvaren sjelf icke någon förbindelse, utan blott en tillåtelse, så att det är till hans eget godfinnande öfverlätet att antingen begagna sig af sin rättighet eller ock att lemna den obegagnad. En princip för pligter — och en sådan är den allmänna människokärlekens princip — kan deremot icke sägas meddela blott tillåtelse till de handlingar, som den anbefaller; den skulle då ock — hvilket är orimligt — fritaga människan ifrån fullgörandet af de handlingar, hvilka den föreskrifver. Dessutom kan en princip för pligter icke vara blott negativ eller förbjudande för det väsende, hvars omedelbara norm eller lag den är. Att en sådan lag förbjuder något, kan blott vara en följd deraf, att den redan förut har befallt någonting annat. Men om så är, så kunna den juridiska rättens bestämmingar, om hvilka Grotius sjelf inser, att de äro i förhållande till den mensklige individen blott negativa, omöjligen härledas ur socialitetsdriften eller den allmänna människokärle-

kens princip. Rätten kan således ej heller bilda en viss sphær inom det vidsträcktare område, som kallas det sedliga, utan måste vara en form af förnuft, som är specifikt skild ifrån sedligheten.

Ett hemligt medvetande af socialitetsdriftens oduglighet till princip för rätten röjer sig, kunna vi säga, hos Grotius sjelf deri, att han erkänner den vara otillräcklig för förklaringen af den rättsordning, som är för menskligheten nödvändig under dess närvarande tillstånd. Endast det ursprungliga rättstillståndet, som existerade före syndafallet, det ideala tillstånd, under hvilket hvarken privategendom eller särskilda stånd, folk eller stater förefunnos, skall låta härleda sig ur socialitetsdriften. För att förklara för sig den nya rättsordning, som efter syndafallet blef nödvändig, måste man taga till hjälp äfven människans sjelfuppehållsedrift. I följd af de kränkningar af den allmänna välviljans fordringar, till hvilka synden gaf upphof, måste det vara för den förfördelade tillåtet att handla efter sjelfuppehållsens princip; efter syndafallet måste alltså rättsnormen vara den af sistnämnda princip modifierade socialitetsdriften ¹⁾). Under det att den rena naturrätten, som härflyter ur socialitetsdriften allena, bjuder allmän egendomsgemensamhet och allmän fred samt är främmande för åtskilnaden emellan särskilda folk och stater, så tillåter den nya, af syndafallet föranledda rättsordningen att våld afvändes med våld, att vedergällning utöfvas till bestraffande af brott o. s. v. Och för att bilägga de strider, till hvilka synden gaf anledning, och för att väcka, utveckla och nära socialitetsdriften och åstadkomma den fredliga sammanlefnad, hvilken denna drift bjuder, blef det nödvändigt att upprätta de "*corpora artificialia*," som kallas borgerliga samfund eller stater ²⁾). Då nu dessa föreningar bildas genom frivillig öfverenskommelse mellan deras blifvande medlemmar, så måste dessa vara berättigade att sjelfva bestämma hvad föreningens ändamål erfordrar, och minoriteten dervid vara förbunden att rätta sig efter majoritetens beslut. Mångfalden af statens privata medlemmar måste således anses ursprungligen innehafva statsmakten, hvilket dock icke utgör något hinder för ett folk att frivilligt underkasta sig en regents omskränkta makt, eller att åt honom öfverlåta en fullkomlig domsrätt öfver sig, så att det medgifves honom att efter eget

¹⁾ Grotius, p. anf. st. Lib. II. Cap. II § 2. Proleg. § 16.

²⁾ Grotius, p. anf. st. Lib. I. Cap. IV § 2.

godtfinnande stifta och afskaffa lagar och öfverhufvud behandla folket såsom sitt patrimonium ¹⁾).

Öfvergå vi ifrån Grotius till Herbert, för att äfven korteligen göra oss reda för dennes närmare bestämning och användning af sjelfuppehållelsedriften såsom förklaringsgrund till människans religion, så torde först och främst höra omnämnas, att de klart medvetna omdömen eller allmänna grundsanningar, för hvilka sjelfuppehållelsedriften skall utgöra princip, äro både af theoretisk och praktisk art. Dock ligga de praktiska sanningarne sjelfuppehållelsedriften närmast, så att de kunna sägas omedelbart exprimera dess egentliga väsende. Då nemligen sjelfuppehållelsedriften hos hvarje ting eller varelse är ett uttryck deraf, att hos detsamma finnes ett frö, en plastisk natur eller bildande princip, som sträfvar utöfver det närvarande tillståndet till allt högre och högre fullkomlighet, så är människans drift att uppehålla sig sjelf i grunden detsamma som hennes tendens att utveckla sig sjelf och uppnå sitt ändamål eller högsta goda ²⁾). På uppnåendet deraf äro alla hennes förmögenheter anlagda; derpå äro ock alla hennes bemödanden rigtade med nödvändighet, ehuru hon är fri i valet af de medel, som leda till detta mål ³⁾). Derigenom att människans naturliga sjelfuppehållelsedrift sålunda förmår henne att sträfva efter det högsta goda, leder den henne till religion. Ty med religion har man att förstå ett sedligt lif, som sträfvar efter Gud såsom det högsta goda. Och emedan alla dygder nödvändigt höra tillsammans och måste temperera hvarandra ömsesidigt — hvar och en särskild kan lätt leda till öfverdrift — så är också sjelfva den religiösa vördnaden för Gud en verklig dygd först då, när den är förenad med alla andra dygder ⁴⁾).

Nu är det emellertid obestridligt, att det äfven gifves falska religioner och att vi på grund deraf behöfva en norm för att kunna afgöra, om en viss gifven religionsform är sann eller icke. Denna norm kan ej ligga i någonting annat än i det, som för oss utgör prøfvostenen för all sanning, d. v. s. i den naturliga instinet. På de grundbestämningar af theologiskt och religiöst innehåll, hvilka i densamma innehållas, måste den kyrka grunda sig, som rätteligen skall

¹⁾ Grotius, p. anf. st. Lib. II. Cap. V § 17, 23. Lib. I. Cap. III. § 8.

²⁾ Herbert, p. anf. st. ss. 117, 281, 313.

³⁾ Herbert, p. anf. st. s. 106.

⁴⁾ Herbert, p. anf. st. ss. 81—84.

kunna få namn af den katholska eller den allmänt menskliga ¹⁾). Och intet, som tydligen strider emot dessa grundbestämningar, bör få gälla såsom en religiös trosartikel. Ty väl kan mycket öfverskrida det menskliga förnufts gränser och sålunda antagas blott af probabilitetsskäl, men det rentaf förnuftsstridiga kan deremot icke af oss gillas eller godkännas. Den blinda auctoritetstron är ock derföre förkastlig, och endast den tro eller öfvertygelse eger värde, som verkligen är vår egen och således icke utgör blott ett genljud af en annans. — De religiösa sanningar, som böra utgöra hufvudinnehållet af den naturliga religionen och som böra betraktas såsom pröfvosten för hvarje positiv religionsform, äro: 1) Det finnes en Gud eller ett absolut väsende; 2) Det är vår pligt att dyrka Gud; 3) Dygd och fromhet äro det väsendtliga i religionen; 4) Det är vår pligt att ångra våra synder och afstå från dem; 5) I följd af Guds godhet och rättvisa, gifves det belöningar eller straff så väl i detta lifvet som efter detsamma ²⁾). Af denna naturliga religion, som ursprungligen tillhört alla folk, är christendomen — renad ifrån påfliga och hierarchiska tillsatser — ett återställande. Hvad de öfriga religionsformerna beträffar, så äro de — icke särskilda former af det religiösa medvetandets utveckling, utan — producter af menskligt godtycke, af skaldernas phantasi eller filosofernas reflexion, men isynnerhet af prestbedrägerier ³⁾).

Det säger sig sjelft, att man omöjligen skulle kunna stanna vid den tvetydighet, som hos Grotius och Herbert uppenbarade sig deri, att de å ena sidan antaga, att hvad som skall vara oberoende af godtycket och ega karakteren af nödvändighet måste hafva sin grund i naturen eller utgöra en naturbestämmdhet, men dock å andra sidan vilja i en naturbestämning inlägga ett osinnligt eller omedelbart förnuftigt innehåll. Man måste fördenskull finna sig drifven till att antingen vederbörligen skilja det andliga från det naturliga och åt det förra allena tillerkänna karakteren af väsendtlighet, eller ock till att — efter bortkastandet af det rationella elementet hos Grotius och Herbert — omfatta en fullt deciderad och inom sig consequent naturalism. Det senare alternativet omfattades af Hobbess.

¹⁾ Herbert, p. anf. st. ss. 265, 267, 282 o. f.

²⁾ 1) *Esse Deum summum*; 2) *Coli debere*; 3) *Virtutem pietatemque esse præcipuas partes cultus divini*; 4) *Dolendum esse ob peccata, ab iisque respiciendum*; 5) *Dari ex bonitate justitiæque divina præmium vel pænam, tum in hac vita, tum post hanc vitam*.

³⁾ Herbert, *De religione Gentilium*. Amstelodami MDCLXIII ss. 2 m. fl.

Att detta alternativ af honom omfattades, torde böra speciellt förklaras ur det inflytande, som Bacos metodologiska grundsatser i förening med vissa momenter i Cartesii speculation på honom utöfvade. Det är bekant, att Baco hade antagit att den sinnliga erfarenheten är den gränssten, som åtskiljer vetandets och trons områden, och att fördenskull filosofien, i likhet med de empiriska vetenskaperna, har att utgå från det, som är gifvet för våra sinnen, och genom omsorgsfull och allsidig induction derifrån höja sig till kännedom af naturens allmänna lagar. Hvad åter Cartesius beträffar, så hade han visserligen uttalat den idealistiska verldsåsigtsens grundsanning, att det själfmedvetna subjektet måste erkännas såsom substans, emedan det icke kan tänkas annat än såsom varande och bevisar sin verklighet genom sjelfva tviflet derpå; men det oaktadt innehöll hans speculation flere momenter, som icke kunde annat än i hög grad gynna det realistiska och naturalistiska tänkesättets utveckling inom den nyare filosofien. Ett sådant moment låg, kunna vi säga, redan deri, att Cartesius, ehuru han vid början af sina undersökningar förklarar att själen är en individuell substans, ändock under deras fortgång betraktar henne nära nog såsom en *tabula rasa*, hvilken ej uti och genom sig sjelf har något innehåll eller någon bestämdhet, utan blott på ett mer eller mindre yttre sätt erhåller en sådan. Själens innehåll skall nemligen i henne inläggas antingen omedelbart af gudomligheten under form af medfödda begrepp (*ideæ innatæ*), eller (under Guds förmedling) af de yttre tingen eller slutligen uppkomma genom själens egen verksamhet. Men, om sålunda själen i sig sjelf är ett abstractum, som på ett mer eller mindre yttre, d. v. s. sinnligt sätt erhåller sin närmare bestämdhet, så ligger det nära till hands, att deraf draga den slutsatsen, att — då det själfständigt verkliga måste vara concret — själen och det andliga i allmänhet icke kan vara en själfständig verklighet (substans), utan blott accidens eller bestämning hos det sinnliga eller kroppsliga. Ett annat för realismen gynnande moment i Cartesii system låg deri, att han antog det kroppsliga hafva substantialitet inom den ändliga världen, ehuru väl han uttryckligen medgaf, att det såsom sammansatt var beroende af annat (förutsatte det enkla), och således, om det omedelbart tillades Gud, skulle upphäva hans själfständighet eller substantialitet. Dertill kan slutligen läggas, att den uppfattning af den kroppsliga verkligheten, som Cartesius sökte göra gällande, var en rent mechanisk, och att han föreställde sig världen såsom en machin, hvil-

ken Gud engång hade sammansatt och åt hvilken han meddelat den rörelse, hvarigenom den sedermera går sin egen gång.

Af Bacos antagande, att den menckliga kunskapen leder sitt ursprung ifrån de yttre tingens intryck på våra sinnen, drog Hobbes den slutsatsen, att alla allmänna begrepp blott äro arbiträrt uppfunna former eller tecken för sammanfattningen och grupperingen af de sinnliga tingens mångfald, och att förnuftet icke är någonting annat än ett räknande (adderande och subtraherande) med dessa tecken ¹⁾. Ur denna kunskapens natur åter följer, att menniskan i sitt vetande är inskränkt till det ändliga. Säga vi om något, att det är oändligt, så uttrycka vi dermed ingenting annat än att vi ej äro i stånd att fatta eller föreställa oss dess ändpunkter. Vi begagna ock derföre namnet Gud, icke för att vi må fatta eller begripa honom, ty sådant är omöjligt, utan endast för att vi må dyrka honom ²⁾. Men likasom vårt vetande, derföre att det hänför sig till våra sinnen, är inskränkt till det ändliga, så är det af samma skäl inskränkt till det kroppsliga. Ty hvad vi med sinnena förnimma, det är alltid blott kropparne och deras förändringar. Kropparne åter äro antingen naturliga eller artificiella, hvarföre ock philosophien måste omfatta, utom logiken eller methodläran, tvenne hufvuddelar, nemligen naturphilosophien och statsphilosophien, af hvilka den sistnämnda är detsamma som läran om den artificiella kroppen.

Mot denna Hobbes' kunskapstheori svarar hans åsigt om menniskans praktiska verksamhet. Likasom allt vårt vetande leder sitt ursprung från de yttre tingens intryck på våra sinnen, så är ock allt vårt viljande och handlande ytterst bestämdt af dessa intryck. Allt vårt viljande och handlande är nemligen ingenting annat än olika yttringar af sjelfuppehållsedriften eller en med kroppens motståndskrafts sammanhängande motverkan mot de yttre intrycken. Denna motverkan eller utåtgående rörelse, som uppstår när det yttre intrycket blifvit fortplantadt ifrån hjernan till hjertat och der väckt antingen behag eller obchag, är till sitt innehåll antingen åtrå efter den förra känslan eller afsky för den senare. Och dessa yttringar af menniskans sjelfuppehållsedrift, till hvilka all hen-

¹⁾ Thomas Hobbes Opera philosophica. Ed. Molesworth. Leviathan. Cap. I. ss. 1 o. f. Cap. V. ss. 31 o. f.

²⁾ Hobbes, p. anf. st. Cap. III. s. 20.

nes praktiska verksamhet låter reducera sig, göra sig hos henne gällande med samma nödvändighet, hvarmed en afslungad sten faller till marken ¹⁾).

En nödvändig följd af denna Hobbes' åsigt om människans praktiska verksamhet var att skilnaden emellan godt och ondt icke kunde komma att för honom betyda någonting annat än skilnaden emellan det angenäma och det oangenäma, samt att han måste finna sig föranlåten att neka, att det gifves något som är godt i och för sig sjelft och som kan tjena till allmän norm eller måttstock för bedömandet af den ifrågavarande skilnaden. Allt godt är, säger han, relativt eller olika för olika personer och vid olika tillfällen och omständigheter, så att hvad som är godt för en kan vara motsatsen dertill för en annan, och hvad som är godt i dag kan vara ondt i morgon. Samvetet är ock derföre ingenting ursprungligt, utan måste härledas ifrån den sinnliga erfarenheten ²⁾).

Men om människan i följd af en inneboende nödvändighet ledes att eftersträfvat det angenäma och undvika dess motsats, så kan ett sådant sträfvande icke vara mot förnuftet. Men hvad som icke är i strid med förnuftet måste vara rätt eller rättsenligt, d. v. s. utgöra en rättighet; då nemligen rättighet betyder den frihet, som hvar och en eger att begagna sina menskliga förmågheter i enlighet med förnuftet. Hvar och en har således rättighet till allt, som synes honom godt, eller till alla de handlingar, som afse hans sjelfupphållelse. Och då döden är det största onda, som kan träffa en människa, så följer deraf, att naturrettens yttersta grundval är rättigheten att, efter förmåga, försvara sitt lif och sina lemmar ³⁾).

Då nu rättighet till ändamålet är otänkbar utan rättighet till de medel, som för dess uppnående äro nödvändiga, så måste hvar och en vara befogad att använda alla de medel, som behövas för hans sjelfupphållelse. Och han är sjelf den ende, som dervid har att afgöra om hvilka dessa medel äro. Ty, om den ena människan hade att döma om den andra, så skulle enhvar blifva domare öfver sin domare. Men är sålunda hvar och en berättigad att göra allt, som

¹⁾ Hobbes, p. anf. st. Cap. VI. s. 40. De homine (1658) Cap. XI. §§ 1—6. De Cive Cap. I. § 7.

²⁾ Hobbes, De Homine Cap. XI § 4. Bonum ergo relative dicitur ad personam, ad locum, et ad tempus. Huic hic, nunc, placet; illi, illic, tunc displicet. Leviathan, Cap. VI. ss. 52 o. f.

³⁾ Hobbes, De Cive Cap. I § 7. Leviathan, Cap. XIV s. 102.

tjenar till hans sjelfuppehållelse och är han sjelf den ende rätte domaren om medlen dertill, så har i sjelfva verket hvar och en menniska rättighet till allt möjligt och egennyttan är rättens måttstock ¹⁾).

De mensklige individerna hafva emellertid icke blott rättighet till allt möjligt, utan de äro äfven af naturen hvarandra jemnlige i styrka, hvilket röjer sig deri, att ingen är så svag, att han ej kan döda en annan. De kunna förden-skull ej undgå att komma i collision med hvarandra under deras sträfvanden att utvidga sin makt eller att vinna ära och rikedom; och människornas naturlige och ursprunglige tillstånd är så långt ifrån att vara bestämdt af socialitets-driften eller den ömsesidige välviljans och människokärlekens princip, att det är "ett allas krig emot alla" ²⁾).

Det är onekligt, att Hobbes genom att på detta sätt göra allvar med den philosophiska naturalism, som blifvit inledd dels af Baco, dels af Grotius och Herbert, har visat det orimlige både i den förstnämndes antagande af sinnena såsom det mensklige vetandets yttersta princip och i de begge sistnämndes föreställningar om en naturlig drift, som skulle vara oegennyttig och rigtad på ett öfversinnligt ändamål. Men Hobbes har icke blott vederlagt sina föregångare, utan äfven sig sjelf, så vida som han tydligen låter oss finna, att, om människan fattas blott såsom ett sinnligt, af naturlige drifter bestämdt väsende, så kommer man följdrigtigt icke till någon rätt eller något rättsförhållande, utan blott till ett djuriskt tillstånd af rättslöshet.

Hobbes, som blifvit förd till sin åsigt af människan icke blott genom en consequent utveckling af Bacos kunskapstheoretiske grundsatser utan äfven genom anblicken af de vilda passioner, som det inbördes kriget lössläppt i hans fädernesland, var emellertid icke den, som förmådde att höja sig öfver naturalismen och frångå sina egna ursprunglige förutsättningar. Fastmera försökte han att, med bibehållande af dessa, uppställa en samhällslära, genom hvars förverkligande menskligheten enligt hans tanke skulle kunna vinna den säkra tillfredsställelse af sjelfuppehållelsesdriften, som naturtillståndet icke medgifver. Det är i vetenskapligt afseende lärorikt att betrakta detta hans försök.

Då nemligen, förklarade Hobbes, det ohejdade tillfredsställandet af egennyttan leder till mensklighetens förstöring och sjelfva naturtillståndet är ett tillstånd af

¹⁾ Hobbes, De Cive. Cap. I. §. 9, 10.

²⁾ Hobbes p. anf. st. §§. 3, 11. Leviathan. Cap. XIII.

ständig fruktan för döden, så måste sjelfuppehållelsedriften eller egennyttn, om den rätt förstår sig sjelt, bjuda menniskorna att inskränka sin egoism så att en fredlig mensklig sammanlefnad är möjlig. Naturens eller förnuftets första fundamentallag är fördenskuld att fred måste sökas, och då denna lag är en regel, enligt hvilken den förståndiga menniskan finner det vara nödvändigt att inskränka naturrätten eller rättigheten till allt, så måste naturlagen skiljas ifrån naturrätten såsom en förbindelse skiljes ifrån friheten derifrån ¹⁾. — Naturens andra lag, som omedelbart följer ur den första, är att man, för att erhålla fred, måste afsäga sig sin absoluta rättighet till allt, hvilken afsägelse, så vida som den fattas icke blott såsom ett lemnande eller öfvergifvande af en rättighet utan såsom ett dess öfverlåtnande till en annan, betyder att man afstår från sin motstånds- eller försvarsrätt ²⁾. Öfverlåta två eller flera personer rättigheter åt hvarandra ömsesidigt, så får en sådan handling namn af öfverenskommelse eller fördrag. Skall nu ett fördrag leda till det åsyftade resultatet eller göra slut på allas krig emot alla, så måste det hållas. Motsatsen dertill åstadkommer genast ett återfall till naturtillståndet. Naturens tredje lag är fördenskuld att fördrag måste hållas ³⁾.

Först genom öfverenskommelse eller fördrag, tillägger Hobbes, uppkommer en verklig skilnad emellan rätt och orätt. En sådan skilnad finnes icke under naturtillståndet, derföre att derunder alla menskliga individer ega tillåtelse eller rättighet till allt, och således ingen kan betrakta något såsom sin särskilda egendom eller tala om "mitt" och "ditt" ⁴⁾. Härmed förnekas dock ej, att den ifrågavarande skilnaden skulle hafva sin yttersta grund i förnuftet eller naturlagen, som är evig och oföränderlig. Meningen är fastmera blott den, att naturlagens föreskrifter icke uti och genom sig sjelfva ega någon förbindande kraft annat än "*in foro interno*" eller i samvetet. För att de skola vara förbindande äfven "*in foro externo*," fordras, att en oemotståndlig tvångsmakt blifvit upprättad, som garanterar hvar och en individ, att också alla andra individer skola ställa sig dem till efterrättelse. Ty då naturlagen afser menniskans sjelfuppehållelse, så kunna dess föreskrifter icke vara förbindande på annat villkor, än att menni-

¹⁾ Hobbes, Leviathan Cap. XIV.

²⁾ Hobbes, p. anf. st. De Cive Cap. II. §§. 2—4.

³⁾ Hobbes, Leviathan, Cap. XV. De Cive, Cap. III. 1.

⁴⁾ Hobbes, Leviathan, Cap. XV, s. 111 o. f.

skan genom deras efterlevande verkligen vinner det med lagen åsyftade ändamålet ¹⁾).

Emedan naturlagen bjuder människorna att för deras egen sjelfuppehållelses skuld inskränka yttringarne af sin egoism, så anbefaller han dem ock att emot hvarandra visa tacksamhet, vänlighet, tjenstfärdighet, försonlighet och i allmänhet behandla andra på samma sätt, som man sjelf önskar att blifva af dem behandlad. Ty alla de nyssnämnda dygderna äro nödvändiga för fredens bevarande. Och emedan detta bevisligen är fallet, så är naturlagen identisk med sedelagen (*lex moralis*). Den kallas äfven med rätta för den gudomliga lagen (*lex divina*), dels emedan den blifvit oss omedelbart gifven af Gud, dels emedan de lefnadsreglor, hvilka den föreskrifver, sammanfalla med dem, som blifvit förkunnade "*per dominum nostrum Jesum Christum et per sanctos prophetas et apostolos*" ²⁾.

Det anförda utvisar att Hobbes, för att komma från naturtillståndet, antager, att naturen eller förnuftet, fastän det skall sanctionera ett obegränsadt tillfredsställande af egennyttn, ändock bjuder människan att inskränka densamma, hvilket antagande äfven kan uttryckas så, att förnuftet å ena sidan skall förklara naturtillståndet såsom berättigadt (såsom ett rättstillstånd), men dock å andra sidan anbefalla dess upphäfvande, emedan deri ej existerar någon rätt. Men vidare är det klart, att Hobbes, när han, för att komma från naturtillståndet, yrkar att människan är förpligtad att lägga band på sina drifter och begär, kommer i strid med sin ursprungliga lära, att hon är af dem med nödvändighet bestämd eller ovilkorligen underkastad deras herravälde. Likaledes motsäger han sig sjelf, när han vill att förnuftets eller naturlagens föreskrifter skola ega giltighet uti och genom sig sjelfva samt vara eviga och oföränderliga. Hobbes är intresserad för naturlagens oberoende af mensklig öfvenskommelse, emedan i annat fall hela hans samhällslära skulle sakna all grundval, och detta intresse kommer honom att glömma, att han i sin kunskapsteori antagit att alla begrepp och satser ega blott subjectiv giltighet och att förnuftet opererar blott med sådana begrepp. Dertill kommer, att den princip, som Hobbes kallar naturlagen eller förnuftet, icke är någonting annat än det sinnliga förståndet eller klokheten, som finner att människan måste afstå från vissa sinnliga begär, för att med säkerhet

¹⁾ Hobbes, De Cive Cap. VI. §§. 9, 16. Cap. III. §. 27—29. Leviathan, Cap. XV, s. 121.

²⁾ Hobbes, De Cive Cap. III, §. 31. Cap. IV, §. 1.

kunna få tillfredsställa de öfriga. Hvad Hobbes kallar sedlighet är ock derföre blott ett medel för den sinnliga lycksaligheten såsom mål. I enlighet med dessa förutsättningar uppfattas också öfvergången ifrån naturtillståndet till samhällslifvet såsom en öfvergång ifrån frihet till tvång, i stället för att sinnlighetens bindande och beherrskande just är ett vilkor för människans frihet såsom förnuftig varelse.

Betrakta vi saken historiskt, så kunna vi säga, att hvad Hobbes kallar förnuftet eller naturlagen i grunden icke är någonting annat än hvad Grotius kallade socialitetsdriften eller tendensen till en fredligt ordnad sammanlefnad. Men i stället för att Grotius ursprungligen utgick ifrån socialitetsdriften, och sedermera, när denna visade sig otillräcklig för rättens och samhällets förklaring, tog sjelfuppehållsedriften till hjälp, så utgår Hobbes ifrån sjelfuppehållsedriften, men finner sig dock, när han derur ej kan härleda annat än ett djuriskt tillstånd af rättslöshet, föranlåten att åter upptaga den förut uttryckligen förkastade ¹⁾ socialitetsdriften. Likasom man sålunda från Grotius consequent ledes till Hobbes, så föres man ifrån den senare tillbaka till den förre, hvilket tydligen visar den logiska cirkel, hvori de begge röra sig.

Anser man, i likhet med Hobbes, att människorna blott äro högre djur, hvilka med nödvändighet bestämmas af sina drifter och begär, så är det gifvet, att yttre tvång är det enda medel, hvarigenom fred och ordning skall kunna bland dem upprätthållas. Man behöfver sålunda ej gå utom de förutsättningar, som äro gifna i Hobbes' allmänna verldsåsigt eller taga sin tillflykt till hans förmenta tillgifvenhet för det Stuartska huset, för att kunna för sig förklara motiven till den strängt despotiska styrelseform, till hvilken han i sin statslära kommer. Ja, hyllandet af denna styrelseform kan till och med betraktas såsom en nödvändig consequens deraf, att han grundade staten på ett fördrag ²⁾. Härmed vilja vi dock ej hafva förnekat, att likasom anblicken af de inhemska parti-striderna stärkte hans låga åsigt om människan, så kan ock Henrik VIII:s monarki, i hvilken den politiska makten var förenad med oinskränkt myndighet i kyrkligt och religiöst afseende, hafva tjänat honom till förebild vid constructionen af den stat, som enligt hans tanke skulle sätta en dam för dylika stridigheter och i allmänhet erbjuda en tillräcklig garanti mot naturtillståndets osäkerhet ³⁾.

¹⁾ Hobbes, De Cive Cap. I, s. 2.

²⁾ Jfr. Om Statsmaktens grund och väsende. Lund 1864, ss. 22 o. f.

³⁾ Jfr. Hobbes, Leviathan ss. 507—510.

För att det fredsfördrag, hvars afslutande naturlagen bjuder, ej må oupphörigen brytas genom utbrottet af människornas egoism, måste man, säger Hobbes, upprätta en oemotståndlig makt, hvilken skyddar alla mot alla och tillser att naturlagen erhåller den allmänt gällande kraft, förutan hvilken den ej är förbindande för någon enskild. En sådan tvångsmakt är staten, hvilken icke kan tänkas uppkomma på annat sätt, än att ett större antal mensklige individer genom inbördes öfverenskommelse underordna sig under en enda vilja, som berättigas att till fred och gemensamt försvar efter godtfinnande förfoga öfver allas krafter, så att hvad denna vilja gör eller låter betraktas såsom uttryck af allas görande eller låtande. Och det gör dervid ingen skilnad, om den vilja, hvarunder alla underordna sig, eller åt hvilken hvar och en enskild öfverlåter all sin rätt och makt, är en individuel vilja eller den generella viljan hos en församling eller dess majoritet. Hobbes antager sålunda att det ligger i statsfördragets eget begrepp att en oinskränkt makt måste öfverlemnas åt den styrande personligheten, under det att Grotius blott antog, att det var tillåtet för medlemmarne af en nation att åt en regent inrymma en sådan inakt ¹⁾). Bland de rättigheter, hvilka skola constituera regentens makt, förtjena några att särskildt anföras.

Då individen genom inträdandet i staten har afhändt sig alla sina rättigheter, så kan han icke vara befogad att — likasom uti naturtillståndet — sjelf döma om hvad han bör göra eller icke göra. Tvertom kan denna rättighet icke tillkomma någon annan än den, som har ärft alla individens rättigheter, nemligen staten. Det är således den med staten identiska regenten, som har att genom sin lag (civillagen) bestämma hvad som är godt eller ondt, rätt eller orätt. Honom tillhör det att afgöra hvad som är stöld, okyskhhet, dråp o. s. v., hvarför ock t. ex. månggifte icke bör betraktas såsom okyskhhet uti ett land, hvarest sådant är tillåtet. Dock bör regenten icke sjelf anses bunden af de lagar, han stiftat. — Då nu vidare människans handlingar härflyta ur hennes tänkesätt eller öfvertygelser, så måste statens domsrätt sträcka sig icke blott till de förra, utan äfven till de senare. Det måste således tillhöra regenten att förbjuda offentliggörandet och utspridandet af sådana läror, som han finner vara på något sätt farliga för den allmänna freden. Slutligen kan ingen annan än staten eller

¹⁾ Hobbes, De Cive Cap. V, §§. 6—11. Cap. VI, §. 18. Leviathan Cap. XVII, ss. 130 o. f.

regenten anses hafva egande rätt i egentlig mening, och den egande rätt, som tillkommer statens privata medlemmar, är blott ett medgifvande från statens sida. Detta följer deraf, att individen vid utträddet ur naturtillståndet har till staten fullständigt afträdt sin ursprungliga rättighet till allt ¹⁾).

Det skulle visserligen kunna synas, som borde Hobbes, i öfverensstämmelse med sin materialistiska världsåsigt och sitt förnekande af möjligheten för människan att komma till något begrepp om det oändliga, hafva stannat i atheism. Han är emellertid så långt derifrån, att han icke blott vill fasthålla tron på Gud, utan äfven på christendomen. Medvetandet om vår egen ändlighet eller inskränkning, säger han, i förening med världens visa inrättning nödgar oss att antaga ett oändligt väsende, hvilket måste tänkas såsom skildt ifrån totaliteten af de simliga tingens och såsom andligt och personligt. Dock kan Gud icke vara ren ande eller blott ande. För att han skall vara substans, måste han äfven vara kropp eller kroppslig ²⁾). Huru Guds kroppslighet eller bundenhet af rummets inskränkningar skall låta förena sig med hans oändlighet, undersökes ej af Hobbes, derföre att han anser att alla dylika undersökningar öfverstiga människans kunskapsförmåga. Också är det icke religionens theoretiska, utan dess praktiska sida, som egentligen intresserar honom. I följd af detta intresse sträfvade han, i likhet med Herbert, att rena den positiva religionen ifrån vissa elementer, hvilka synas honom bero på superstition ³⁾). Ett hufvudsakligt föremål för hans uppmärksamhet är religionens förhållande till staten, med afseende hvarpå så väl grundtanken i hela hans samhällslära som de kyrkligt politiska striderna i England ledde honom till den öfvertygelsen, att den högsta både andliga och politiska makten måste vara förenad hos regenten. Hobbes söker visa nödvändigheten häraf först i afseende på hvad han kallar den naturliga religionen, som har sin grund i människans förnuft, och sedermera i afseende på den positiva religionen eller den religion, som Gud meddelat människorna genom sina profeter. Skulle det vara tillåtet för enhvar att i kraft af sitt individuella förnuft tyda och tolka den naturliga religionens bud, så skulle derigenom uppstå en förvirring af motsatta meningar, ett slags allas krig emot alla rörande det rätta sättet att

¹⁾ Hobbes, De Cive Cap. VI, §§. 15 o. f. Cap. XIV, §. 10. Leviathan Cap. XVII, ss. 135 o. f. De Cive Cap. XII, §. 7.

²⁾ Hobbes, De Cive Cap. XV, §. 14. Leviathan Cap. XXXIV, s. 28 o. f.

³⁾ Hobbes, Leviathan, Cap. XXXI, ss. 260 o. ff.

dyrka Gud, som skulle omöjliggöra all gemensam gudstjänst. Staten måste för-
denskull ordna gudstjensten och vara tolk af den naturliga religionens innehåll,
så att regentens befallningar i detta afseende äro att betrakta såsom Guds egna ¹⁾).

Hvad åter den positiva religionen beträffar, så kan rättigheten att tolka den
heliga skrift och att fälla utslag i tvistiga andeliga frågor icke tillerkännas statens
privata medlemmar — de uppkommande stridigheterna skulle i sådant fall blifva
oräkneliga — utan måste tillhöra någon offentlig auctoritet, hvilken icke kan
vara någon annan än kyrkan. Men kyrkan är detsamma som staten, så att
emellan dem icke finnes någon annan skilnad, än att staten kallas stat med
afseende derpå att dess medlemmar äro menniskor, kyrka åter med afseende derpå
att de äro christne. I hvarje christen stat är ock derföre regenten sitt folks
högste själasörjare, och skilnaden emellan verldsligt och andligt regemente är
blott ett tomt ord, uppfunnet för att förvilla menniskornas blick och komma dem
att misskänna sin lagliga öfverhet. På grund af denna sin åsigt förnekar också
Hobbes, att det skulle kunna gifvas en allmän hela christenheten omfattande
kyrka. En sådan skulle kunna finnas endast under det vilkor, att hela christen-
heten bildade en stat och i denna mening utgjorde en enda personlighet. Och
man må icke häremot åberopa det bibelstället, hvarest Christus kallas hufvudet
på kyrkans kropp, ty med kyrkan menas der de heligas samfund, hvilket blott
quâ potentiâ finnes på jorden ²⁾).

Den öfversigt, hvilken vi tagit af Hobbes' läror, torde vara tillräcklig för
att visa, huruledes han genom consequent utveckling af det empiriska och natura-
listiska elementet hos Baco, Grotius och Herbert leddes till upphäfvandet af de sedliga
begreppens allmängiltighet, till uppfattandet af staten såsom en för ett blott sinn-
ligt ändamål upprättad tvångsmakt, i förhållande till hvilken den menskliga indi-
viden är fullkomligt rättslös, och till att på antikt vis med hvarandra identifiera
den sedliga, den politiska eller rättsliga och den religiösa normen samt således
äfvén till att åsidosätta skilnaden emellan det juridiska och det ethiska, hvilken
dock Grotius — om än på ett ofullkomligt sätt — hade gjort gällande. Det låg i
sakens natur, att en sådan åsigt, isynnerhet när den framträdde helt och hållet
ohöjld, skulle mot sig uppkalla en reaction till förmån för människans högre prak-

¹⁾ Hobbes, De Cive Cap. XV, §. 17.

²⁾ Hobbes, De Cive Cap. XVII, §§. 26—28. Leviathan Cap. XXXIX.

tiska intressen och att denna reaction skulle komma att visa sig icke blott hos en, utan hos flere tänkare.

Innan vi betrakta dessa Hobbes' motståndare, torde vi först böra kasta en blick på en tänkare, hvilken i den praktiska philosophiens historia intager en alldeles egendomlig ställning, en tänkare, som i läran om staten i allmänhet sammanträffar med Hobbes, i fråga om religionens begrepp fortgick på den väg, som Herbert hade beträdd, och med afseende på sedligheten hyllar en åsigt, som har en åtminstone negativt rationell karakter och betydligt höjer honom öfver mängden af sina samtida. Vi mena Spinoza.

Det är bekant, att likasom Hobbes kan sägas hafva gått i Bacos fotspår, så kan Spinoza betraktas såsom en lärjunge till Cartesius. Spinozas filosofi är ett närmare utförande, vi säga icke af Cartesii utgångspunkt, men af det metafysiska eller ontologiska resultat, hvartill denne i strid med sina ursprungliga förutsättningar ledde sig. Cartesius gjorde den upptäckten att den själfständiga (substantiella) verkligheten ligger i medvetandet, subjectet, personligheten, men kommer ändock under fortgången af sina undersökningar till det resultat, att medvetandet är attribut (predicat) till ett vara, som utgör det gemensamma i både andliga och den kroppsliga verkligheten. Det är detta resultat, på hvilket Spinoza tager fasta och hvaraf hans filosofi kan anses vara ett i det hela consequent utförande. Spinoza vill nemligen finna den absoluta eller själfständiga verklighet, hvarur den relativa eller osjälfständiga verkligheten skulle kunna förklaras, och han fattar den absoluta verkligheten eller Gudomligheten såsom ett väsende, hvilket är på engång andligt och kroppsligt eller hvilket har den andliga och kroppsliga verkligheten till sina attributer, men hvilket till sin reella enhet är ett vara, som blott kan negativt bestämmas eller om hvilket man endast kan säga hvad det icke är, men ej hvad det är. På grund deraf, att den kroppsliga verkligheten sålunda skulle vara ett lika omedelbart uttryck af det absoluta väsendet som den andliga eller utgöra detta väsende sjelft ifrån en viss sida eller synpunkt betraktadt, tillerkände Spinoza åt den förra verkligheten lika dignitet som åt den senare. Man finner utan svårighet, att, om denna åsigt fasthålls och consequent tillämpas på människan såsom enhet af natur och ande, sinnlighet och förnuft, så försvinner dermed allt skäl för det antagandet, att hon i sin praktiska verksamhet bör underordna sinnlighetens yttringar under förnuftet. Fastmera synes det som borde ett af sinnliga motiver bestämdt handlande ega lika

värde som ett handlande, hvilket utgår ifrån förnuftiga bevekelsegrunder. Spinoza är sjelf så litet blind för denna consequens af sin åsigt, att han tvertom uttryckligen accepterar den såsom giltig och lägger den till grund för sin rättslära. Dock fasthåller han den icke consequent under rättslärans utveckling, utan tillerkänner åt det andliga och förnuftiga högre värde än åt det sinnliga, så att man deraf ser, att den idealistiska roten i Cartesii system eller dennes ursprungliga lära om den andliga verklighetens väsendtliga prioritet framför den kroppsliga äfven tvingar sig på Spinoza och bryter sig fram hos honom, i trots af hans egna deremot stridande förutsättningar. Spinoza ledes ock derföre i sin naturrätt till vissa antaganden, som aflägsna honom långt ifrån Hobbes.

Likheten emellan Spinoza och Hobbes visar sig först och främst deri, att den förre lika väl som den senare utgår från den förklaringen, att människans grunddrift är sjelfuppehållensedriften och att hon är berättigad att tillfredsställa denna så vidt hon förmår eller m. a. o. att hennes rätt sträcker sig lika så långt som hennes styrka eller makt. På grund häraf vänder sig också Spinoza uttryckligen emot den åsigt, enligt hvilken endast människans förnuftiga görande och låtande anses vara rättsgiltigt. Tvertom ega från naturrättens standpunkt oförnuftigt och förnuftigt handlande samma befogenhet, derföre att det förre lika väl som det senare kan betraktas såsom en yttring af den kraft, förmedelst hvilken människan sträfvar att uppehålla sig sjelf i sin tillvaro och undanröjda hvad som är deremot fiendtligt. Naturrätten förbjuder ingenting annat än det, som ingen eftersträfvar och ingen förmår att göra, och den fördömer ingalunda såsom någonting otillåtet hat och vrede, list och våld o. s. v.¹⁾

På grund af denna sin uppfattning af människans ursprungliga tendens och af rättens begrepp antager Spinoza, i likhet med Hobbes, att ett s. k. naturtillstånd föregått människornas sammanlefnad under formen af stat, äfvensom att detta tillstånd varit ett allas krig emot alla, änskönt Spinoza ej precist begagnar sig af detta uttryck. Bevekelsegrunden till statens upprättande, hvilket sker genom öfverenskommelse eller fördrag, är ock derföre hos Spinoza densamma som hos Hobbes, nemligen fruktan för naturtillståndets osäkerhet likasom äfven denna fruktan eller intresset för den egna säkerheten fortfarande skall utgöra samhälls-

¹⁾ Spinoza, Tractat. Polit. Cap. II, §§. 4, 5, 7 o. f. Tract. Theol. Pol. Cap. XVI, (175 o. f.).

bandet eller den kraft, som håller statsmedlemmarne tillsammans. Staten blir väl sålunda af Spinoza lika så väl som af Hobbes betraktad såsom en säkerhetsanstalt ¹⁾.

Slutligen röjer sig likheten emellan Spinoza och Hobbes äfven deri, att den förre i likhet med den senare antager, att statens blifvande medlemmar vid statsfördragets afslutande till allas gemensamma vilja eller staten öfverlemna oinskränkt makt eller den rättighet till allt, som hvar och en enskild egde i naturtillståndet. I stället för att i naturtillståndet individen själf efter egen insigt afgjorde hvad som för honom var nyttigt eller skadligt, ondt eller godt, rätt eller orätt, billigt eller obilligt, fromt eller ogudaktigt och hvad som borde utgöra hvars och ens tillhörighet, så måste efter statens upprättande allt sådant afgöras af staten. Att låta den enskilde derom döma vore att återgå till naturtillståndet ²⁾.

Hvad åter de väsendtligare olikheterna beträffar emellan Spinoza och Hobbes, så uppenbarar sig en sådan vid den närmare bestämningen af statens ändamål. Ehuruväl Spinoza, i enlighet med det af honom antagna motivet för öfvergången från naturtillståndet till statslifvet, sätter statens ändamål i fred (*pax*) och säkerhet (*securitas*), så bestämmer han dock själfva innehållet af denna fredliga sammanlefnad på ett sätt, som afviker ifrån Hobbes och närmar honom till en högre ståndpunkt. Det fredliga tillstånd, som utgör statslivets ändamål, bör nemligen, säger Spinoza, icke uppfattas blott negativt eller såsom en "*privatio belli*," utan positivt såsom den "*virtus, quæ ex animi fortitudine oritur*," såsom en "*unio sive concordia animorum*" ³⁾. M. a. o. statslivets ändamål består icke i "*delectatio vitæ*" eller i sinnlig njutning, såsom Hobbes menade, utan i ett förnuftigt och menskligt lif. Och då ett sådant just utgör människans frihet, så följer deraf att statens yttersta ändamål är frihet ⁴⁾. Härmed sammanhänger Spinozas förklaring att människans makt icke får mätas efter hennes kroppsstyrka, utan efter hennes andliga kraft (*mentis fortitudine*) och att således ock förnuftet har en större rätt än det sinnliga, äfvensom att förnuftet är den enda makt, som

¹⁾ Spinoza, Tract. Polit. Cap. II §§. 14, 15. Cap. V §. 2. Theol. Polit. Cap. VI.

²⁾ Spinoza, Tract. Pol. Cap. III §§. 3—5. Tract. Theol. Polit. Cap. XVI (179, 182).

³⁾ Spinoza, Tract. Polit. Cap. V §. 4. Cap. VI §. 4. Tract. Theol. Pol. Cap. V (59).

⁴⁾ Non, inquam, finis reipublicæ est homines ex rationalibus bestias vel automata facere, sed contra ut eorum mens et corpus tuto suis functionibus fungantur et ipsi libera ratione utantur, et ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo reipublicæ revera libertas est. Spinoza Tract. Theol. Polit. Cap. XX (227).

kan tillförsäkra staten en varaktig existens och hindra honom ifrån upplösning ¹⁾. Det är tydligt, att Spinoza i dessa sina yttranden närmar sig till den uppfattning af statens väsende och ändamål, som sedermera möter oss hos Kant och Fichte, och enligt hvilken staten har att bereda sina medlemmar yttre frihet såsom ett villkor för sedligheten eller hvad de kalla den "inre friheten."

Till den nu antydda olikheten i Spinozas och Hobbes' åsigt af statens ändamål sluter sig en olika bestämning af vidden och gränssorna för statsmaktens verksamhet. Spinoza är visserligen å ena sidan ense med Hobbes derutinnan att all inskränkning strider emot begreppet af styrande vilja i staten och att de blifvande medborgarne vid statscontractets afslutande till henne öfverlåta all sin rätt och all sin makt ²⁾ och således ej kunna hafva några rättigheter emot henne, men dock medgifver han å andra sidan, att vissa rättigheter äro sådana, att de ej kunna föryttras, utan att individen derigenom skulle upphöra att vara menniska ³⁾. Ett spår till ett sådant medgifvande visar sig visserligen också hos Hobbes, när han säger, att, om statens öfverhet skulle anbefalla en medborgare att själf döda, stympa eller såra sig, eller om hon skulle ålägga honom att uppträda såsom anklagare eller vittne mot sig själf eller en nära anförvandt, så är det medborgarens rättighet att vägra åtlydandet af en sådan befallning, emedan ingen kan genom fördrag förbinda sig till sådana handlingar ⁴⁾. Men härtill inskränker sig också Hobbes' medgifvande af några oförytterliga rättigheter för människan, och han tvekar ock derföre ej att göra regenten till oinskränkt herre icke blott öfver undersåtarnes lif, egendom och yttre handlingar, utan äfven öfver deras inre sedliga och religiösa öfvertygelser ⁵⁾. Spinoza deremot tillerkänner människan icke blott de samma oförytterliga rättigheterna som Hobbes, utan äfven obegränsad tanke- och samvetsfrihet samt lärofrihet, så framt man söker att göra sina åsikter gällande genom skäl och grunder, och icke genom att vädja till människornas passioner, samt icke framkommer med upproriska meningar, d. v. s. sådana som i sin praktiska tillämpning skulle leda till samhällsfördragets upphäfvande ⁶⁾.

¹⁾ Tract. Polit. Cap. II §. 20. Cap. III §§. 7 o. f.

²⁾ Spinoza, Tract. Theol. Polit. Cap. XVI (179 o. f.).

³⁾ Spinoza, p. anf. st. Cap. XX (225 o. f.).

⁴⁾ Hobbes, De Cive. Cap. II §§. 18 o. f. Jfr. Cap. VI §. 13.

⁵⁾ Hobbes, De Cive. Cap. VI §§. 9 o. f. Cap. IX §. 13. Cap. XII §. 1 o. f. XVII §. 13.

⁶⁾ Spinoza, Tract. Theol. Polit. Cap. XX (227).

Ändtligen skiljer sig Spinoza från Hobbes äfven derutinnan, att han gifver den demokratiska statsformen företräde framför den aristokratiska och den monarkiska, under det att Hobbes var afgjord monarkist. Och då Hobbes icke var betänkt på någon juridisk garanti emot konungens möjliga missbruk af sin makt, så bör enligt Spinoza konungens makt alltid vara inskränkt af en senat eller ett råd, som icke blott har att promulgera konungens beslut och ombesörja deras verkställande, utan äfven är förpligtadt att emot konungens godtyckliga vilja försvara statens fundamentallagar och gifva råd i afseende på det allmänna bästa. Dertill kommer att Spinoza vill, att statens civila och criminella domsrätt skall utöfvas af ett särskildt collegium ¹⁾).

Den jämförelse, vi uppdragit emellan Spinoza och Hobbes, torde, ehuru kortfattad, hafva varit egnad att visa den motsägelse, som genomgår den förres hela rättslära. Å ena sidan skall, enligt Spinozas uttryckliga förklaring, den naturliga rätten, hvilken icke är någonting annat än styrkan, bibehållas äfven i staten — ett antagande, som upphäfver all skilnad emellan statslifvet och det råa naturtillståndet — men dock skall å andra sidan staten hafva till ändamål att låta förnuftet träda i den råa styrkans ställe. Vidare skall staten hafva en oinskränkt makt öfver sina medlemmar och vara berättigad att äfven af de obetydligaste anledningar döda dem ²⁾), men dock skall det å andra sidan tillhöra staten att bereda dem frihet eller skydd för deras förnuftiga verksamhet.

Frändskapen emellan Spinozas och Herberts religionsphilosophiska åsigter är omisskänlig och framträder både i fråga om religionens allmänna begrepp och om förnuftets förhållande till den positiva religionsläran och hennes urkund. I likhet med Herbert trodde Spinoza, att enda sättet för biläggandet af de theologiska stridigheterna, som på hans tider voro lika häftiga som talrika, bestod i att göra gällande religionens praktiska betydelse och att reducera trosartiklarne till några få satser af öfvervägande praktiskt innehåll. Derföre inskräper han, att hufvudsumman eller det väsendtliga innehållet af all religion är kärleken till Gud och den dermed förbundna kärleken till våra medmenniskor, äfvensom att tron gör salig endast så vida som den frambringar lydnad emot Gud eller ett sedligt lif. På grund deraf förklarar han ock, att endast sådana theoretiska tros-

¹⁾ Spinoza, Tract. Pol. Cap. VI.

²⁾ Spinoza, Tract. Theol. Pol. Cap. XX (220).

satser böra betraktas såsom fundamentala, förutan hvilkas erkännande ingen verklig sedlighet är möjlig, såsom händelsen är t. ex. med tron på Guds existens o. s. v. Alla andra trossatser af theoretiskt innehåll äro, efter Spinozas mening, af så liten vikt och betydelse i religiöst afseende, att det till och med skall vara likgiltigt, om de äro sanna eller icke. Religionen fordrar icke så mycket sanna som fromma trossatser, d. v. s. sådana som innehålla en uppfordran till sedlighet, och deras bristande sanning gör ej något intrång i religionens renhet så länge som de antagas på god tro ¹⁾. Denna åsigt af religionen bekräftas, tillägger han, om man under ledning af förnuftet, som måste vara berättigadt att bedöma hvarje positiv religionslära, granskar den Heliga Skrift. Ty denna meddelar oss inga blott theoretiska sanningar, upplyser oss ej om Guds väsende och egenskaper annat än med afseende på människan och hennes praktiska förhållande. Det är just i följd af denna enkla och praktiska karakter, som den christna religionen med rätta kan kallas den catholska, d. v. s. den för alla gemensamma tro, som utgör den naturliga, och som var ny blott för dem, som förut icke kände densamma ²⁾.

I sin etik utgår Spinoza ock ifrån sjelfuppehållelsedriften, i likhet med hvad han gjorde i rättsläran, och antager att sinnlighetens yttringar lika väl som förnuftets äro att betrakta såsom nödvändiga och lika berättigade uttryck af denna drift. Men, om han i sin rättslära icke förmådde att consequent fasthålla denna coordination af sinnlighet och förnuft, så förmår han det ännu mindre i sin etik. I den sistnämnda vinner den rationella tendensen hos Spinoza en mera afgjord seger än inom den förre, och det heter ock derför i ethiken att människans sträfvan att bibehålla sig sjelf i sin tillvaro ytterst går ut på att göra henne oberoende af sinnliga bestämningsgrunder eller hvad Spinoza kallar affecterna ³⁾. Då nemligen dessa äro förmimmelser af en angenäm eller oangenäm kroppslig affection, som är en nödvändig följd af människans sammanhang med den yttre världen, så uttrycka de en passivitet, ett lidande eller en relativ osjelfständighet å människans sida. De stå derför i strid med sjelfuppehållelsedriften, hvilken, i sin sanning fattad, är identisk med tendensen att vara verksam blott genom sig sjelf och derigenom öfvergå till större makt och fullkomlighet. Sjelfuppehål-

¹⁾ Spinoza, Tract. Theol. Pol. Cap. XIV (162).

²⁾ Spinoza p. anf. st. Cap. XII (149). Jfr. Cap. XIII.

³⁾ Spinoza, Eth. Pars IV. Def. VIII prop. XXII.

lensedriften har derföre sitt samskyldiga uttryck i de bestämningar hos människan, hvilka äro ett rent uttryck af hennes activitet eller till hvilka hon kan sägas vara orsak genom sig sjelf allena och icke blott under medverkan af någonting annat. Sådana bestämningar äro de egentliga tankarne eller rationella begreppen. Sanningen häraf kan inses genom en närmare reflexion på affecterna och på grunden till dem. Då en affect är medvetandet om en kroppslig affection, hvilken åter är en nödvändig följd deraf att människans kropp står i relation till andra kroppar, så innebär den en ofullkomlig kunskap eller en förnimmelse, som, i stället för att vara ett klart uttryck af hvad det förnumna tinget är i och för sig sjelft, blott exprimerar dess relation till människan eller det individuella sätt, hvarpå hon finner sig deraf afficierad. Att i sitt handlande vara bestämd af sina affecter är sålunda i grunden detsamma som att låta beherrska sig af oklara föreställningar eller af inbillningskraftens falska förespeglingar om det angenäma eller oangenäma, nyttiga eller skadliga. Men består människans slafveri under affecterna egentligen deri, att hon är en lekboll för falska föreställningar om godt och ondt eller för förnimmelser, som äro ett uttryck deraf att hon är ett ändligt, inskränkt, utifrån determineradt väsende, så måste människans andliga eller sedliga frihet vara gifven genom den sanna och fullkomliga kunskapen eller derigenom att hon öfvergår från föreställningens till det speculativa tänkandets ståndpunkt ¹⁾. Och berodde den ofullkomliga kunskapens ofullkomlighet derpå att den till sitt innehåll hade det individuella eller det egendomliga sätt, hvarpå människan finner sig afficierad af de yttre tingen, så måste den sanna kunskapen eller tänkandet till sitt innehåll hafva det, som är för alla särskilda ting gemensamt. Då denna kunskap är fri från den inskränkning (passivitet), som ligger i individualiteten, så gör sig i densamma gällande människans activitet. Men att begripa det, som är för alla särskilda ting gemensamt, är att fatta alltings nödvändiga sammanhang eller de allmänna lagar, som styra allt enskildt. En sådan uppfattning af tingen är åter detsamma som att hänföra dem till deras högsta enhet eller att se allt uti Gud och betrakta det i evighetens ljus. Alla våra "idéer" äro följaktligen sanna eller "adeqvata," så vida de refereras till Gud ²⁾.

¹⁾ Jfr. isynnerhet Eth. Pars I, prop. XXVIII. Pars II, prop. IX. Pars III, prop. IX. Pars IV, prop. XXIV, XXVI.

²⁾ Eth., Pars II, prop. XXXII. Pars IV prop. XXVIII.

Emedan den sanna kunskapen sammanbinder allt med Gud och fattar allt såsom moment i det hela, så kan den aldrig leda människorna till någon inbördes strid eller söndra dem ifrån hvarandra. All egennytta och egoism måste således bero på den ofullkomliga kunskapen. Då nemligen denna är ett uttryck deraf att människan är ett ändligt, inskränkt, utifrån determinerad väsende, så måste den förleda henne till att hänföra allt till sig själf med åsidosättande af andra människor eller till att eftersträfvä sin egen nytta utan afseende på det som är allmännyttigt ¹⁾. — Sjelfva öfvergången från den ofullkomliga kunskapen till den fullkomliga eller ifrån imaginationens ståndpunkt till tänkandets, hvarmed människans oberocnde af affecterna eller hennes andeliga frihet är gifven, får dock icke fattas såsom en följd af ett frivilligt beslut å människans sida. Fastmera är den blott en nödvändig följd af sjelfuppehållsedriften, som icke tillåter människan att stanna vid de inskränkta och förgängliga lustkänslor, som de sinnliga affectionerna medföra, utan oemotståndligt drifver henne till att söka den absoluta tillfredsställelse, som den affectlösa contemplationen af det gudomliga skänker. Nu betyder tillfredsställelse eller glädje, när den är förenad med föreställningen om dess orsak, detsamma som kärlek. Människans frid och fröjd i Gud är fördenskull förbunden med kärlek till honom, och denna kärlek kan betraktas såsom en del af den intellectuella kärlek, hvarmed Gud älskar sig själf ²⁾.

Det anförda torde hafva bekräftat vårt yttrande, att Spinoza i sin etik ännu mindre än i sin rättslära förmådde att consequent fasthålla sin naturalistiska utgångspunkt eller den antagna jemngodheten emellan den sinnliga och den andliga verkligheten. Han leddes fastmera nödvändigt — då han ville uppställa en etik — till att erkänna det andliga såsom sjelfva väsendet och till att fatta det sinnliga såsom ett lägre och underordnad moment, hvilket är för det egentliga väsendet mer eller mindre främmande. Detta erkännande visar sig tydligt deri, att upprätthållandet af människans egentliga själf antages fordra bekämpandet af affecterna eller de sinnliga bestämningsgrunderna. Spinoza höjer sig derigenom, såsom ofta blifvit anmärkt, till en rationell uppfattning af det sedliga lifvet, om ock denna rationalism har en negativ karakter, derföre att det icke är fråga om sinnlighetens förädling, utan om dess uppoffring.

¹⁾ Eth., Pars IV, XXXI, XXXV o. corroll 1 o. f.

²⁾ Eth., Pars. V prop. XXX—XXXVI.

Vända vi oss, efter att sålunda hafva kastat en blick på Spinoza, till de tänkare, hvilka kunna betraktas såsom uttryck för en reaction emot det naturalistiska tänkesättet och särskildt den form deraf, som var gifven hos Hobbes, så möta vi närmast i England Ralph Cudworth och Henry More, hvilka hafva det gemensamt att det ethiska intresset är hos dem öfvervägande och att de på grund deraf företrädesvis bemöda sig att vederlägga Hobbes läror i deras tillämpning på sedligheten. Såsom i det föregående blifvit antydt, hade Hobbes såsom consequent sensualist antagit, att de allmänna begreppen ledde sitt ursprung från behovet att med ett gemensamt namn beteckna flere individuella föremål och att, i följd deraf, våra begrepp ega blott logisk och grammatikalisk betydelse, men icke någon objektiv giltighet. Det är klart, att denna åsigt, när den tillämpas på det praktiska medvetandets innehåll, upphäfver all objektiv skilnad emellan godt och ondt, rätt och orätt. Detta inses af Cudworth och More, hvilka fördensskull bemöda sig att hos människan uppvisa en annan kunskapsprincip än den sinnliga erfarenheten. De omfatta dervid den lära om medfödda begrepp, som hade framträdt icke blott hos Herbert och Grotius, utan äfven hos Cartesius, och söka för den läran ett stöd hos Plato, från hvars philosophi de låna vissa elementer.

De sedliga begreppen, säger Cudworth, äro enkla, allmänna och nödvändiga (oföränderliga); de kunna ej förklaras ur den sinnliga erfarenheten, som endast erbjuder enskilda, växlande och föränderliga facta. De sedliga begreppen måste således ligga hos människan själf eller vara oss medfödda, och de sinnliga intrycken kunna endast tänkas väcka den själens verksamhet, genom hvilken de bringas till vårt medvetande. Sin yttersta princip hafva dessa begrepp i det gudomliga förnuftet eller i den deri inneboende idéen om det absolut goda och rätta, af hvilken äfven människan eger medvetande, så vidt som hennes förnuft deltagar i det gudomliga förnuftet eller är likasom ett aftryck af detta. Denna idé får dock icke tänkas såsom beroende af Guds vilja eller denna underkastad. Fastmera måste det moraliskt goda vara i sig sjelft evigt och oföränderligt, så att Gud ej kan förvandla det rätta till orätt eller tvertom. Att föreställa sig motsatsen eller att antaga att det goda skulle vara bestämdt af Guds vilja, är detsamma som att upphäfva dess eget begrepp. Viljan är nemligen, i och för sig betraktad, en obestämd förmåga, som aldrig kan afgifva en regel eller lag ¹⁾).

¹⁾ R. Cudworth, *Systema intellectuale hujus universi*, ed. Mosheim. 1733. ss. 753, 905 o. f. 1142 o. f.

Huru emellertid de medfödda idéerna förhålla sig till den mensklige kunskapsförmågan i det hela, derom lemna Cudworth icke någon upplysning, liksom han ej heller inlåter sig i någon närmare undersökning om det mensklige förnuftets förhållande till det gudomliga, hvori det skall hafva del. Han fortgår och derföre lika litet till någon närmare bestämning af den rationella kunskapens förhållande till den sinnliga som af den sedliga verksamhetens förhållande till de praktiska yttringarne af människans sinnliga natur. Den sistnämnda punkten åter är den, på hvilken More företrädesvis rigtar sin uppmärksamhet och i fråga om hvilken han — änskönt han hyllar Cudworths kunskaps-theoretiska läror — leder sig till en åsigt, som närmar sig till den Aristoteliska ¹⁾.

Bemödade sig Cudworth och More att med stöd af Plato vederlägga Hobbes' förmenande att skilnaden emellan godt och ondt, rätt och orätt egentligen skulle vara af conventionell natur eller bero på öfverenskommelse och positiv lag, så sökte deremot Samuel Clarke att på en annan väg åstadkomma en dylik vederläggning. Det vore visserligen origtigt — anmärkte han — att föreställa sig, att de moraliska sanningarne skulle vara oss medfödda eller ursprungligen intryckta i själen, men det oakadt måste skilnaden emellan godt och ondt, rätt och orätt vara evig och oföränderlig. Vore den blott fastställd genom positiv lag, så skulle i sjelfva verket alla lagar utan undantag vara arbiträra och ingen lag skulle då kunna sägas vara bättre eller sämre än den andra. Ty en positiv lag kan endast utveckla, befästa och genom straffhotelser gifva förökad vigthet och eftertryck åt det, som i sig sjelft är godt, men ej kan den till ett godt göra något, som ej i sig sjelft är ett sådant. Och det är blott skenbart, som påståendet om det godas och rättas conventionella natur kan hemta stöd ifrån den svårighet att bestämma gränsen för rätt och orätt, som stundom kan för oss människor yppa sig, och ifrån den olikhet, som under olika tider och hos olika folk visar sig i de moraliska föreställningarne. Svårigheten att stundom upptäcka gränsen emellan rätt och orätt bevisar nemligen ej, att en sådan gräns alls icke skulle finnas; och olikheten i de moraliska föreställningarne under olika tidevarf och hos särskilda folk utgör lika litet någon verklig instance mot de moraliska sanningarnes oföränderlighet och allmängiltighet i sig sjelfva, som okunnighet och falska före-

¹⁾ Jfr. Stäudlin, *Gesch. d. Moralphilosophi.* ss. 798 o. ff. Buhle, *Lehrbuch d. Gesch. d. Philosophie.* VI Th. 2:te Hälfte, ss. 841 o. f.

ställningar om de mathematiska begreppen upphäffa giltigheten och nödvändigheten af dessa begrepp. För öfrigt kan man finna de moraliska sanningarnes af all mensklig öfverenskommelse oberoende karakter äfven deraf, att till och med de, som yrka att det icke finnes någon objectiv skilnad emellan godt och ondt, och som lefva i enlighet med en sådan lära, likväl ej kunna undgå att hos andra gilla och värdera dygd och mensklig storhet. Det finnes i och hos dygden och det sedligt goda ett visst hemligt behag, en gudomlig kraft, som aftvingar till och med brottslingen bifall och beundran ¹⁾).

Också invecklar sig Hobbes i de påtagligaste motsägelser, när han påstår att distinctionen emellan rätt och orätt först uppkommer genom fördrag och dessförutan icke eger någon giltighet. Ty, om naturen eller förnuftet ålägger människorna att göra slut på det allas krig emot alla, som råder uti naturtillståndet, och att sinsemellan öfverenskomma om vissa fredsartiklar, så måste man ovillkorligen fråga, hvarföre icke samma förnuft ursprungligen förbjuder dem att börja krig och anbefaller dem att visa hvarandra välvilja? Vidare inser man ock vid närmare öfvervägande att, om naturlagen, såsom Hobbes vill, förbinder människorna att för deras egen nytta hålla ingångna fördrag, så borde samma lag ålägga dem att utan allt afseende på öfverenskommelser inskränka sin egennytta inom de gränser, som äro för allas gemensamma säkerhet och välfärd nödvändiga. Slutligen är det klart, att om reglorna i afseende på godt och ondt, rätt och orätt icke egde någon förbindande kraft redan i naturtillståndet och före alla positiva contracter, så skulle den förbindande kraft, som de genom sådane erhöles, icke kunna bero på någonting annat än yttre tvång, fruktan och bestraffningar, enligt hvad ock i grunden Hobbes själf medgifver. Och hvarpå grundar Hobbes den allmänna förpligtelsen att hålla ingångna fördrag, en förpligtelse, förutan hvilken alla särskilda fördrag skulle upphöra att vara förbindande? Och huru vill man bevisa, att brytandet af ett ingånget contract skulle vara ett brott, under det att mordet på en människa, med hvilken ingen öfverenskommelse blifvit afslutad, skulle vara en tillåten handling? ²⁾).

Det tillstånd, hvilket Hobbes kallar naturtillståndet, är fördenskull så långt ifrån att vara för människan naturligt, att det fastmera är det onaturligaste,

¹⁾ Oeuvres philosophiques de Samuel Clarke avec notes et introduction par Amédée Jacques. Paris 1847, ss. 236, 230, 224, 226, 239 o. ff.

²⁾ Clarke p. anf. st. ss. 273—280.

odrägligaste och mest förderfvade man någonsin kan föreställa sig. Naturen själf i sin renhet ingifver menniskan ingenting annat än kärlek och välvilja för sina likar. Och, ehuru Hobbes visserligen kan hafva rätt deri, att önskan att utvidga sin makt och herrska öfver andra är för menniskan naturlig, så är det dock origtigt att påstå, att förnuftet och den skuldlösa naturen skulle bjuda henne att för förverkligandet af denna sin önskan använda dåliga och våldsamma medel. Hat, våldsamheter och krig härleda sig sålunda icke från våra naturliga böjelser, utan utgöra fastmera ett afklädande af vår mensklighet och ett uttryck af ytterligt förderf¹⁾.

Men lika litet som skilnaden emellan godt och ondt, rätt och orätt kan vara en product af mensklig öfverenskommelse; lika litet kan den antagas hafva sin yttersta grund i den gudomliga viljan. Det goda är icke godt, derföre att Gud vill det, utan han vill det, just emedan det är godt i sig sjelft. Guds oändliga makt har sin grund i hans godhet eller deri, att han är bestämd af det goda, icke tvertom²⁾.

Med insigten i nödvändigheten att erkänna det godas ursprunglighet och evighet, är dock frågan om hvad det är eller om dess egentliga innehåll ännu icke besvarad. Med afseende derpå utgår Clarke från den anmärkningen, att det gifves ursprungliga olikheter emellan tingen och att dessa ligga till grund för olika förhållanden dem emellan. Ur tingens olika förhållanden till hvarandra följer åter med nödvändighet att vissa ting och förhållanden antingen harmoniera med hvarandra eller icke, än lämpliga för hvarandra eller icke. Detta är lika så klart som att det gifves proportion eller disproportion i geometrien och arithmetiken. Men hvad som gäller om tingen, det har ock sin tillämpning på personer. — Behandlas ting (och personer) på ett sätt, som öfverensstämmer med deras natur och förhållande till hvarandra, så kan ett sådant behandlingssätt anses förnuftigt och få namn af handlandets skicklighet eller ändamålsenlighet (Fitness). I denna skicklighet eller ändamålsenlighet består nu handlandets sedlighet, och den högsta ledande principen för all mensklig verksamhet kan således icke vara någon annan än att behandla tingen i enlighet med deras natur och förhållande till hvarandra. Viljan bör, lika väl underordna sig tingens natur och beskaffenhet, som förståndet nödvändigt måste underkasta sig en bevisad sanning. Att underlåta detta vore detsamma som att vilja att tingen skulle blifva någon-

¹⁾ Clarke, p. anf. st. ss. 280—283.

²⁾ Clarke, p. anf. st. ss. 262 o. f.

ting annat än de äro eller kunna vara, och följaktligen lika oförnuftigt af viljan som det vore oförnuftigt af förståndet att förneka att $2 \times 2 = 4$ eller att det hela är större än hvar och en af sina delar. Ett sådant oförnuftigt handlande, som kan sägas innebära ett praktiskt nekande af en sanning, har sin grund antingen i falska föreställningar (villfarelser) eller i bristande uppmärksamhet på tingens eviga och oföränderliga förhållanden — hvilka dock kunna af oss riktigt uppfattas — eller ock i passioner, åt hvilka menniskan frivilligt öfverlemnats sig. Menniskan bör sålunda t. ex. behandla ett trä såsom ett trä, ett djur såsom ett djur och en människa såsom en människa. Och när hon på det sättet handlar, så verkar hon i öfverensstämmelse med naturens system och i dess upphofsmans anda — ty äfven Gud kan ej annat än behandla tingen efter deras natur och förhållanden — och befrämjar det allmänna bästa eller sin egen och andras lycksalighet ¹⁾).

Det är onekligt, att Clarkes nu antydda åsigt af sedligheten lider af en viss obestämdhet och tvetydighet. Han har ej närmare angifvit, hvaruti den tingens och människans natur består, som bör utgöra rättesnöret för människans sedliga verksamhet. Antager man att denna natur är den sinnliga eller den empiriskt gifna, så skulle den sedliga verksamheten icke kunna hafva ett öfversinnligt mål, och menniskan skulle då ock hafva att behandla sig sjelf i öfverensstämmelse med de sinnliga drifternas och begärens tillskyndelser. Att emellertid detta ej kan vara Clarkes egentliga mening, är klart, derföre att han då sjelf skulle hylla samma åsigt som Hobbes, mot hvilken han rigtar sin polemik. Men att ändock den gjorda anmärkningen träffar Clarkes åsigt och blottar dess inre svaghet, är ej svårt att visa. Ty först och främst antager Clarke, att kunskapen om den tingens natur, i öfverensstämmelse med hvilken den sedliga menniskan bör handla, icke skall vara gifven *a priori*, utan förvärfvas på empirisk väg. Men på den vägen kan man ej lära känna någon annan natur hos tingen än den sinnliga eller komma till andra begrepp än empiriska. Vidare antager Clarke, såsom vi sett i hans kritik af Hobbes, att människans naturliga böjelser redan såsom sådana äro sedligt goda, hvilket hade för honom varit omöjligt att göra, om han bestämdt och tydligt hade fattat skilnaden emellan människans lägre och hennes högre natur, hennes sinnlighet och hennes förnuft.

¹⁾ Clarke, p. anf. st. ss. 193—195, 219, 220, 228, 230 o. f., 234, 236 m. fl.

Anmärkas kan dessutom emot Clarke, att vi ej omedelbart kunna handla i enlighet med tingens natur, utan endast medelbart eller efter vår kunskap derom. Men detta vill m. a. o. säga, att rättesnöret för vårt handlande måste ligga i våra begrepp och omdömen. Denna anmärkning gjordes af Wollaston, hvilken på grund deraf förklarade, att hvarje mensklig handling kan betraktas såsom en praktiskt uttalad sats, och att den sedliga handlingen är uttryck af en sann sats, den osedliga deremot af en falsk ¹⁾). Sanningen och rigtigheten af en viss sats kan emellertid ej afgöras, annat än genom en allsidig betraktelse af det ting eller föremål, hvarpå den har afseende; och då detta är fallet, så är det klart, att man genom consequent utveckling af Wollastons åsigt återkommer till Clarkes. Begge förutsätta sålunda hvarandra ömsesidigt, och röra sig i en logisk cirkel, hvilken man på denna ståndpunkt ej förmår att genombryta.

Med denna grupp af engelska tänkare kan man sammanställa fransmannen Pascal, hvilken visserligen ej kan sägas hafva speciellt vänt sig emot Hobbess, men dock står i opposition emot sin tids naturalistiska rigtning i allmänhet, på samma gång som han sjelf till denna rigtning betalar sin tribut. Genomträngd af ett djupt medvetande om det öfversinnligas verklighet förklarar han, att kännedomen om det inre är för människan vigtigare än kännedomen om det yttre, och att på grund deraf theologi och moral hafva ett större värde än matematik och fysik ²⁾). Men änskönt människan icke är inskränkt inom det ändliga och timliga, utan bestämd för det oändliga, så kan dock detta icke utgöra föremål för vetenskapen. Det menskliga begreppet eller förnuftet kan endast fatta det ändliga. För att människan skall kunna förnimma Gud och det gudomliga, fordras en annan princip än förnuftet. Denna princip är tron, hvilken stöder sig på hjertat och känslan. Från dem härstammar all vår visshet. Under det att förnuftet öfverlägger länge och ofta råkar i förvirring, derföre att det måste hafva alla grunder för sig närvarande innan det kan fälla sin dom, så afgör deremot känslan i ett ögonblick och är alltid färdig att afgöra. Till känslan måste vi derföre sätta vårt förtroende ³⁾). Genom denna sin åsigt menar Pascal sig

¹⁾ Jfr. Erdmann, *Gesch. d. neuen Philosophie*. Leipz. 1840. Zweiten Bandes erste Abth. ss. 113 o. ff.

²⁾ *Pensées Fragments et Lettres de Blaise Pascal*, Publ. par M. Prosper Faugère. Paris 1844. I. ss. 198 o. f.

³⁾ Pascal, p. anf. st. II. ss. 172, 176, 108.

kunna hålla den rätta medelvägen emellan dogmatici och skeptici eller emellan dem, som anse det gudomliga kunna utgöra föremål för vetenskapligt vetande, och dem, som anse det såsom alldeles otillgängligt för all mensklig kunskap. "Naturen — med hvilken Pascal menar detsamma som hjertat eller känslan, emedan den motsättes emot förnuftet — naturen, säger han, understöder förnuftets oförmåga att bevisa och förhindrar oss att fortgå till skepticism. Naturen vederlägger Pyrrhonisterna, förnuftet åter dogmatici" ¹⁾).

Derigenom att känslan leder oss till tron på Gud, leder hon oss äfven till tron på vår höga menskliga bestämmeelse eller på vårt öfversinnliga ändamål. Med afscende derpå äro tvenne klippor att undvika, af hvilka Stoikerna strandade på den ena, Epicureerna och Montaigne på den andra. De förra känna människans pligt, men icke hennes naturliga vanmakt, de senare åter hennes vanmakt och förnedring, men icke hennes pligt. Det enda sättet att undgå dessa förvillelser, hvilka uttrycka de motsatta polerna inom moralphilosophien, är att i och genom tron omfatta läran om arfsynden och alla människors derpå beroende naturliga förderf. Genom omfattande af den läran bringas vi å ena sidan till erkännande af vårt elände och till att hata vårt eget jag, som är en slaf under sinnliga lustar. Å andra sidan föras vi genom läran om den gudomliga nåden, som är förbunden med läran om arfsynden, till att tänka högt om människans bestämmeelse och att sätta vårt hopp till Gud. Vi räddas sålunda både från det högmod, som ligger i den stoiska lefnadsåsigten, och den förtviflan, som ligger i den evdæmonistiska ²⁾).

Att Pascal, under det han bekämpar naturalismen, icke är sjelf fullkomligt fri från densamma, visar sig, om man något närmare betraktar hans bestämning af den känsla, som skall utgöra organet för vår uppfattning af det öfversinnliga och den ledande principen för vårt sedliga handlande. Emedan denna känsla motsättes emot förnuftet och emedan det icke gifves eller kan gifvas någon mensklig själsförmögenhet, som ej vore antingen förnuftig eller sinnlig, förmår Pascal ej att tillräckligt skilja den religiösa och sedliga känslan ifrån känslan af det sinnligt angenäma eller oangenäma. Detta röjer sig, kunna vi säga, redan deri, att den religiösa känslan stundom kallas naturen, och förråder sig än ytterligare, när fråga blir om det motiv, som bör beveka människan till syndens bortläggande

¹⁾ Pascal, p. anf. st. II. 99—104.

²⁾ Pascal, p. anf. st. I. ss. 362 o. f. II. ss. 91 o. ff., 105, 136 o. f.

och till omfattande af den gudomliga nåden. Detta motiv skall nemligen ej ligga i medvetandet om pligt, utan i den lust, som den gudomliga nåden utgjuter uti vår själ. Menniskan är, säger Pascal, född för lusten (*plaisir*); hon känner detta och behöfver fördenskull icke något vidare bevis därför ¹⁾. Denna lust är nu visserligen icke den sinnliga — hvilken gör oss afskyvärda —, utan den andliga, men dock skall den senares företräde framför den förra endast bero på en qvantitativ skilnad eller derpå att den förra är större än den senare ²⁾. Resignerandet på vårt eget jag är ock derför blott ett försakande af de närvarande snärre njutningarna, för att vi må blifva delaktige af ett större framtida godt.

Klart är, att då Pascal låter den andliga lustens företräde framför den sinnliga bero på en gradskilnad dem emellan eller på ett mer eller mindre, så måste han blifva ur stånd att angifva något fullgiltigt skäl hvarföre den människa, som anser den sinnliga lusten vara större än den andliga, skulle vara förpligtad eller förbunden att föredraga den senare framför den förra. Pascals åsigt kan således ej sägas vara höjd öfver all evdæmonism.

Under det att de engelska tänkare, hvilka vi senast togo i betraktande, sträfvade att vederlägga Hobbes' läror, men deruti blott ofullkomligt lyckades, emedan de icke sjelfve principiellt höjt sig öfver det empiriska tänkesättet, sökte åter tvenne andra tänkare att förmildra hårdheten i consequenserna af hans principer genom ett återupptagande och användande af Grotii lära om socialitetsdriften eller den allmänna välviljan. Representanterna för denna förmedlande rigtning äro Cumberland och Puffendorf, af hvilka den förre söker göra densamma gällande företrädesvis på det ethiska området, den senare åter på det rättsliga.

Tydligen rigtande sig mot Cudworths lära om medfödda idéer såsom grund för vårt sedliga medvetande förklarar Cumberland till en början, att han ej egentligen vill bestrida ett sådant antagande, men att han likväl anser det vara i hög grad problematiskt. Skall moralen, säger han, icke hvila på några hypoteser, så måste den utgå från det, som är gifvet genom sensation och den dagliga erfarenheten samt derur söka uppvisa, att det gifves vissa oföränderliga

¹⁾ L'homme est né pour le plaisir; il le sent, il n'en faut point d'autre preuve. Pascal, p. anf. st. I. s. 110.

²⁾ On ne quitte les plaisirs que pour d'autres plus grandes. Pascal, p. anf. st. I. s. 47.

sanna praktiska satser, hvilka hos oss intryckas genom tingens af deras första (högsta) orsak bestämda natur ¹⁾). Cumberland är således ense med Hobbes med afseende på sjelfva *principium cognoscendi*, men han vill det oaktadt leda sig till andra och mera tillfredsställande resultat, än dem, till hvilka Hobbes hade kommit. I stället för att denne genom analys af människans natur, sådan som denna är gifven i och för vår sinnliga erfarenhet, hade blifvit förd till den åsigten, att människan är ett väsende, hvars grunddrift är egoism, tror sig Cumberland genom en likartad analys kunna bevisa, att hon i den allmänna välviljan har den högsta lagen för sin praktiska verksamhet. Det goda, säger han, kan i allmänhet ej bestå i någonting annat än det, som förökar och fullkomnar ett eller flere väsendens krafter ²⁾). Det högsta goda för oss är vår lycksalighet. Nu skulle det visserligen kunna synas, som borde man, under förutsättning häraf, komma till samma åsigt som Hobbes, nemligen att hvar och en människa blott har att sörja för sin egen nytta och fördel utan att bekymra sig om någon annans. En sådan åsigt beror dock, säger Cumberland, endast derpå, att man ej tillräckligt gör sig reda för människans ställning i världen. Gör man sig verkligen reda för denna, så skall man finna, att den menskliga individens väl eller ve är beroende af många orsaker och isynnerhet så nära förbundet med de öfriga intelligenta väsendenas, att det icke gifves någon annan väg, som med säkerhet leder till hans egen lycka, än den som äfven tjänar till befrämjande af hans menskliga likars. Cumberland söker att ådagalägga detta genom utförliga betraktelser öfver människans fysiska och andliga krafter, och särskildt öfver hennes disposition för samhällslif och förmåga af allmänna begrepp och af språk ³⁾). Isynnerhet är han vidlyftig i bemödandet att uppvisa, att studiet af människokroppens organisation och förhållande till verldssystemet bör lära oss att vår enskilda fördel ej kan skiljas ifrån de öfriga intelligenta väsendenas, och att vi fördenskull böra söka befordra allmän lycksalighet såsom den ymniga källan till vår egen ⁴⁾). Äfven lägger han vikt dervid, att människans egen lycka förhöjes genom sjelfva känslan af välvilja emot andra

¹⁾ Traité Philosophique des Lois Naturelles par R. Cumberland, Traduit Du Latin par Barbeyrac. Amsterdam 1744. Discours Prelim. §§. V o. f.

²⁾ Cumberland, p. anf. st. Disc. prel. §. 9. Cap. I, §. 4. Cap. III, §. 1.

³⁾ Cumberland, p. anf. st. Cap. I, §§. 4, 6, 7, 15. Cap. II, §§. 5—13.

⁴⁾ Cumberland, p. anf. st. Cap. II, §. 13, s. 128. Jfr s. 127.

eller m. a. o. att denna känsla är angenäm eller utgör en ny källa till njutning och tillfredsställelse ¹⁾).

Men är sålunda alla intelligenta väsendens högsta möjliga välvilja mot hvarandra ett nödvändigt villkor för hvar och en enskilds och alla samtligas lyckliga tillstånd, så följer deraf att själfva "naturlagen" eller den högsta lagen för människans praktiska verksamhet är att efter förmåga befordra allmän lycksalighet. Den yttersta grunden till denna lag ligger i all tings förnuftiga orsak, som så inrättat tingen, att det tydligt visar sig för människan, att vissa handlingar erfordras för uppuändet af hennes ändamål eller att sträfvandet efter det allmänna bästa är ett nödvändigt villkor och medel för hennes egen lycksalighet. Fördenskull belönar också Gud dygden och bestraffar dess motsats, så att han vid dygdens utöfning knutit den innerligaste lycksalighet och vid lasten den djupaste olycksalighet ²⁾).

Kasta vi en kritisk blick på Cumberland's lära, hvars grundtanke vi korteligen angifvit, så finna vi utan svårighet, att han ej förmådde att principiellt höja sig öfver Hobbes' ståndpunkt, så mycket han än sträfvade derefter. Den allmänna välviljan, hvars begrepp han ifrån Grotius upptager och inför i moralen, blifver i grunden blott ett medel för tillfredsställandet af det enskilda lycksalighetsbegäret, och leder sålunda på sin höjd till ett förmildrande af den skärpa, hvarmed egennyttighetsprincipen hade blifvit framställd af Hobbes, men ej till någon verklig vederläggning af densamma. Tydligast faller den väsendtliga likheten emellan Hobbes och Cumberland i ögonen, om man besinnar, att äfven Hobbes lärde, att människan för sin egen nyttas eller sjelfuppehållelses skuld borde emot andra visa tacksamhet, vänlighet, tjenstfärdighet, försonlighet o. s. v. Men hvad som gäller om Cumberland inom ethiken, det gäller, enligt hvad vi skola finna i det följande, inom rättsläran om Puffendorf, så vidt som hans åsyftade förmedling af Hobbes och Grotius ytterst reducerar sig dertill, att socialitetsdriften uppfattas såsom medel för sjelfuppehållensedriftens tillfredsställande.

Vi hafva i det föregående anmärkt, att Grotius trodde sig böra skilja mellan rätten och sedligheten på det sätt, att den förra skulle utgöra en viss sphær inom den senare, äfvensom att denna sphær, hvars princip var socialitetsdriften,

¹⁾ Cumberland, p. anf. st. Cap. II § 19.

²⁾ Cumberland, p. anf. st. Cap. I §§ 4, 5. Discours Prel. § 9. Cap. V §§ 12—17,

skulle ega den egendomliga karakter, att dess bestämningar voro negativa i förhållande till den menskliga individen. Det är onekligt, att denna Grotii distinction utgjorde ett framsteg utöfver den oklara sammanblandning af det juridiska och och det ethiska, som egde rum under medeltiden, och att sålunda Grotius har förberedt insigten i den specifika skilnaden dem emellan, om han också icke själf verkligen framträngde till densamma. Vi hafva ock sett i det föregående att denna Grotii distinction åsidosattes af Hobbes, för hvilken den juridiska, den ethiska och den religiösa normen i själfva verket sammanfalla med hvarandra. Icke heller Puffendorf erkänner någon skilnad emellan filosofisk rättslära ("naturrätt") och sedelära ("naturlig moral"), utan sammanfattar begge under det gemensamma namnet *moralphilosophi* eller *moralisk doctrin*. Denna *moralphilosophi* eller denna rättslära, hvilken för Puffendorf uttömmar den praktiska philosophiens innehåll, motsättes emot *moraltheologien*, och den förra skall *correspondera* mot *forum externum*, den senare mot *forum internum*. M. a. o. kan detta äfven uttryckas så, att den förra icke känner någon annan domstol än en mensklig, hvaremot den senare äfven erkänner en gudomlig. Den förra fäster sig blott vid den yttre handlingen såsom sådan, icke vid människans sinnesförfattning, hvarifrån den utgår. Deremot är det alltid själfva sinnesförfattningen, på hvilken *moraltheologien* gör afseende: den åtnöjer sig icke med att handlingen till själfva sin yttre form öfverensstämmer med lagen, utan fordrar själfva viljans inre öfverensstämmelse dermed. *Naturrätten* eller *moralphilosophien* bildar ock derföre människan blott för hennes närvarande eller jordiska lif, hvaremot *moraltheologien* bildar och uppfostrar henne för det eviga. *Principium cognoscendi* för *naturrätten* ligger i förnuftet, för *moraltheologien* åter i den heliga skrift eller i den gudomliga uppenbarelsen ¹⁾).

Leibnitz, — hvilken öfverhufvud icke är någon beundrare af Puffendorf, utan förebrår honom ytlighet (*quod in cortice hæreat*) — anmärker rörande denna Puffendorfs distinction emellan *moralphilosophi* och *moraltheologi*, att den egentligen går ut på upphäfvandet och förnekandet af en filosofisk moral. Ty — säger Leibnitz — om förnuftet blott lär oss att känna våra yttre pligter, och om kännedomen om de inre pligterna eller den inre pligtenliga sinnesförfattningen uteslutande bärstammar ifrån uppenbarelsen, så må man visserligen vara

¹⁾ Puffendorf, De Officio Hominis et Civis. Præf. I §§ 6—9.

befogad att med Puffendorf tala om en naturlig eller philosophisk rättslära, men icke om någon naturlig eller philosophisk moral. Moralen blir då fastmera blott en positiv eller historisk, men icke någon rationel vetenskap ¹⁾).

Det lider intet tvifvel, att denna Leibnitz' anmärkning är välgrundad och att en moral, som ej fästade något afseende vid de menskliga handlingarnes inre bevekelsegrunder, ej förtjenade sitt namn. Också är Puffendorf sjelf långt ifrån att consequent fasthålla sin åsigt, att moralphilosophien blott skulle hafva att göra med människans yttre gerningar utan afseende på sjelfva sinnesförfattningens eller viljans beskaffenhet, hvilket icke blott visar sig deri, att han, såsom Stahl ²⁾ anmärker, afhandlar tacksamhetens och välgörenhetens pligter i sammanhang med de internationella normerna "*de accessu ad litus alienum, de foro præbendo*" ³⁾, utan äfven deri, att han i sin moral upptager pligter emot Gud och dervid lägger vikt på människans sinnelag.

Men, om Puffendorf sålunda misskände moralphilosophiens väsende och visar benägenhet att låta människans sedlighet uppgå i hennes rättslighet, så är det dock å andra sidan onekligt att han, genom att motsätta rättsläran eller hvad han kallade moralphilosophien emot moraltheologien, väsendtligen bidrog till att fullständigt befria den speculativa rättsvetenskapen ifrån theologiens förmynderskap. Äfvenledes är det obestriddigt, att han genom den iakttagelsen, att rätten måste lemna utan afseende motiven till människans handlingar och blott fästa sig vid hennes yttre verksamhet, tog ett steg framför Grotius och beredde vägen för den insigt i den juridiska rättens specifika skilnad från sedligheten, som sedermera successivt utvecklades af Christian Thomasius, Kant och Fichte.

Emedan Puffendorf, fastän han riktigt bemärkte och angaf det karakteristiska för rätten i förhållande till sedligheten, icke sjelf insåg betydelsen af denna sin observation utan sammanblandade rätten och sedligheten, så leddes han till att behandla rättsläran under formen af en pligtlära. Han kommer ock derföre i sin rättslära icke till någon definition eller allmän bestämning af sjelfva rättens begrepp, men väl af pligtens. Med pligt, säger han, menas en menskelig handling, som fullkomligt öfverensstämmer med den lag, som till densamma förbinder oss ⁴⁾.

¹⁾ Jfr. Rob. Zimmermann, Das Rechtsprincip bey Leibnitz. Wien 1852. §§ 1—3.

²⁾ Philosophie d. Rechts. Heidelberg 1856. I s. 127.

³⁾ Puffendorf, De Jure Naturæ et Gentium. Lib. III Cap. III.

⁴⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. I § 1.

Då pligten således förutsätter en lag, så måste sjelfva begreppet af en sådan utgöra det första föremålet för rättsvetenskapens uppmärksamhet, och sedan detta begrepp är funnet har man att uppsöka den lag för menskliga pligter, som man kan lära känna blott med tillhjälp af förnuftet och utan att taga sin tillflykt till den gudomliga uppenbarelsen, d. v. s. utan att öfverskrida rättsphilosophiens gränser och inlåta sig på moraltheologiens område. Vid en sådan undersökning skall det, enligt Puffendorf visa sig, att en lag är en befallning, genom hvilken en öfverordnad ålägger dem, som äro honom underordnade, en oeftergiflig förbindelse att i sina handlingar rätta sig efter hans föreskrifter ¹⁾). Den förpligtelse, som ligger i lagens begrepp, utgår sålunda — tillägger Puffendorf — alltid från en öfverordnad, som har icke blott makt att tillfoga den motsträfvige ett ondt, utan äfven rättvisa orsaker att fordra, att den underordnade fogar sig efter hans vilja ²⁾). Såsom man finner, sträfvar Puffendorf i denna uppfattning af lagens begrepp att med hvarandra förmedla Grotius och Hobbes, af hvilka den förre sätter grunden till lagens förbindande kraft i dess eget innehåll, den senare åter i lagstiftarens makt. Man kan dock ej säga, att detta förmedlingsförsök utföll synnerligen lyckligt eller leder till ett tillfredsställande resultat, alldenstund man icke får veta det som just vore af vikt, nemligen om den förbindande kraften hos lagen har sin egentliga grund i den öfverordnades makt eller i hans rättvisa.

Den lag, om hvilken det i rättsläran eller moralphilosophien blifver frågan, får hos Puffendorf likasom hos hans föregångare namn af naturlagen (*lex naturalis*) till åtskilnad såväl från positiv borgerlig lag som från den positiva (genom uppenbarelsen gifna) gudomliga lagen. Principen för kännedomen om naturlagen och dess innehåll skall nu, såsom redan blifvit omnämndt, ligga i förnuftet, hvilket dock — enligt hvad Puffendorf, i likhet med Cumberland, uttryckligen inskräper ³⁾ — ej vill säga, att hos människan skulle redan vid födelsen finnas vissa actuella och distincta begrepp (*propositiones*) rörande hvad som af henne bör göras eller underlåtas. Några sådana medfödda begrepp eger människan icke. Att förnuftet utgör principen för kännedomen af naturlagen betyder

¹⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. II § 2. De Jure Nat. et Gent. Lib. I Cap. VI § 4.

²⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. II § 5. De Jure Nat. et Gent. p. auf. st. § 9.

³⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. III § 12. De Jure Nat. et Gent. Lib. I.

således ingenting annat än att denna lag upptäckes af förnuftet genom betraktelse af menniskonaturen ¹⁾). Dock bör den menskliga naturen dervid betraktas sådan som den visar sig oberoende af samhället och dess institutioner; ty, om än människan aldrig skulle hafva i verkligheten lefvat i ett sådant tillstånd, så måste man — i abstractionen — på det sättet betrakta henne, för att derigenom kunna utröna hvad den menskliga individen är genom sig sjelf och för hvad han har att tacka sina likar ²⁾).

Går man till en sådan betraktelse af människan, säger Puffendorf, så finner man henne hafva det gemensamt med alla lefvande väsenden, hos hvilka finnes någon känsla, att ingenting är henne kärare än henne sjelf och att hon på allt sätt sträfvat att bibehålla sig sjelf i sin tillvaro samt förskaffa sig hvad som synes henne vara godt med undvikande af dess motsats ³⁾). Puffendorf sätter således, i likhet med Hobbes och Spinoza, sjelfkärleken såsom den allmänna ledande principen för människans handlingar. Dock stannar han icke dervid, utan tillägger att, emedan människan åt sig sjelf lemnad är oförmögen att hjälpa sig sjelf, och emedan hon å andra sidan är ganska benägen att skada sina likar samt dertill i stånd, så är det nödvändigt att hon för sin egen skuld eller för att uppehålla sig sjelf förbinder sig med dessa och så uppför sig emot dem, att de icke hafva någon giltig anledning att skada henne, utan snarare vilja befrämja hvad som länder till hennes nytta och fördel ⁴⁾). Och häri består människans socialitet. Denna måste således vara den högsta ledande principen för hennes handlingar eller utgöra hennes naturlag. Och innehållet af denna lag kan i allmänhet uttryckas så, att "hvar och en bör efter förmåga befrämja socialiteten eller en fredlig sammanlefnad med andra," samt följaktligen icke eftersträfvat sin egen fördel utan fästadt afseende på andras, icke arbeta på sin egen lycka till förfång för sina medmenniskors, utan lefva mindre för sig sjelf, än för hela menskligheten och hafva icke blott sitt eget, utan äfven alla andras väl för ögonen ⁵⁾).

Af det anförda synes att Puffendorf, i likhet med Cumberland, söker att

¹⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. II § 16. Jfr. Cap. III § 12.

²⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. II Cap. II §§ 4 o. 5.

³⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. III § 2. De Jure Nat. et Gent. Lib. II Cap. III § 14.

⁴⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. III § 7.

⁵⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. II Cap. III § 15.

med hvarandra förmedla Hobbes och Grotius, och att denna förmedling skall åstadkommas derigenom att socialitetsdriften uppfattas såsom medel för sjelfuppehållsedriftens tillfredsställande hos hvar och en enskild. Onekligt är nu, att då Puffendorf med människans "sjelf" icke menar detsamma som hennes väsende eller hennes förnuft, fattadt i dess kvalitativa åtskilnad från sinligheten — såsom Spinoza i allmänhet gör i sin etik — så är den åsigt, till hvilken han kommer genom sin combinerings af sjelfuppehållsedriften och socialitetsdriften, så långt ifrån att vara till innehållet högre än Grotii, att den tvertom är lägre. Puffendorf knyter socialiteten vid just det, hvaremot Grotius vid uppställandet af nämnda princip vänder sig, nemligen egennyttan, och Puffendorfs princip är fördenskull i grunden ingenting annat än den af Hobbes uppställda sjelfuppehållsedriften, ehuru tempererad eller mildrad genom inflytelsen af Grotius. Huru nära Puffendorf principiellt kommer Hobbes, kan man bäst finna, om man erinrar sig, att äfven Hobbes förklarade att människan för sin sjelfbibehållelses skuld borde inskränka yttringarne af sin egoism, så att den kunde stå tillsammans med en fredlig sammanlefnad med andra.

Men likasom Puffendorf, vid försöket att i afseende på "naturlagens" innehåll med hvarandra förmedla Hobbes' och Grotii principer, sjunker ned till en ståndpunkt, som är till innehållet lägre än den sistnämndes, så visar sig ett dylikt sjunkande äfven då Puffendorf går att bestämma sjelfva grunden till den ifrågavarande naturlagens förbindande kraft. I enlighet med den uppfattning af begreppet lag, som i det föregående blifvit omnämnd, antager Puffendorf att socialiteten icke skulle kunna för oss hafva karakteren af en verklig lag, utan blott af en nyttig regel jemförlig med en läkares ordination, i händelse den ej vore oss ålagd af en öfverordnad personlighet, hvilken sistnämnda ej kan vara någon annan än Gud. Det är han, som gifvit människan hennes sociala natur, och, då det är genom en handling af fri vilja som han skapat henne, så måste han ock antagas hafva kunnat gifva henne en annan social natur, än den hon verkligen erhållit; hvilket m. a. o. äfven kan uttryckas så, att människans sociala natur icke tillkommer henne "*ex immutabili quadam necessitate*," utan "*ex beneplacito divino*." Att antaga att det goda eller rätta skulle vara evigt och oföränderligt samt oberoende af allt gudonligt arbitrium, vore — tillägger Puffendorf — detsamma som att upphäfva Guds absoluta karakter eller att vilja i

honom inlägga en för honom främmande och med honom själf lika evig princip, hvilken han vid bestämmandet af tingens former vore nödsakad att följa ¹⁾).

Då vi ej här kunna inlåta oss i några metaphysiska undersökningar rörande Guds väsende, torde det vara nog att med afseende på denna Puffendorfs lära anmärka, att det ligger i själfva begreppet af det fullkomliga i allmänhet att vara oföränderligt, och att detta gäller om det goda och rätta lika väl som om det sanna och sköna. Att föreställa sig motsatsen, vore detsamma som att antaga, att det goda eller rätta skulle kunna öfvergå till någonting annat, men ändå fortfarande vara hvad det är. Men måste således det rätta vara oföränderligt, så följer deraf, såsom ock Grotius insåg, att det ej kan vara beroende af något *beneplacitum divinum*. Och detta antagande upphäfver ej Guds absoluta karakter, såsom Puffendorf förmenar. Ty, när man tänker sig Gud såsom evigt bestämd af det rätta eller förnuftiga, så tänker man sig icke detta såsom någonting för honom främmande och yttre, utan fastmera just såsom hans eget väsendes ursprungliga innehåll, så att hans bestämdhet deraf uttrycker hans själfbestämdhet eller själfständighet.

Då nu Puffendorf ansåg att människan till sin natur var i viss mon samhällelig eller stämd till välvillig sammanlefnad med andra, så kunde han ej i fråga om det naturtillstånd, hvilket han i viss mening låter föregå statens upprättande, sluta sig till Hobbes' åsigt, enligt hvilken detta var ett allas krig emot alla. Men han kunde ej heller biträda Grotii mening, att naturtillståndet skulle vara mensklighetens fullkomlighetstillstånd. I öfverensstämmelse med sitt bemödande att på visst sätt med hvarandra förmedla Hobbes och Grotius förklarar Puffendorf å ena sidan, att naturtillståndet visserligen ej är ett allas krig emot alla, derföre att äfven derunder socialitetsdriften är hos människan verksam och säger henne att krig äro orättvisa och onyttiga. Men, fastän människorna sålunda icke äro naturliga fiender till hvarandra, så är dock naturtillståndet mensklighetens ofullkomligaste tillstånd, antingen man vill föreställa sig, att människorna deruti varit förenade af familjeband eller utan sådana band lefvat mer eller mindre afsöndrade från hvarandra. Naturtillståndet är nemligen ett tillstånd af osäkerhet, råhet och

¹⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. I Cap. II § 6.

barbari samt följaktligen blottadt på de flesta af de förmåner, som lifvet i staten och bildningen skänka människan ¹⁾).

Emedan människan i sin sociala natur har normen eller lagen för sin fria verksamhet, så måste man genom reflexion på denna lag kunna leda sig till insigt i de menskliga pligterna och deras innehåll. Hemtar man grunden för indelningen af våra pligter ifrån deras object, så kommer man till pligter emot Gud, emot oss sjelfva och emot andra människor, hvilka pligter alla måste härledas ur den allmänna grundsatsen, att människan bör efter förmåga odla och befrämja en fredlig sammanlefnad med andra och undvika allt som är för den samma störande. Pligterna mot Gud härflyta indirecte ur denna grundsats, derföre att en människa utan religion ej kan vara en nyttig samhällsmedlem. Pligterna mot andra människor härflyta directe ur socialitetsgrundsatsen, och pligterna emot oss sjelfva såväl derur som ur religionen ²⁾).

Hvad nu pligterna mot Gud beträffar, så äro de antingen theoretiska eller praktiska d. v. s. bestå dels i människans tro på Guds existens och på hans försyn o. s. v., dels i hennes praktiska religiositet, med hvilken icke menas blott hennes iakttagande af den yttre religiösa culten, utan hela hennes sinnelag och handlande ³⁾). Människans pligter emot sig sjelf kunna sammanfattas deri, att hon bör arbeta på sin egen utbildning och fullkomning så i fysiskt som i andligt afseende. Genom åsidosättandet af denna omsorg gör människan orätt icke så mycket mot sig sjelf som emot Gud och menskligheten ⁴⁾). Samhället har rättvisa anspråk på den enskilde, hvilka denne ej får undandraga sig, samt är ock derföre i vissa fall till och med berättigadt att af honom fordra uppoffringen af lifvet, för hvars bevarande den enskilde i alla andra fall är pliktig att sörja. På denna pligt beror å ena sidan otillåtligheten af sjelfmord, å den andra nödvärnets berättigande, med hvars uppvisande Puffendorf utförligt sysselsätter sig ⁵⁾).

Det lider visserligen intet tvifvel att människans pligt att arbeta på sin egen

¹⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. I Cap. III §§ 16 o. f. Jfr. Cap. II § 4. De Offic. Hom. et Civ. Lib. II Cap. I § 9.

²⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. III § 13.

³⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I Cap. VI § 6.

⁴⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. II Cap. IV § 1. Adparet abjecta plane sui cura hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriam.

⁵⁾ Puffendorf, p. anf. st. Lib. II Cap. V.

förnuftiga bestämmelse förbinder henne att äfven arbeta på samhällets — ty begge hänga organiskt tillsammans — men utgår man, i likhet med Puffendorf, ytterst från en blott sinnlig uppfattning af människan eller anvisar man henne ett timligt ändamål, för hvars vinnande samhällslifvet betraktas såsom medel, så är det tydligen inconsequent att påstå, att, om samhällets fordringar skulle komma i collision med sjelfuppehållensedriften eller det sinnliga lycksalighetsbegäret, det senare bör vika för de förra. Tvertom är det gifvet, att, om människan betraktas blott såsom ett fullkomligare naturväsande och förnuftet identifieras med empirisk reflexion eller sinnligt förstånd, så måste sjelfuppehållensedriften vara den högsta ledande principen för all hennes verksamhet och att för samhällets väl uppföra sitt lif måste då visa sig såsom en dårskap.

Våra pligter emot andra människor äro, enligt Puffendorf, antingen absoluta, d. v. s. sådana som tillkomma oss under alla förhållanden, eller hypothetiska, d. v. s. sådana, som förutsätta vissa menskliga institutioner och åligga oss blott i förhållande till vissa individer och under vissa tillstånd ¹⁾. De absoluta pligterna äro egentligen trenne. Den första bland dem är negativ och består i underlåtandet att kränka någon annan, hvilket underlåtande måste fattas så vidsträckt, att det icke blott har afseende på andras lif och lemmar, frihet och kyskhet, utan äfven på allt, som genom mensklig öfverenskommelse blifvit förvärfvadt ²⁾. Brott häremot medför skadeersättningsskyldighet, äfvensom skyldighet att undergå straff. Den andra absoluta pligten bjuder oss att behandla andra människor såsom våra likar, derföre att de alla äro lika moraliskt förbundna att befrämja samhällets bästa ³⁾. Ur denna alla människors naturliga jemlikhet — som dock icke upphäver att vissa menskliga individer kunna och böra innehatva en olika samhällsställning — följer att alla böra behandla hvarandra med vänlighet, att ingen kan vara berättigad att tvinga en annan att blifva slaf eller vara förpligtad att sjelf blifva det o. s. v. ⁴⁾. — Den tredje absoluta pligten förbinder människorna att positivt befordra hvarandras väl. Ingen bör således underlåta att bevilja en annan något, som kan ske utan skada för den beviljande. Under denna pligt höra den egentliga humanitetens bud, såsom tacksamhet, välgörenhet o. s. v.

¹⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I. Cap. VI, §. 1. Cap. IX, §§. 1—5.

²⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Cap. VI §§ 2, 3.

³⁾ Puffendorf, p. anf. st. Lib. I Cap. VII §§ 1, 2.

⁴⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. III. Cap. II, §. 8.

De absoluta pligterna, hvilka alla följa ur människans allmänna sociala natur, äro emellertid, såsom redan blifvit omnämndt, icke de enda, som åligga henne. Det gifves äfven vissa pligter, som uppstå genom öfverenskommelse eller fördrag. Mycket kan nemligen vara till människors ömsesidiga nytta, utan att derföre vara sådant, att man skulle kunna påräkna att andra skola gifva oss det blott på grund af humanitetens lag. Rörande sådana saker hör man ingå contract, och de pligter, som med anledning deraf uppkomma, kan man, till åtskilnad från de absoluta pligterna, kalla hypothetiska. Fördraget kan vara antingen ensidigt eller tväsidigt, det förra, om blott den ena contrahenten eller paciscenten lofvar eller utfäster sig till något, det senare, om begge contrahenterna förpligta sig emot hvarandra ¹⁾. Den förra arten af fördrag är den egentliga. Nu är det visserligen till människorna öfverlåtet att ingå hvilka och hurudana fördrag som de sjelfva vilja, men dock är det en fordran af sjelfva naturlagen, att de skola sins emellan afsluta fördrag, ty på annat villkor vore intet menskligt samhällslif möjligt ²⁾. Hafva fördrag en gång blifvit ingångna, så måste de anses heliga. I annat fall skulle största delen af den nytta försvinna, som människan skördar af sammanlefnadens pligter. En af naturlagens heligaste föreskrifter är att enhvar skall hålla tro och loften eller uppfylla de löften och fördrag, som han gifvit och afslutat ³⁾.

Genom tillhjelp af det sålunda bestämda fördragets begrepp söker nu Puffendorf — efter Grotii föredöme — att construera hela den menskliga rättsordningen, och börjar dervid med den privata eganderätten. Ty ehuruval — säger Puffendorf — Gud förlänat oss herraväldet öfver de yttre tingen, så kan dock den privata egendomsrätten icke omedelbart derur härledas och förklaras, derföre att Gud icke bestämde hvad som skulle tillhöra den ena eller den andra individen utan tillät människorna sjelfva att bestämma detta efter de fordringar, som deras egen klokhets och tillväxande upplysning gäfvö vid handen. För undvikande af tvister och upprätthållandet af god ordning kom man till en början öfverens derom, att den ene ej skulle frånräcka den andre hvad denne occuperat, för att använda till sin nytta. Till egendomens fördelning bidrog sedermera den tillväxande culturen och industrien, alldenstund det arbete, som nedlades på ett ting,

¹⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. I. Cap. VI, §. 1. Cap. IX, §§. 1—5.

²⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. III, Cap. IV, §. 2.

³⁾ Puffendorf, p. anf. st. Lib. I. Cap. III, §. 2.

måste anses grundlägga en rättighet att förfoga öfver detsamma ensam eller med andras uteslutande ¹⁾). Dock kan den privata egendomsrätten icke sträcka sig till alla slags ting, alldenstund somliga ting icke äro menniskan till någon nytta, andra åter äro till sin natur sådana, att de ej kunna tagas i besittning eller förvaras, såsom t. ex. solljuset, luften, verldshafvet. I det fullständiga egendomsbegreppet ligger att det, som eges, rättsligen kan öfverflyttas från en person till en annan. Ett sådant öfverflyttande utgör det antingen omedelbara eller medelbara innehållet af alla de contracter, hvilka bilda de härledda sätten för egendoms förvärfvande. Till dessa härledda sätt att förvärfva egendom räknar Puffendorf äfven ärfvande genom testamente och intestat-arfsföljd ²⁾).

Det har med rätta blifvit anmärkt, att, om den privata egendomsrätten skulle, såsom Puffendorf vill, ytterst grunda sig på öfverenskommelse, så skulle ingen kunna anses hafva fullständig eganderätt till ett ting förr än han derom träffat öfverenskommelse med alla menniskor utan undantag, och att således enhvar, med hvilken öfverenskommelse ännu icke blifvit träffad, skulle kunna uppträda med giltiga anspråk på att betraktas såsom egare till tinget. Privategendomens yttersta grund ligger utan tvifvel i människans eget begrepp såsom ett sinnligt förnuftsväsende, under förutsättning af de yttre tingens factiskt gifna beskaffenhet. Såsom ett sinnligt förnuftsväsende kan menniskan ej förverkliga sitt ändamål utan att förfoga öfver ett visst mått af sinnliga ting, och hon måste förfoga deröfver ensam eller med alla andras uteslutande; derföre att de sinnliga tingen i allmänhet äro sådana, att de icke kunna på samma gång användas af mer än en enda person. Men, för att den sålunda i människans egen personlighet grundade rättigheten till privategendom skall kunna hafva gällande kraft och icke vara gifven till pris för enhvar, som vill på densamma förgripa sig, erfordras att staten erkänner och skyddar den. Men deraf följer åter, att endast de sätt för förvärfvande af egendom kunna anses vara rättsgiltiga, som af den förnuftiga staten medgifvas och tillåtas, samt af honom skyddas.

Från läran om egendomen öfvergår Puffendorf till läran om familjen, sedan han förut skilt emellan "*status hominum naturalis* och *status hominum adventitius*" samt bestämt det senare såsom ett sådant menskligt tillstånd, som beror

¹⁾ Puffendorf, p. anf. st. Cap. IV, §§. 4—6.

²⁾ Puffendorf, p. anf. st. Cap. V, §§. 4 o. ff. Cap. XI.

på en föregående mensklig handling ¹⁾). Då familjelifvet, som utgör det första "tillkomma" menskliga tillståndet, är nödvändigt för staten, så är äktenskapet en pligt, som ålägges människan af hennes sociala natur. Äktenskapet uppstår i följd af höjelse och fördrag. Sedan äktenskapscontractet blifvit afslutadt, fordrar enigheten inom familjen, att qvinnan rättar sig efter mannens vilja i allt, som rör deras husliga samlif. Föräldrarnes makt öfver sina barn beror å ena sidan på de förnas pligt att hafva omsorg om de senare, men å andra sidan på ett tyst fördrag — på ett förutsatt medgifvande å barnens sida att lyda föräldrarne, dertöre att dessa åtaga sig att uppfostra och leda barnen. I och för sig kan väl modren sägas hafva närmaste rätten öfver sitt barn, men inom det borgerliga samhället eller staten, hvarest fadren genom äktenskapscontractet är erkänd såsom familjens hufvud, utöfvar han företrädesvis den ifrågavarande rätten, hvilken icke upphör förr än barnen sjelfva bilda nya familjer ²⁾).

Innan människorna slöto sig tillsammans under en gemensam styrelse lefde de i familjer, afsöndrade från hvarandra och af hvarandra oberoende. Motivet, hvarföre de öfvergäfvö detta tillstånd och bildade stater kan ej omedelbart ligga i socialitetsdriften, ty denna hade kunnat finna sin tillfredsställelse i det husliga lifvet och i vänskapen. En närmare grund till statens upprättande än sjelfva socialitetsdriften måste således sökas ³⁾). Denna grund kan ej ligga i de materiella behofven och människornas önskan att göra sitt lif mera angenämt; ty åkerbruk och boskapsskötsel och andra för det menskliga lifvet erforderliga konster måste hafva varit uppfunna redan under det människorna lefde i familjer, mer eller mindre isolerade från hvarandra. Det förnämsta motivet dertill, att familjefäderna med öfvergifvande af naturtillståndets frihet, beslöto att upprätta stater, kan ej ligga i någonting annat än fruktan. Liksom nemligen intet kan vara en människa till större gagn än en annan, så finnes omvänt intet, som mer kan skada den ena människan, än den andra. Och man må ej föreställa sig, att naturlagen är tillräcklig för att afhålla människorna från att ömsesidigt kränka hvarandras rättigheter. Det är således den uti naturtillståndet rådande osäkerheten,

¹⁾ Puffendorf, De Offic. Hom. et Civ. Lib. II. Cap. II, §. 1.

²⁾ Puffendorf, p. anf. st. Lib. II. Cap. II—III.

³⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. VII. Cap. I, §. 3.

som föranleder familjefäderna att genom ett fördrag eller en frivillig öfverenskommelse underordna sig under en högsta makt eller myndighet ¹⁾).

Af dessa Puffendorfs resonnementer synes, att fastän han omfattade Grotii åsigt att människan är ett samhälleligt väsende, så är han dock med Hobbes ense derutinnan, att det egentliga motivet till statens upprättande är fruktan och att staten således bör betraktas såsom en säkerhetsanstalt, en tvångsmakt för att hålla människorna i tygel.

Till grund för staten ligger emellertid icke blott ett enda fördrag, utan tvenne. Först och främst måste statens blifvande medlemmar öfverenskomma att för allas gemensamma säkerhet med hvarandra ingå en fortfarande förening under en bestämd styrelseform. Det enda sätt, hvarpå en sådan förening låter tänka sig, är att contrahenterna så underordna sig under en mensklig individ eller en församling, att allt, hvad denne individ eller denna församling anser vara nödvändigt för föreningens ändamål, betraktas såsom uttryck af allas vilja. Man måste derföre, sedan den första öfverenskommelsen blifvit afslutad, förena sig om att anförtro statens styrelse åt en individ eller en församling, som bemyndigas att förfoga öfver allas krafter mot förbindelse att använda dem till det allmänna bästa. Först genom detta andra fördrag åstadkommes den enhet af viljor, som gör att staten kan betraktas såsom en person och skiljas från sina privata medlemmar. I enlighet härmed definieras stater uttryckligen af Puffendorf såsom "en sammansatt moralisk personlighet, hvars genom allmän öfverenskommelse bildade vilja betraktas såsom uttryck för allas vilja, och är berättigad att till fred och gemensam säkerhet förfoga öfver hvar och en enskilds krafter" ²⁾).

Såsom man finner, reflecterade Puffendorf lika litet som hans föregångare på de svårigheter, som äro förenade med läran om statens grundande på ett fördrag. Han besinnade icke, att, om staten skulle kunna tänkas hafva uppkommit genom en arbiträr öfverenskommelse mellan sina blifvande medlemmar, så borde han ock kunna tänkas upphöra genom en sådan. Är det omöjligt att antaga det senare, emedan staten då skulle nedsättas till någonting tillfälligt, så är det ock omöjligt att antaga det förra. Likaledes är det ej heller svårt att inse, att statens grundande på ett fördrag är oförenligt med den enskilda människans

¹⁾ Puffendorf, p. anf. st. Cap. I, §. 7. De Offic. Hom. et Civ. Lib. II. Cap. V. §. 7.

²⁾ Puffendorf, De Jure Nat. et Gent. Lib. VII. Cap. II, §§. 7, 8. De Offic. Hom. et Civ. Lib. II, §§. 5—10.

förnuftiga frihet i förhållande till statsmakten. Ty enligt fördragsteorien måste statsmakten tänkas bero derpå att de enskilde till den blifvande öfverheten öfverlåta den själfbestänningsrätt, hvilken tillkommer dem såsom förnuftiga och personliga väsenden. Antingen ett sådant öfverlåtande tänkes såsom totalt eller partielt är det oförnuftigt och stridande icke blott emot den enskilda människans begrepp, utan äfven emot statens. Staten är nemligen så långt ifrån att beröfva människan några af hennes sannskyldiga rättigheter, att han fastnera meddelar henne rättigheter, hvilka hon icke eger blott såsom individ betraktad.

Också förklarade Hobbes, såsom vi sett i det föregående, att statsfördragets begrepp fordrar, att oinskränkt makt öfverlåtes åt den styrande personligheten, och att denne icke får tänkas såsom bunden af de lagar, hvilka han själf stiftat. Puffendorf är i detta afseende af samma mening som Hobbes, ehuru han icke så skarpt uttalar den och ehuru han mer än den sistnämnde accentuerar, att regenten bör anses moraliskt förbunden att för statens ändamål använda sin makt¹⁾. Äfvenledes tillägger Puffendorf, att — emedan icke alla furstar förstå att beherska sina lidelser — flere folk ansett det tjenligt att med vissa gränсор omskrifva regeringsmakten, och att dessa folk icke hafva deruti gjort orätt²⁾. Huru emellertid en sådan inskränkning af statsmakten skall kunna stå tillsammans med den fordran på dess oinskränkthet, som följer ur statsfördraget, göres ej af Puffendorf till föremål för någon undersökning. Då han ansåg, att statsmakten enligt sitt begrepp är oinskränkt, så var det gifvet att han ock skulle föredraga det monarchiska regeringssättet framför det republikanska, och ogilla teorien om statsmaktens delning.

Till de betraktelser, genom hvilka vi nu sökt visa den plats, som tillkommer Puffendorf i den nyare praktiska filosofiens historiska utveckling, kunna vi slutligen tillägga den anmärkningen, att han, i likhet med Cumberland, väsendtligen förberedde den definitiva seger för det empiriska och naturalistiska tänkesättet, hvilken äfven inom den praktiska filosofien blef en följd af Lockes vederläggning af den lära, som syntes utgöra det enda hindret för detta tänke-

¹⁾ Puffendorf, *De Jure Nat. et Gent. Lib. VII. Cap. VI, §§. 1—4.*

²⁾ Puffendorf, *p. anf. st. §. 9. De Offic. Hom. et Civ. Lib. II. Cap. IX, §. 6.*

sätt, nemligen läran om "medfödda idéer." Den af allmän välvilja modererade egennytthetstheori, till hvilken Cumberland och Puffendorf ledde sig genom bemödandet att med hvarandra förmedla Hobbes och Grotius, utgör det ena af de hufvudthemata — den rena egennyttnen utgör det andra —, som sedermera i mångfaldiga former varieras inom ethiken ända till dess Kant äfven der uppträdde reformerande.

Med beklagande får jag omnämna, att utrymmet af detta program icke tillåtit mig att med den fullständighet, som varit önskvärd, begagna mig af de meddelanden om deras lefnadsförhållanden och utgifna arbeten, hvilka flere bland de af Philosophiska Faculteten till Heders-Doctorer utsedde herrar haft godheten lemna.

Då **Hans Maj:t Konungen** och **Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland** behaga att med sin höga närvaro gifva glans åt den fosterländska högtid, som i dessa dagar kommer att firas af Lunds universitet, vågar jag underdånigst uttala den förhoppningen, att **Hans Kongl. Maj:t** och **Hans Kongl. Höghet** täckas skänka nådig uppmärksamhet äfven åt den promotion, hvilken kommer att af Philosophiska Faculteten hållas.

Äfvenledes har jag äran att till öfvervarande af denna promotionsact vördsammast inbjuda detta universitets *Canceller Hans Excellence Herr Grefve GUSTAF ADOLF SPARRE*, hvilken med sin närvaro hedrar universitetets jubelfest.

Till deltagande i promotionsacten inbjuder jag jemväl vördnadsfullt *Herr Procancelleren, Biskopen och Ledamoten af Kongl. Nordstjerneorden Doctor WILHELM FLENSBURG*.

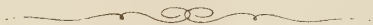
Slutligen inbjuder jag vördsamt och vänligen till bevistande af denna högtidlighet Universitetets *Rector Magnificus* och öfrige *Lärare*, dess *Studerande Ungdom* och alla andra vetenskapernas *Gynnare, Idkare* och *Vänner*, som vid detta tillfälle glädja oss med sin härvaro.

Promotionsacten tager sin början omedelbart efter Medicinæ Doctorspromotionens slut.

Efter båda promotionernas slut förrättas i choret bön af Professorn vid detta universitet Ledamoten af Kongl. Nordstjerneorden Herr Doctor CARL WILHELM LINDER.

Lund den 26 Maj 1868.

Axel Nyblæus.

I.

Jubel-Doctorer, promoverade den 21 Juni 1817 af Dr. C. E. Kjellin; Matheseos Professor.

Af Östgöta Nation:

CARL JOHAN DANIELSON HILL.

Född (RUDELIUS) i Målilla af Calmar län 1793 ¹²/₄, student 1812, Theol. Ex. s. å., Pædag. Ex. 1813, Ex. stili 1812, 1816, Ex. rig. 1816, 17 (12 + 19 betyg), innehade hedersrum vid promotionen 1817; v. bataljonsläkare vid skånska husarregementet 1818; docent i fysik 1819; astronomiæ observator ¹/₆ 1821 (med lön 150 Rdr B.), förestod professionen i fysik och astronomi under åren 1821—22 och 1826—27, och 1830, med säte och stämman i philosophiska faculteten, samt rättighet att präsidera för gradual-disputationer på latin eller svenska 1826, företog en utländsk resa på egen bekostnad 1833, förestod fysiskt tekniska professionen vid teknologiska institutet i Stockholm 1827—30. Matheseos professor ²¹/₁₀ 30, installerad ¹⁵/₂ 1834. Ledamot af Physiogr. Sällsk. 1822, af Kongl. Vetenskaps-Academien i Stockholm 1848, i Upsala 1857, af Acad. de Cherbourg 1867; med biträde af Adj. Fagerström inrättat en värme-apparat i Botaniska orangeriet 1834. R. N. O. 1849. Ännu i tjenst.

Tryckta Skrifter: Disp. Lund.: Tentamen physico-mathematicum. 1817. 4:o. — De elasticitate torsionis in filis metallicis. 1819. 8:o. — De pendulo astronomico ab effectu caloris compensando et liberando. P. I—III. 1823. 8:o. — Meditationum mathematicarum P. I, II. 1825—26. 4:o. — Kort logarithmtabell. 1828. 4:o — Tractatus geometr. de curvarum, quæ ab elasticitate nomen habent, theoria et aptissimo construendarum modo. P.

I—III. 1829. 4:o. — Specimen exercitii analytici, functionem integrelem $\int \frac{dx}{x} \cdot L(1 + 2xCa + x^2)$

= $D^a x$ tum secundum amplitudinem, tum secundum modulum comparandi modum exhibentis. P. I—VII. 1830. 4:o. — Prænotiones de functionibus rationaliter logarithmicis integrandis. P. I—III. 1831. 4:o, tillökt upplaga 1868. — Försök till en theoretisk och practisk lära om Apollonii parabel. P. I—XVI. 1832—33. 8:o. — Om numeriska æquationers lösning genom convergenta operationer. P. I—IX. 1834—37. 8:o. — Introductio in elementarem functionum ellipticarum theoriæ. P. I—XV. 1835—1853. 4:o. — Conatuum theoriæ linearum parallelarum stabiliendi præcipuorum brevis recensio. P. I—XI. 1835—47. 4:o. — De factoribus numerorum compositorum dignoscendis. P. I—

IV. e. a. 4:o. — Disquisitio acad. integrationem æquationis cujusdam differentialis exhibens. 1841. 4:o, (ett år före Jacobi). — Regulæ derivandi et differentiandi generales. P. I—V. e. a. 4:o. — Matheseos universalis formulæ fundamentales. e. a. qerfol. — Elementär afhandling om seriers convergens. I—V. 1843. 8:o. Prolegomena till hvarje blifvande allmän storhetslära. I—V. 1844. — Om Cartesii och Fourriers tecken-reglor. s. å. 8:o. — Utkast till en allmän theori för binomiska imaginära rötter. I—VII. 1844—7. 8:o. — Arithmetiska föreläsningar (om quadrattabellers bruk m. m.) I—XX. 1849—53. 4:o. — Om inrättning, uträkning och bruk af reciproktabell. 1850. 4:o. — Produkttabell med ginräkning. 1851. 4:o. — Om relationen mellan cirkelbågen och dess tangent. 1853. 4:o. — Elementära reglor för rotutdragning. P. I—III. 1852—53. 4:o. — Särskilt: Allmän proportionslära. Lund 1834. 8:o. — Matheseos fundamenta nova anal. P. I. II. 1861—68. (e. P. III. Sect. VI.) De computu functionum interpol., 1868. — Allmän storhetslära. 1864. 8:o. — Tables des indices. e. a. 4:o. — *I Acta univ. Ups.*: Sur la forme des racines (imaginaires). 1856. — Analysis æquation. aliqu. functionalium, quæ partim in theoria ellipticarum partimque dilogarithmicar. magni sunt usus. 1858. — De modis quibus series constantis $K \cdot \frac{1}{4}$ Tl. determinetur e. a. — *I k. Vet. Akad. öfversigt*: En åkers medelafstånd från hemmet. 1849. — Om arithm. quadratur. 1855. — Några anmärkningar i samma ämne. 1856. — När äro de n första termerna af Bernoullis serie gifven funktion af den i den sista ingående derivatan? 1857. — Integration af ett system differential-equationer. s. å. — Construction af eq. af V & VI graden. Om Erl S. Brings reduction af V. te gradens equation till trinomisk jemte dennas Arithmetiska lösning. 1862. — *I Skandia*: Approx. tri- et multi-sectio arguli. — Inledning till läran om gentagna functioner. — Theori för den sista dilogarithmiska functionen. — *I Nord. Univ.-tidskrift*: Rydaholmsalnen och dess likare. 1856. — *I Lunds univ. årsskrift*: Om tals visare till sammansatta delare. 1864. — Quelques tables des fractions. 1865. — De proprietatibus seriei harmonicæ cum quadam hujus tabula. 1866. — Notula de functionibus rationaliter logarithmicis integrandis etc. 1868. — *I Schweiggers Journal für Chemie und Physik*: Einige Versuche mit der gewöhnlichen Electrifer-Machine zu magnetisiren (Neue Reihe, Bd. 3). — *I Crelles Journal für Mathematik*: Casum irreducibilem solvendi conatus (Bd. 2). — Ueber die Integration logarithmisch-rationaler Differentiale (Bd. 3). — Einfache Art der Zerlegung rationaler Brüche (Bd. 3). — De approximata seriei, juxta datæ functionis derivata dispositæ, summatione (Bd. 5). — Additamenta ad conatum casum irreducibilem solvendi (Bd. 7). — De factoribus numerorum compositorum dignoscendis (Bd. 12). — Formule générale d'integration. (Bd. 18). — Fragmenta theoriæ æquationum lineariter differentialium (B. 25). — De radicibus æquationis Riccatianæ rationalibus (Ibm). — Disquisitio, qualis æquatio differentialis gaudeat integrali algebraico completo, quænamque forma integrali competat (Ibm). Dessutom åtskilliga theoremer och problem i flera årgångar af denna tidskrift. — *I Grunerts Archiv d. Mathematik u. Physik I*: Notes sur les tabl. trigonometriques. — Trisectio anguli optica. — *I Physiographiska Sällskapets Årsberättelser*: 1823: Om electromagnetismen. — Om de äldres försök att elektrisera med electricitetsmachin. — Om ett eget electromagnetiskt fenomen. — Observationer och försök angående electriska gnistors direction på electriska machiners skifva. — Strödda electriska och magnetiska observationer. — Om compensation af astronomiska ur. — 1824: Ny method att ställa transitinstrumentets axel horisontel jemte förslag till en prim-transit (4 år före Bessel). — En lösning af kubiska æquationen. — Electromagnetismens theorer. — Om atomvigterna. — Bevis för tvenne optiska satsar, som tjena till grund för ett par nya reflexionsgoniometrars construction. — Egenskaperna af ett par nya matematiska functioner, tripoll och bipotens. — Modell till en finare statisk balance. — Allmänna resultaterna af en undersökning af rationela logarithmiska integraler. — (Om geometriska faculteter. — Om ellipiska functionernas jemförelse i anseende till modulen.) — *I Physiogr. Sällsk. tidskrift* 1838: Anm. vid Trigonometr. tabellerna. — Dessutom åtskilliga smärre uppsatser och recensioner i andra tidskrifter. Föredragit flera andra afhandlingar vid sällskapets sammankomster. Öfvervarit flera nordiska naturforskaremöten och der hållit åtskil-

liga föredrag. — *Programmer*: vid Rectors-ombytet 1835; proff. Schrevellii och Lundells installation. (Bidrag till Sveriges mynthistoria), 1844; — firandet af kon. Oscars och drott. Josephinas kröning 1845; — reectorsombytet s. å.; — philos. magisterpromotionen 1850: (Binomialtheoremets historia).

Af Skånska Nationen.

HENRIK REUTERDAHL.

Född i Malmö den 40 Sept. 1795. Student i Lund 1814. Philol. Candidat den 15 Juni 1816. Philos. Candidat den 3 Maj 1817. Philosophiæ Doctor den 24 Juni 1817. Docent vid theologiska Seminarium i Lund den 23 October 1817. Prestvigd 1823. E. O. Adj. i Theol. Faculteten i Lund 1824. Seminariupræfect i Lund och pastor i Kerrstorp 1826; Prost 1827. Theol. Doct. 1830. Förste theol. Adjunct i Lund och pastor i Upåkra 1833. Bibliothekarie vid Universitetet i Lund 1838, med bibehållande af den theologiska adjuncturen. Professor i Dogmatik vid Lunds Universitet och pastor i Husie 1844. Domprost i Lund 1845. Fullmäktig för Lunds Stift vid riksdagarne 1844—7, —30. Statsråd och Chef för K. Ecclesiastik-departementet 1852. Biskop i Lunds Stift 1853. Erkebiskop i Upsala 1856. Talman i Presteståndet vid riksdagarne 1856, —9, —62—3. Ledamot af K. N. O. 1850, Commendör af samma orden 1853, C. med stora korset 1858, R. af Carl XIII:s orden 1860, Ledamot och Commendör af Kongl. Majestäts orden 1860. Ledamot af Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien, Svenska Akademien, Svenska Vetenskaps-Akademien, Physiographiska Sällskapet i Lund, Vetenskaps-Societeten i Upsala och några utländska vetenskapliga föreningar.

Af trycket utg.: Epigrammata Platonis, Græce et Suetice. Lund 1817. — Dogmata Pauli Apostoli. Ibd. 1820. — Sacri Hebræorum codicis loci, qui gentium Arabicarum mentionem faciunt, in examen vocati. Ibd. 1821. — Observationes criticae in priora duo Evangelii Lucae capita. Ibd. 1823. — Ad sacri Hebræorum codicis et Alcorani locos, qui de consecratione prophetarum mentionem faciunt, commentationes. Ibd. 1825. — Profeterna sådane de i Gamla Testamentet och Alcoran föreställas. Derjemte en appendicula om Profeternas invigningar. Ibd. 1824. — Doctrinae biblicae de Spiritu Sancto lineamenta. Ibd. 1825. — De fontibus historiae ecclesiasticae Eusebianae. Ibd. 1826. — Om det theologiska studium med särskilt hänseende till Sverige. Ibd. 1832. Inledning till Theologien. Ibd. 1837. — Julläsning för Barn. Ibd. 1837 och 1838. — Svenska kyrkans historia. I. II. 1. 2. III. 1. 2. IV. 1. Ibd. 1838—65. — Apparatus ad Historiam Sveo-Gothicam Celsiani sectio secunda. Ibd. 1839—42 (äfvén under titel: Statuta synodalia ecclesiae Sveogothicae). — Gamla Ordspråk på latin och svenska, efter en Upsala-handskrift. Ibd. 1840. — De äldsta Svenska Sigillerna. Bidrag till Sveriges konst- och kulturhistoria, m, 4 pl. Lund 1843. — Svenska kyrkans och skolans ifrågasvarande angelägenheter. Sthm 1853. — I *Theologisk Kvartalskrift* (som åren 1828—32 och 36—40 utgafs af J. H. Thomander och Reuterdaahl) utom recensioner, literaturofversigter och smärre notiser: 1828: Hvad är Religion? 1829: De nyare dogmatiska systemernas principer. — Kyrkans enhet och sjelfständighet. 1830: Ansgarius eller begynnelsepunkten af Christendomen i Sverige. 1831: Anmärkningar angående en först i senare tider utgifven och för Ansgarii historia brukbar chrönika. — Episteln till Titus. — Seminarium i Lund. Historisk öfversigt jemte bilagor. 1832: Fragmenter ur föreläreläsningar öfver nyare kyrkhistorien. 1836: Underdånig berättelse angående de theologiska undervisningsanstalterna i Tyskland och undervisningsväsendet i Preussen. — A.

H. Francke och hans stiftelser. — Drag af Luthers lefnad. — Den griesbachska skolans och C. Lachmanns strid angående N, T:s text. — De senaste framställningarna af Christendomens införande i Sverige. 1737: Ulfilaslitteraturen och dess resultater. 1838: (tills. med A. O. Lindfors) Berättelse om Erkebiskop Anders Sunessons graf, upptäckt i Lunds Domkyrka år 1833 (äfvén i Vitt. Akad. Handl. XVI). — Antiochia i Pisidien. Bidrag till nya testamentets chorographie. — Om nykterhet och nykterhets-sällskaper såsom en religions- och tids-angelägenhet. 1839: Förföljelse mot en Philippist i Sverige under 17 århundradet. Efter Palmschöldska samlingarna. — Om rörelse och stillastående i några af fäderneslandets viktigare angelägenheter. 1840: Om religiös methodism. — Om hufvudstyckena af en luthersk cateches. — Lärdom. Bildning. Upplysning. Uppfostran, linuistiskt-logiska anmärkniogar. — Den evangeliska kyrkan och fornluthernismen i Tyskland. — Theser och antitheser angående äktenskapet. — Undervisningsanstalterna i Ryssland, i synnerhet under de sistförflutna åren. — Sändebref till Prosten J. J. Thomaeus och Pastors-adjuncten Joh. Ternström. 1841: Homiletiska erinringar. 1842: Perikopen om den otrogne gårdsfogden Luc. 16: 1. ff. — I *Tidskrift för Svenska Kyrkan*: 1849: Öfversigt af Christna kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd. — I *Svensk Kyrko-Tidning*: 1856: Sveriges kyrka; med hänseende till utlandets, ss. 1—29, 33—43. 1859: Staten, religiös, christlig, bekännelsetrogen, likgiltig. Med hänseende till Sverige, ss. 33—54. — Föredrag vid prestmöte i Upsala, ss. 177—184. 1862: Hvad innebär det hos oss mången gång hörda ordet att man kan lära i öfverensstämmelse med Guds ord och vara en god evangelisk christen, utan att erkänna Kristus såsom Gud?, ss. 109—115. — I *Vitt.-Hist.- och Antiqv.-Akad. Handlingar*: XV: Öfversigt af den behandling, som det hedniska Sveriges historia arhållit före medlet af 17:de århundradet. XVIII: Några undersökningar om de första försöken att bearbeta Bibeln på Svenska. (Inträdestal). Ny följd I: Inledningsord vid sammankomsten d, 21 Mars 1853. — I *Skandia*: I: Den helige Sigfrid, grundläggare af Christen Kyrka i det sydliga Sverige. — I *Studier, Kritiker och Notiser* utom recensioner, notiser o. dyl.: 1844: Omdömena om religiositeten och moraliteten i Sverige. 1843: Missionsverksamheten med särskilt hänseende till Sverige. — I *Läsning för Folket*: VI: Kyrkans högtider. VI och VII: Om bokväsendet hos de gamla folken och om boktryckeriet hos de nya. VIII och IX: Kyrkans handlingar. — Israel Erlandsson, biskop i Westerås, Akad. program. Lund 1850. — Program till universitetsfesten med anledning af Kronprinsens förmålning. Ibid. 1850. — Inbjudning till rectorssamtytet. Ibid. 1850. — Tal vid Sorgfesten i anledning af Carl XIV Johans död. Ibid. 1844. — Likpredikningar och minnestal öfver: S. Hylander. Lund 1826. A. M. Ljunggren. Ibid. 1827. G. R. Ahlman. Ibid. 1838. J. P. Hansson. Ibid. 1838. A. Magnusson. Ibid. 1838. J. Sommar. Ibid. 1843. Helena Johanna Faxé. Ibid. 1845. A. G. Kjellander. Ibid. 1845. Lovisa Maria Schlyter. Ibid. 1850. C. F. af Wingård (Inträdestal i Sv. Akademien). Sthm 1853. — Predikan vid Theol. Doctors-Promotionen i Upsala 1845. Lund s. å. — Om det oförgängliga i skolan. Tal vid invigningen af Helsingborgs skola. Lund 1845. — Tal vid Kyrkoherden L. Feuks installation. Carlskrona 1847. — Tal vid invigningen af nya kyrkogården i Lund. Lund 1847. — Inledande föredrag vid Theol. Doctors-Promotionen i Upsala 1860. — Till Vördiga Presterskapet i Lunds stift. Två Herdabref. Lund 1855. 1856. — Till Vördiga Presterskapet i Erkestiftet. Herdabref. Upsala 1856. — Vinträdet Christus och dess grenar. Föredrag vid visitationer. Upsala 1862. — Föredrag vid Prestmöten i Erkestiftet 1859 och 1865. Upsala s. å.

Af Göteborgs Nation:

NILS PAULSSON.

Född 1788. Præsiderat för en afhandling vid Akademien i Lund H. T. 1817. Kallad till Stads-Comminister vid Gustavi Domkyrko-Församling i Göteborg den

12 April 1820; tillträdde denna tjänst 1 maj s. å. Past. Ex. 1822. Ledamot af Kongl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg 1825. Opponent vid prestmötet i Göteborg 1831. Kyrkoherde i Istorp samma år, hvilken befattning tillträdde 1834. Prost 1836. Predikat vid prestmötet i Göteborg 1846. Ut-nämnd till Ledamot af Kongl. Wasa-orden 1860, men undanbad sig underdånigast, på grund af sjuklighet, emottagandet af denna utmärkelse.

II.

Heders-Doctorer:

JOHN ERICSSON.

Född vid Långbanshyttan i Wermland den 31 Juli 1803. Anställdes vid Göta Kanal-arbete såsom nivellör 1816. Ingick såsom fänrik vid Jemtlands Fältjägare-regemente 1820. Commenderad såsom afvittringslandtmätare vid arbetet för de nordliga provinsernas uppmätning och Chartläggning. Erhöll på begäran afsked ur krigstjensten, med Captens rang, 1826, och afreste i Maj s. å. till England. Deltog 1829 med ångvagnen the Novelty i den stora kappkörningen å Liverpool-Manchester-banan. Utförde den första propellermaskin 1843. Afreste till Norra Amerika 1839 och har sedan dess vistats och verkat i New-York. Fullbordade varmluftsmaskinen 1856. Byggde den förste Monitor 1862. Rörande sina öfriga talrika uppfinningar har Kapten Ericsson hänvisat till arbetet: John Ericsson och Ett hundra af hans uppfinningar (Stockholm 1866). Utmärkelser: Commendör med St. Korset af K. N. O., Commendör af N. St. O. O. Riddare af K. V. O. Ledamot af K. Vetenskaps-Akademien, af the Franklin Institute i Philadelphia, af the American Institute i New-York m. fl. sällskaper, L. L. D. af Wesley Universitetet i Amerika. Erhållit prismedaljer vid Allmänna Industri-utställningarne i London 1851 och 1862, hedersmedaljer af the Mechanics Institute i New-York, af Jernverksegare i Sverige, af Society of Arts i London, af Amerikanska Vetenskapsakademien (Rumförd-medaljen, två gånger utdelad), samt hedersskänk af Förenta Staternas förnämsta mekaniska etablissementer (modell till en monitor af guld). Emottagit tacksägelseskrifvelser från Svenska Riksdagen, från Congressen i Washington, och från Lagstiftande församlingen i i staten New-York.

Skrifter: De talrika uppsatser han författat i Nord-Amerikanska, Engelska och Svenska tidningar och tidskrifter, till försvar och närmare utveckling af sina uppfinningar, äro till större delen anonyma. Om denna sin författareverksamhet upplyser Kapten Ericsson i en skrifvelse af den 17 April d. å., att den tid han uppofrat på att i skrift försvara sina uppfinningar vida öfverstiger den tid, som åtgått för beräkningar, construction och utförande tillsammans.

HENNING HAMILTON.

Född i Stockholm den 16 Januari 1814. Efter enskild undervisning i föräldrahemmet den 13 Februari 1828 student i Upsala; ingick den 2 April 1829

såsom sergeant vid Kongl. Svea Artilleri-Regemente, der han, efter undergången officersexamen och fulländad gradpassering, den 24 Augusti samma år utnämndes till underlöjtnant. Fortsatte på de från tjenstgöring lediga tiderna sina studier vid Upsala Universitet och undergick der den 8 Dec. 1830 Cancelli-examen, samt blef d. 27 April 1831 antagen till E. O. Cancellist i Kongl. Handels- och Finance-Expeditionen; tjenstgjorde likväl sedermera hufvudsakligast vid regementet och commenderades den 1 Sept. 1832 såsom elev vid Artilleriläroverket vid Marieberg, der han den 27 Maj 1835 undergick den för artilleriofficerare fastställda examen. Anträdde kort derefter en resa till Danmark, Tyskland, Holland, Belgien och Frankrike, för att taga kännedom om artillerivetenskapens framsteg i dessa länder och utnämndes den 5 Augusti till löjtnant vid Svea Artilleriregemente, från hvilken befattning på stat han kort efter återkomsten till fäderneslandet den 23 April 1836 erhöi afsked, med tillstånd att såsom lönlös i regementet qvarstå. Tjenstgjorde 1837 Jan. 1—Oct. 15 såsom lärare i topographi och fortification vid Kongl. Krigs-Akademien och blef under tiden anställd såsom lärare i taktik och reglementen vid Läroanstalten för linieofficerare i Stockholm, hvilken befattning ininchades till år 1843. Secreterare i Kongl. Krigsvetenskapsakademien 1839—1843. Transporterad till Löjtnant vid Topographiska Corpsen 1839 $\frac{30}{10}$, Capten i samma Corps 1845. 1841 $\frac{10}{2}$ Kammarherre, tjenstgörande hos H. K. H. Kronprinsessan Josephine. Tjenstgjorde dessutom under hela detta år vid Mariebergs läroverk, dels såsom repetitör, dels såsom examinerare i krigshistoria och krigskonst. Anställdes 1843 $\frac{1}{7}$ enligt särskildt nådigt uppdrag till tjenstgöring hos D.D. K.K. H.H. Hertigarne af Skåne och Upland; var under de trene närmast följande åren D.D. K.K. H.H. följaktig under deras vistande vid Upsala Universitet. 1846 $\frac{3}{2}$ förordnad att vara ledamot i den af Kongl. Maj:t under samma dag i Nåder förordnade Comité för behandling af frågan om nationalrepresentationens ombildning, hvilket förordnande fortfor till dess Comitéen den 5 Juni 1847 afslutat sina arbeten. Var samma år 1846 H. K. H. Kronprinsen följaktig på de resor Han företog, dels jemte H. M. Drottningen till Rügen, dels med Konungen och Drottningen till Danmark, dels jemte H. K. H. Prins Gustaf till Preussen, Sachsen, Bayern, Lombardiet och Würtemberg. Företog dessutom under Juli och Augusti månader för enskild räkning en resa till England, Frankrike, Belgien och Holland för att på stället kunna inhenta åtskilliga upplysningar angående dessa länders folkrepresentationer. Major i arméen 1847 $\frac{27}{4}$. S. D. förordnad att vara Stabs-Chef vid Kongl. Lif-Gardes Brigaden, samt tjenstgjorde i Juni månad under öfningslägret å Ladugårdsgärdet såsom Stabs-Chef vid den under H. K. H. Kronprinsens befäl stående fördelning. 1847 $\frac{9}{12}$ —1852 $\frac{26}{3}$ Chef för H. K. H. Kronprinsens Stab. Var 1849 Aug.—Sept. H. K. H. Kronprinsen följaktig under dess resa till Holland, då H. K. Höghet förlofvades med Prinsessan Louisa. Öfverste-löjtnant i arméen 1850 $\frac{10}{4}$. — Landtmarskalk vid Riksdagarne 1848 April 10—24 October, 1853, 1856. Har oberäknadt de riksdagar, vid hvilka han varit Landtmarskalk och 1863, då han vistades i Köpenhamn, deltagit i alla riksdagar under de sista 28 åren, neml. 1840 såsom

Ordförande först i Riddarhus- och sedan i Bevillningsutskottet; 1844 såsom ledamot i Statsutskottet, 1847 såsom Ordförande i Bevillningsutskottet, till dess han emottog Landtmarskalksstafven, samt 1867 och innevarande år såsom af Södermanlands Landsting hvilket han sedan 1866 tillhört, vald ledamot af Riksdagens Första Kammare. Valdes 1866 af Ridderskapet och adeln till Fullmäktig i Riksgälds-kontoret och har så väl 1867 som vid innevarande års Riksdag blifvit af Riksdagen utsedd till ordförande bland fullmäktige i samma Kontor. — 1854 $21/10$ förordnad att tillsvidare förvalta Landshöfdinge-embetet i Östergötlands län. 1852 $27/3$ i nåder utnämnd till Landshöfding i Östergötlands län. — 1856 $27/3$ —1862 $11/7$ Ordförande i Götha Kanal-Direction. 1858 $27/3$ i nåder utnämnd till Stats-Råd. 1859 $29/1$ —1860 $2/11$ Chef för Ecclesiastik-Departementet. 1864 Juli—1864 Mars Envoyé Extraordinaire och Ministre plenipotentiaire vid Kongl. Danska hofvet. 1867 $17/5$ i nåder förordnad att vara Ordförande i Directionen öfver Kongl. Seminarium för bildande af Lärarinnor. S. å. i Nåder förordnad att vara Ordförande i Comitén för granskning af planerna till Rikets fästningsbyggnader, hvilket förordnande fortfor till dess Comitén den 41 December afslutat sina arbeten.

Riddare af Kgl. Danska Dannebrog-Orden $18/7$ 1846; Commendör af Kgl. Nordstjerneorden 1848 $25/10$. Commendör af K. Nederländska Leijon-Orden 1849 $10/9$; Commendör af K. Hannoveranska Guelpher-Orden 1849 $23/9$; Riddare af K. Svärdsorden 1849 $26/11$. — Riddare af Konung Carl XIII:s orden 1854 $28/1$. Commendör med Stora Korset af K. Nordstjerneorden $5/12$ s. å. Riddare af K. Seraphimer-orden 1858 $9/3$. — Dannebrog-Mand $1/1$ 1862. — Riddare af K. Danska Elefanterorden 1864 $12/3$.

1839 $31/1$ Ledamot af Kgl. Krigs-akademien. — 1847 $16/11$ Arbetande ledamot af K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-akademien. — 1844 Febr. 14 Ledamot af Kgl. Fornskrift-Sällskapet. S. å. Nov. 30 af La Imperiale e Reale Società Arcina di Scienze, Lettere ed Arti. — 1846 $2/3$ af Kgl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens Historia. — 1853 $21/3$ af det K. Nordiska Oldskrift-Selskab. — 1854 $12/6$ af Kgl. Svenska Musikaliska Akademien. — 1858 $15/5$ af Kongl. Landtbruks-Akademien. — 1856 en af de aderton i Svenska Akademien. 1859 $28/1$ Hedersledamot af Nyköpings och Östergötlands Läns K. Hushållnings-sällskap. S. å. $19/2$ Ledamot af Regia Scientiarum Societas Upsaliensis. 1860 $14/11$ af Kongl. Vetenskaps-akademien. — Hedersledamot af K. Vitterhets-, Historie och Antiquitets-Akademien. — 1866 Ledamot af K. Krigsvetenskaps-akademiens 4:a klass.

Har af trycket utgifvit följande skrifter (utom åtskilliga af politiskt och religiöst innehåll, hvilka icke bära hans namn): Bibliothek för Krigshistoria och Krigskonst. Stockholm 1837—39. Tre Delar. — Tankar rörande Militär-undervisningen. Stockholm 1842. — Afhandling om Krigsmaktens tillstånd i Sverige under Konung Gustaf II Adolfs Regering. Stockholm 1846; den 20 Mars 1849 af K. Vitt-, Hist.- och Antiquitets-Akademien belönad med dess stora pris, medaljen i guld. — Om Grekernes befästningskonst. Inträdestal i K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien d. 6 Febr. 1849. Stockholm 1851.

CARL WILHELM AUGUST STRANDBERG.

Född den 16 Januari 1813 uti Stigtomta prestgård i Södermanland. Student i Lund vårterminen 1838. Undergick examen för inträde i K. M:ts Cancelli 1847. Medarbetare i åtskilliga dagblad och som sådan uteslutande behandlande ämnen rörande litteratur och theater. Erhöll 1857 af Svenska Akademien dess skådepenning i guld och 1860 af K. M:t i Statsrådet ett särskildt anslag i anledning af ett då utgifvet skaldestycke; tillerkändes 1861 af Svenska Akademien det af framl. Konung Carl XIV Johan stiftade pris; tilldelades 1863 af Kongl. Vetenskaps-Akademien det Letterstedtska priset. Vald till En af de Aderton i Svenska Akademien 1862. Kallad till ledamot af Kongl. Musikaliska Akademien 1864. Utnämnd till riddare af Kongl. Nordstjerne-orden 1864. Sedan 1866 utgifvare af "Post- och Inrikes Tidningar". Företog 1858 en färd genom Tyskland, Schweiz och Frankrike. Gjorde 1859, med statsbidrag, en resa till London, Paris och Berlin i litterära ändamål.

Har af trycket utgifvit: C. G. Brunii program vid magister-promotionen i Lund 1841, tolkad på svensk vers, Lund 1841. — Dikter, 1:a och 2:a uppl., Lund 1845; 3:e uppl., Stockholm 1854. — Dikter, 2:a delen, Stockholm 1861. — Byrons Poetiska Berättelser, i öfversättning, I—VIII (Mazeppa, Belägringen af Korinth, Fången på Chillon, Parisina, Beppo. Bruden från Abydos, Ön), Stockholm 1853—1856. — Don Juan, af Lord Byron, öfversättning, I—II, Stockholm 1857—1865. — Inträdes-tal i Svenska Akademien, Stockholm 1853. — Lustspel, öfversatta (De tre Crispinerna, af Samson: Amors genistreck, af H. Herz; Lärnt folk i stubb, af Molière), Stockholm 1865.

GUSTAF EDVARD KLEMMING.

Född 1823 ⁵/₉ i Stockholm. Student i Upsala 1844. Undergick Kansli-examen 1846. E. o. Amanuens i Kongl. Bibliotheket 1847 (dock tjänstgörande från 1844). E. o. Amanuens i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien 1853. T. f. Amanuens derstädes 1858 (för Mynt-Kabinetet). Kgl. v. Bibliothekarie 1859. Kongl. Bibliothekarie 1863. Riddare af K. N. O. 1864. Ledamot af Kongl. V. H. o. A. Akademien, m. m.

Har besörjt utgifvandet af följande minnen ur vår äldre litteratur, m. m.: Flores och Blanzeflor, en kärleksdikt från medeltiden, 1844. — Namnlös och Valentin, en medeltidsroman, 1846 (på svensk prosa och plattysk vers). — Svenska Medeltidens Bibelarbeten, 1, 2. 1848—55. — Josephi Historia, 1849. — Om Stephanii Boksamling, 1850. — Schröderheim, Campios Seger öfver Lotto, (1850). — Schröderheim, Gustava Gök, (1850). — Katalog öfver J. Scharps Myntsamling. 1, 2. 1850, 51. — Meddelande om Konung Waldemars Jordebok. I antiquarisk Tidskrift 1851, Kbhvn. — Meddelande om ett obekant Missale provincie Dacie, tryckt 1504? I Kirkehistoriske Samlinger 2, Kbhvn 1853. — Vittra Skrifter af Gustaf Rosenhane, 1853. — Hertig Fredrik af Normandie, en medeltidsroman, 1853, (på Svenska och Danska). — Den Svenska Tideboken, 1854. — Bref till L. A. Rääf (aftryck af tvenne Hel. Brigittas egenhändiga originalutkast), 1854. 4:o. — Skrå-Ordningar, 1856. — Heliga Brigittas uppenbarelser. 1—4, 1857—62. — Svedenborgs Drömmar 1744. 1859. 2:a uppl. 1860. — Bonaventuras Beträktelser öfver Christi lefverne, 1860. — Legendan om Gregorius af Armenien, 1860. — Olai Petri Krönika, 1860. — Koskull, Konsten att lära dansa, 1860. — Svenska Psalmboken af 1536 ånyo utgifven, 1862. — Cirkulär om och förteckning på Kongl. Bibliothekets defecter af Svenska Tidningar, 1862. — Desiderata Bibliothecæ Regiæ

Holmiensis, 1—3, 1863—67. — Gensuar til then Danske Chrönike 1558. Photographisk upplaga med anteckningar, 1863. — Rudbecks Atland. IV. Folio. Fotografisk upplaga, 1863. Med "Anteckningar om Rudbecks atland", äfven särskildt utgifna i 8:o. — Rudbecks Campi Elysii, I. Photographisk upplaga, 1863. Folio. — Sveriges Dramatiska Litteratur till 1863. Bibliografi. 1 häftet, 1863. — Två hittills ottryckta Mystèrier, 1864. — Enn Lustigh Comedia om Doctor Simon, 1865. — Svenska medeltidens Rimkrönikor. Tre delar, 1865—68. — Uppllysningar och Anmärkningar om den förlorade Söderköpings-Rätten, (uppläst vid inträdet i K. V. H. o. A. Ak. 16 Aug. 1865. Tryckt i dess Handlingar del. 25). — Alle Bedlegrannes Spegel, 1866. — Beskrifning af en Dansk Visbok. (I Danske Samlingar II, Kbhvn 1867). — Förteckning öfver Kongl. Bibliothekets samling af samtida berättelser om Sveriges Krig, 1867. — Ett fragment af Konunga-Styrelsen, 1867. — Ur en antecknares Samlingar. I. 1868.

FREDIK AUGUST WAHLGREN.

Född i Lund d. 26 Aug. 1819. Student h. t. 1835. Aflade fullständig student-examen v. t. 1836, med.-philol. ex. v. t. 1840, med.-philos. ex. h. t. 1841, med.-pharmac. ex. h. t. 1843. Med. Cand. v. t. 1845; Med. Licentiat h. t. 1847; Chir. Magister d. 10 Maj 1848; disp. pro gradu medico v. t. 1849; Med. Doctor den 13 Sept. 1850. Antogs till Amanuens vid K. Carolinska Medico-Chirurg. Institutet i Stockholm i April 1846, och förrättade Prosector-tjänst vid Institutet från samma tid till Juni 1848. Anställd såsom sjukhus-läkare vid den i Skåne år 1848 sammandragna Armée-corpsen och tjänstgjorde på Central-sjukhuset i Landskrona från Juni till September s. å. Docens i theoretisk och rätts-medicin d. 30 Oct. 1849 och uppehöll professionen i samma ämnen läs-året 1850—51 och h. t. 1852. Utnämnd till Anatomiae Adjunct och Prosector vid Carolinska Institutet d. 13 Maj 1850, efter att hafva på förordnande bestridt denna befattning från 1848; innehade tjänsten till d. 1 Juli 1852. Förordnades till Professor och Andre lärare vid K. Veterinär-inrättningen i Stockholm d. 20 Nov. 1851. Uppförd i andra förslagsrummet till Anatomiska professionen vid Lunds Universitet d. 9 Dec. s. å. Utnämndes till Anatomiae Adjunct och Prosector vid Lunds Universitet d. 28 Oct. 1852. Förordnades d. 27 Maj 1856 till Föreståndare för Zoologiska Museum under ledigheten vid professionen i Zoologi. Utnämnd till *Professor* i Zoologi d. 17 Juli 1857. Universitetets Rector läsåret 1864—65 och tjänstgörande Pro-rector October 1865—Maj 1866. R. N. O. d. 28 Jan. 1864. Bevistade Naturforskare-mötet i Köpenhamn 1847 och företog åren 1849—50 en vetenskaplig resa till Holland, Belgien, Frankrike och Tyskland. Ledamot af K. Physiographiska Sällskapet i Lund.

Af trycket utg.: Bidrag till generationsorganernas Anatomi och Physiologi hos Menniskan och Däggdjuren. Spec. pro gradu med. Lund 1849. — Kort framställning af Vensystemets allmänna Anatomi hos Menniskan med fästadt afseende äfven på de öfriga Däggdjuren. Spec. för Anat. Professionen. Lund 1851. — Om Matsmältningsorganerna hos Irregulärdjur och Coelenterater. Spec. för Zool. Professionen. Lund 1857. — Om byggnaden af ryggmärgen och ryggmärgsganglierna hos Rockan, anatom. afhandl. inlemnad till Kgl. Vetenskaps-Akademien 1853 och af samma belönad med Flormanska priset. — Ombesörjt en ny och tillökt upplaga af Flormaus "Underrättelse om Hushållsdjurens vård och skötsel" Lund 1854 samt ytterligare en upplaga af samma bok 1861. — Om Trichina spiralis i Tidskr. för Veterinärer 1863. — Om Zoologiska Insti-

tutionen vid Lunds Universitet, Akad. Program 1865 (i Lunds Univ. Årsskrift 1866). — Om människans inflytande på förändringarna inom djurverlden. I Nord. Universitets-Tidskrift 1866. — Om en stor Klumpfisk (*Mola nasus*), i Lunds Universitets Årsskrift.. 1867. — Några smärre uppsatser i Wulffs Tidning för Landthushållning.

LUDVIG CÆSAR MARTIN AUBERT.

Född den 30 Mars 1807. Efter fulländade akademiska studier i slutet af Juli 1833 konstituerad och under den 10 Maj 1834 i nåder utnämnd till Lector i latinsk Philologi. Utnämndes i Sept. 1840 till *Professor i latinsk philologi*. Jemte Professor Dr. C. A. Holmboe föreståndare för Universitetets numismatiska samling 1848. Riddare af St. Olafsorden 1860.

Har utgifvit följande skrifter: "In locos quosdam Terentianæ "Heautontimorumenos" commentatio. 1833 (vid Reformationsfest.) Observationes in Terentii Heautontimorumenon iterum conscripsit L. C. M. Aubert, 1833. — Annotationum in Terentii Heaut. specimen III, 1834. — In locum Terent. Heaut. Act. III. sc. V. (al. IV, I.) commentatio, 1835. — Quæstio grammatica e Tacito repetita, 1836. — Crisis in opusculum inscriptum: "Systematisk Fremstilling af det latinske Sprogs Combinationsleere af M. C. Hansen" institutæ prior pars, 1838. — Ejusdem pars posterior, 1839. — Epistola, quam ad J. N. Madvigium, cel. prof. Dan, de quibusdam locis grammaticæ latinæ misit L. C. M. Aubert, 1839. — Quæstio e latina grammatica repetita, 1840. — Observationes criticæ in primam Ciceronis Antonianam, 1841. — Nonnulla de gradibus Academicis, Program ved Doctor-Promotion, 1842. — Commentationis de quibusdam casualium formis in lingua latina pars I. 1843. — Ejusdem pars II. 1844. — De Malio Miniamborum auctore, quæstio ex latinorum literarum historia repetita, 1814. (Samtlige in 4:to). — "Beiträge zur lateinischen Grammatik. I. (über einige Arten des lateinischen Genetivs) 8. 1856. — I "Nor" Tidskr. for Videnskaben. II. 99—140: Om læren om Sætningsforbindelser og Inddeling af de forskjellige Sætningsarter, fornemlig med Hensyn paa det latinske Sprog". — I Norsk Tidskr. for Videnskab og Literatur V, 3. 243—265. Anmeldelse af Schönings Udgave af Phædri fabulæ. — I Nordisk Tidskr. for Philologie og Pædagogik: 1 Aarg. 2:dra H. "Belysning af nogle Steder i Horatses Satirer". 3:e H.: "Om Ablativ ved 2:det Sammenligningsted efter Comparativ i Latin" 1. 4:d H. 2:den Afdeling. 5:e Aarg. 1:ste H.: "Om Correlativsætningerne: *quo-eo* eller *quanto-tanto* med Comparativ i Latin". — I Christiania Videnskabselskabs Skrifter Kortere eller udførligere Meddelelser af Foredrag, holdte i Selskabet: Forhandlinger i Christiania Vidensk. Selskab for 1858 "om de Partikler, ved hvilke flere Sprog betegne Forholdet ved det underordnede Led efter Comparativ". — Forhandl. i Christ. Videnskabs-Selskab Aar 1863: "Om en latinsk Indskrift paa en af Prof. J. Keyser fra Italien hjembragt Sten". — Forhandl. d:o for 1865: "Om en ægyptisk Tetradrachme". — Forhandl. d:o for 1866: "Om en ensidig Bronze-Medaillon med Keiser Claudius's Hoved, angivelig funden i Themsen".

CARL RICHARD UNGER.

Född i Christiania den 2 Juli 1817 af svensk härkomst. Student 1835. Eg-nade sig, efter att hafva aflagt "Anden Examen", i synnerhet åt språkstudier. Erhöll, då Stortinget beviljade en årlig summa till understöd åt dem, som sys-selsatte sig med utanför de egentliga examensstudierna liggande vetenskapsgrenar, ett af dessa så kallade adjunctstipendier vid universitetet i Christiania. Den 3 November 1854 utnämnd till Lector i *germanisk* och *romanisk philologi* vid samma Universitet och i Mars 1862 utnämnd till *Professor*.

Professor Ungers utgifna skrifter bestå hufvudsakligen i upplagor af sagor och andra verk, som angå Norges gamla litteratur. Dessa arbeten äro utförda dels i förening med

andre lärde, dels af honom ensam: a. Professor P. A. Munch har varit medarbetare vid följande: Det Oldnorske Sprogs eller Norroenasprogets Grammatik fremstillet af P. A. Munch och C. R. Unger. Christiania 1847. — Oldnorsk Læsebog med tilhørende Glossarium. Christiania (af denne læsbok har Unger ombesörjt en andra, något förändrad upplaga, 1863). — Fagrskinna. Kortfattet Norsk Kongesaga fra Slutningen af 12:te eller Begyndelsen af 13:e Aarhundrede. Christiania 1847. — Kongespeilet. Christiania 1848. (I utgifvandet af denna bok deltog äfven Prof. R. Keyser). — Saga Olafs Konungs hins helga. Utgifven efter en pergamentscodex i Stockholm 1853. — b. Tillsamman med Professor R. Keyser har Unger utgivit: Olafs Saga hins Helga, efter en Codex i Upsala. Christiania 1849. — Strengleikar eda Ljotabok. Samling af romantiske Fortællinger eller Bretonske Folksange (Lais). Christiania 1850. — Baarlaams og Josaphats Saga. Christiania 1851. — c. Tillsammans med Rigs-archivar C. A. Lange: Diplomatarium Norvegicum. 5 Bind. Efter Langes död är 6:te bandet och 7:de bandets första häfte utgivet tillsammans med Assistenten Hvitfeldt. — d. Ensam har Unger utgivit: Alexanders Saga. Christiania 1848. Didriks Konungs Saga af Bern. 1853. — Stjorn, gammelnorsk Bibelhistorie. Christiania 1853—63. Flateyjarbok (utkommer på statens försorg bland "Kildskrifter til Norges Historie". — Gudtr. Vigfússon har ombesörjt afskriften af originalet), I Bnd 1860; II Bnd. 1862; III Bnds första häfte 1865. — Karlavagnens Saga ok Kappa hans, Christiania 1860. (Fullständiga titlar till dessa upplagor anföras i "Norsk Forfatter-Lexicon 1814—1856 af Kraft", utgivet af C. A. Lange, Christiania 1863. S. 652—653). — För det Norska oldskrift-Sällskapet: Gammel norsk Homliebog, Christiania 1864. (VIII 222). — *Heims-Kringla*, 1868. (XXII. 860). — *Marin Saga*, Legende om Jomfrue Marie og hendes Jærtegn. 1 Hæfte. — Såsom Universitetsprogram för det andra Semestret 1866: Morkinskinna, Pergamentsbog fra første Halvdel af det trettende Aarhundrede, norske Kongasagaer. Christiania 1867.

LUDVIG KRISTENSEN DAA.

Född på Fiskevaag i Saltdalen (Nordland) den 19 Aug. 1809. Efter 4 års skoltid i Bergen student i Christiania 1827; tog philologisk embetsexamen 1834; var constituerad Docent i Historia och Geographi vid Universitetet 1833—37; företog 1838 en resa till Paris och London för att studera Statsoekonomi. I November 1849 utnämndes han till Rector i Christiansand, men tillträdde ej denna post, alldenstund han i Juni 1850 blef Adjunct och den 28 Maj 1852 "Overlærer" vid Christiania Kathedralskola, från hvilken befattning han i Juli 1853 fick halft-annat års tjänstledighet för att fullända ett ethnographiskt arbete, för hvilket han ock från Juli—Oct. 1856 företog en resa till England och Frankrike. Lector i *Historia* och *Geographi* vid Universitetet i Christiania 1862, *Professor* 1867.

Har varit Statsrevisor 1839—1854; valdes 1839 till förste Suppleant vid Riksarchivet och blef 1845 Storthingsarchivarie efter att under företrädarens tjänstledighet en tid hafva bestridt denna befattning. Var Storthingsman för Agerhuus' Amt åren 1842, 1843, sistnämnde år såsom præsident i Odelstthinget; valdes 1847 till Storthingsman för Bergenhuus' södra amt, men uteslöt genom Storthingets dom såsom ej bosatt inom amtet; Storthingsman för Christiania 1854. Medlem af Videnskabernes Selskab i Throndhjem, af physiographiska föreningen i Christiania och 1857 af Videnskabernes Selskab derstädes.

Skrifter: 1. Särskildt utgifna: Syttende Maj og Politiet. En Betragtning i Anl. af Christiania Politis Retsdom, afsagt den 30 Dec. 1830 over de formedelst Constitutionsdagens Begivenheder Tiltalte, 1831. — Bør Lærerne paa de høiere norske Skoler studere

Oldnorsk eller Hebraisk? 1836. — Udsigt over det Svenske Sprogs Grammatik, 1837. — Historisk Repetitions-Haandbog af Chr. Christensen. 2:det Oplag, gennemseet og forøget af L. K. Daa, 1839. — Svensk-Norsk Haandordbog. 2 Deele, Kra 1841. — Udtog af Geografien, 1841; tredje opplagan 1867. — Har Amerikas Erfaring bevist de Pensylvanske Fængsels Fortrinlighed? 1843. — Varsko formedelst den offentlige Stemning och Redegjölrelse i Anledning af 11:te ordentlige Storting, 1846. — Brev till Morgenbladet i Anledning af Skriftet Varsko. — Om de Grundlovsforslage, der ere framsatte till afgjölrelse paa 12:te ordentlige Storting, 1847. — Om Reformer i Storthingsvalgene, 1847. — Tale den 17 Maj 1847 i Studentersamfundet, 1847. — Danmark Russisk eller Skandinavisk? 1849. — Om Professor Munchs antiskandinaviske Historik. — Danmark og Tyskland, 1850. — Udsigt over Ethnologien. Indbydelsesskrift fra Christiania Kathedralskola 1855, 1855. — Jordbeskrivelse for den norske Almue. 1:ste Afsnit: Jordens Naturbeskaffenhed, 1857. — 2:den Afsnit om Menneskesamfundene (ethnologi), 1858. — 3:dje Afsnit: a. Europa, b. Skandinavien, 1859. — K. Magnus Falsen, et bidrag til Norges Konstitutions historie, 1860. — Jordbeskrivelse for begyndere. 5:te Oplag, 1861. — Lærebog i Verdenshistorien, inneholdende Oldtidens, Middelalderens og den Nyere historie, 1864—66. — Ledetraad i Verdenshistorien, 1860. — 2. i vetenskapliga tidskrifter: a. I Samlinger til det Norske Folks og Sprogs historie V. 485—520: Fem Documenter til Oplysning om afgifternes Beløb i 17:de aarhundrede: — b. I Tidskriften *Nor* I. 41—107: Sammenligning mellem Bestemmelserne for Trykkefriheden i den engelskostindiske och den nye norske Kriminallov; ibid. 270—96: Anmeldelse af Knutzens og Platous geographiske Lærebøger; III. 1. H. 160—167: Om de norske Dialekters Bogstavsystem; ibid. 123—58: Om Universiteternes Grader og Examinere — c. I *Nyt Magazin f. Naturvidenskaberne* VI. 292—424: Om den litauiske Folkestammes Forhold til den slavoniske. — d. I *Edinburgh New Philosoph. Journal* 1857. V. I. 20: On the tribunal government of the ruder nations. — I *Transactions of the Philological Society*. London 1857. N:o 21: On the affinities between the languages of the Northern tribes of the old and new continents. — 3. I *Forhandlinger ved de Skandinaviske Naturforskeres 7:de Møde i Christiania 1856*: Om Forholdet mellem det gamle og nye Fastlands Beboere. — 4. I den af Kirke-Departementet utgifna "Læsebog for Folkeskolen" en "*Udsigt over Verdenshistorien*" och en "*Udsigt over Statsøkonomien*". — 5. Utgaf från Sept. 1840 till Dec. 1843 *Grandskerens*, 2 Bind, hvori alla de Artiklar, som icke äro underskrifna eller försedda med särskildt författaremärke, äro af honom. — Utgaf Oct. 1841 — Juni 1853! *Den Norske Tilskuer*, hvarom det samma gäller, som om förutnämnda blad. — Författat åtskilliga större och mindre uppsatser i *Morgenbladet* och *Christiania-posten* och redigerat de utländska artiklarne i den förra tidningen 1839 — Febr. 1847 (Storthingstiden undantagen) och i den sednare Maj 1848 — Sept. 1851. — Varit hufvudredaktör för *Christianiaposten* 1853 — Juli 1856. — Artiklar i *Rigstidenden* 1847. N:o 82, 83, 87, 88, 113, 295, 295. — 5. Som Storthings-Archivarius har han ombesörjt tryckningen af Storthings-förhandlingarne för åren 1842 (i förening med H. Foss), 1845, 1848, 1851, 1854. Likaledes har han som Medlem af Justits-Comitéen på Stortinget 1842 författat de i Förhandlingarne för April 121—26, Juni 196—204 och 269—279, Juli II. 148—56, Aug. 359—72 inkomna Comitébetänkanden; likaledes 1845 de Constitutions-Comitéens betänkande, som äro införda i *Forhandl.* VII. 269—78, 284—88. i IX. 257—60 ett afvikande votum rörande Jursaken, hvilket föranledde Stortingets beslut om Stipendier till utrikes resor för att undersöka denna sak m. m.

NILS LUDVIG WESTERGAARD.

Född den 27 October 1815. Student 1833; philosophisk examen 1834. Stu-

derade företrädesvis indisk philologi, hvilket studium fortsattes vid Universitetet i Bonn 1838 och i Paris, London och Oxford 1839; besökte Indien och Persien 1841—1843. Lector i indisk philologi vid Köpenhamns Universitet Juli 1844, Professor Sept. 1845; vald medlem af Consistorium ifrån 1854; philosophiska Facultetens Decanus 1853—55 och 1857—60; Universitetets Rector innevarande år. — Riksdagsman i den "grundlovgivende Rigsforsamling" 1848—49. Riddare af Dannebrogen 1852. — Medlem af det Kongl. Danske Videnskabernes Selskab 1847; Hedersledamot of The royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland 1856 och dess Bombay Branch 1842; corresponderande medlem af Academie des inscriptions et belles lettres 1863.

Professor Westergaards vigtigaste skrifter äro följande: *Radices linguae Sanscritae* 1841. — Kortfattat Sanskrit Formläre og Læsebog, 1846. — Om den anden Art af Achæmenidernes Kileskrift i "Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 1845", i "det Kgl. Nordiske Oldskriftselskabs Mémoires" och "det danske Videnskabernes Selskabs Skrifter" 1854. — *Codices Indici bibliothecae Regiae Havniensis* 1846. — *Bundchesh, liber Pehlevicus*, 1851. — *Zendavesta, Texten* 1852—54. — *Till Indiens Historia: De ældste Tidsrum nærmest med Hensyn til Literaturen* 1860. — *Bidrag till Målavas og Kanyakubjas Historie* 1868. — *De indiske Kejserslægter (i Tidsrummet 319—973) og nogle ældre Fyrstehuse i det vestlige Indien, 1867—68.*

RASMUS NIELSEN.

Född i Roerslevs socken på Fyen 1809. Efter tre års skolgång i Viborg student vid Köpenhamns Universitet 1832. Theologisk Candidat 1837, Licentiat 1840. *Professor i Philosophi vid Köpenhamns Universitet* 1844. Riddare af Dannebrogen 1847.

Professor Nielsens förnämsta skrifter äro följande, enligt en af honom själf angifven indelning: 1. Sådana som röja inflytelse af den Hegelska philosophien: *De speculativa historiae sacrae tractandae methodo* (afhandling för licentiat-graden), 1840. — *Commentar over Pauli brev till Romerne*. — *Speculativ Logik* (ett Fragment). — *Forelæsningsparagrafer till Kirkehistoriens philosophi* 1843. — *Den propædæutiske Logik*, 1845. — 2. Sådana som röja inflytelse af S. Kirkegaard: *Evangelii tron* och *den moderne Bevisthed*, 1849. — *Mag. S. Kierkegaards "Johannes Climacus"* og *Dr H. Martensens "Christelige Dogmatik"*, en undersökande Anmædelse, 1849. — *Dr H. Martensens Dogmatiske Oplysninger*, belyste 1850. — *Evangeliet roen og Theologien*, 1850. — *Skjæbne og Forsyn*, 1853. — *Et Levnetsløb i Underverdenen*, (pseudonym), 1853. — *Om personlig Sandhed og sand Personlighed*, 1854. — *Tillfældighetstal m. m.* — 3. Sådana, hvilka framtræda såsom försök till en i strängare mening själfständig utveckling: *Om Theologiens Naturbegreb med særligt Hensyn till Malebranches: De la recherche de la vérité* (Universitetsprogram 1855). — *Philosophi og Mathematik*, 1857. — *Philosophisk Propædæutik*, 1857. — *Mathematik og Dialektik*, 1859. — *Forelæsninger over Philosophisk propædæutik*, 1860—61. — *Grundideernes Logik I*, 1864. *II*, 1866. — *Om theoretisk och praktisk Erkjendelse*, nogle Bemærkninger, 1866. — *Om Holbergs Kirkehistorie og Theologie*, et Bidrag fra Fortiden til at belyse Nutiden, 1867. — *Om "den gode Vilie"* som magt i Videnskaben 1867. — *Om Hindringer og Betingelser for det aandelige liv i Nutiden*. Sexten Forelæsninger, holdte ved Universitetet i Christiania. Septbr.—October 1867, 1868.

JOHANNES JAPETUS SMITH STEENSTRUP.

Född den 8 Mars 1813 i Vang's prestgård i Thy (Norra Jutland, i hvilken provins hans föräldrar och förfäder i tredje, fjärde m. fl. led beklädt prestembeten); dimitterades 1832 från Aalborgs Kathedralskola till Universitetet och aflade der Examen artium samt Examen Philosophicum 1833, båda "med bedste karaktär" (högsta betyget); tillbragte derefter $4\frac{1}{2}$ år i sitt hem i Thy såsom lärare för yngre bröder och under sjelfstudium i naturen; fortsatte från år 1835 vid Köpenhamns Universitet medicinska och naturhistoriska studier, till en del med offentligt understöd; vann under dessa sina studii-år ett af det "Kongelige danske Videnskabernes Selskab" utsatt pris för undersökningar rörande de förhållanden, under hvilka barrträds-stammar förekomma i Danmarks torfmossar (1837), och Universitetets medalj i guld för en prisafhandling om foglarnes flyttningar och fiskarnes vandringar. — S. åtföljde 1837 Professor FORCHHAMMER på en geognostisk undersökningsresa till Bornholm och företog, på föranstaltning af "det Kongl. Rentekammer", 1838 en resa för att undersöka Norra Jyllands torfmossar, samt i förening med dåvarande candidatus polytechnices J. C. SCHYTHE (nu Commendant i den Chilensiska fästningen Puntas Arenas vid Magellansundet) på Kunglig befallning en tvåårig (1839—40) resa till Island för att undersöka denna ös geognostiska förhållanden. Blef året efter hemkomsten ($24/9$ 1841) anställd såsom Lector i Mineralogi och Botanik vid Sorö Akademi. I denna ställning unnades honom tid att offentliggöra de förut anställda undersökningarne öfver torfmossarne: "Geognostisk-Geologisk Undersøgelse af *Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose i det nordlige Jylland*" (det Kongl. Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter IX. D. 1842) samt de två större akademiska programmen: "Om Fortplantning og Udvikling gennem vexlende Generations-rækker, en særegen form for Opfostringen i de lavere Dyreklasser. Udgiven som indhydelsesskrift till Examen Artium og den offentlige Examen ved Sorö Academie i Juli 1842. Kbhvn 1842. 4:o", och "Undersøgelser over Hermaphroditismens Tilvaerelse i naturen. Et naturhistorisk Forsøg. Program fra Sorö, Kongens Fødselsdag 1844. Kbhvn 1846. 4:o." Under samma tiderymd infaller en flere månaders resa till Skotland och Färöarne, då S. hade det hedrande uppdraget att som naturforskare beledsaga H. Kungl. Höghet Kronprinsen Fredrik (sedermera H. M. Fredrik den VII) till dessa trakter; hemvägen tilläts det honom att taga öfver Norge.

I November 1845 blef S. i aflidna Etatsrådet Prof. REINHARDTS ställe kallad till Professor extraordinarius i Zoologi vid Köpenhamns Universitet och till föreståndare för dess zoologiska Museum; d. 4 Juni 1848 tillika till med-directör för det Kungl. Naturhistoriska Museum; den 1 September 1850 Professor ordinarus och d. 12 September 1862 vald till medlem af Consistorium; efter förordningen af Universitetets och de Kungliga Zoologiska Museerna "Formand for Museumsraadet"; har — med undantag af mötet i Christiania 1844, under hvilket han vistades på Färöarne — från 1842 deltagit i alla Skandinaviska Naturforskaremöten.

Blef 1842 upptagen till medlem af det "Kongl. Danske Videnskabernes Sel-

skab" och valdes 1866 efter Conferensrådet Forchhammers död till dess secreterare; 1857 medlem af Kgl. Vetenskaps-Akademien i Stockholm. 1859 af Kgl. Vetenskaps-societeten i Upsala, af den Kgl. Bayerska Akademiens matematisk-fysiska class och af "The Royal Society of London", samt är dessutom hedersledamot, medlem och corresponderande medlem af många andra utländska Akademier och sällskaper. I den naturhistoriska föreningen i Köpenhamn har han i mer än två decennier varit medlem af styrelsen och deltagit i redactionen af dess vetenskapliga meddelanden.

Blef d. 31 Jan. 1850 utnämnd till riddare af Dannebrogen, d. 20 Juli 1860 till riddare af nordstjerneorden, erhöll den 6 Oct. 1860 "Dannebrogsmännens" hederstecken (Silfverkorset); 1867 utnämnd till verkligt Etatsråd.

Steenstrups vetenskapliga arbeten gå till en stor del i de riktningar, som be-tecknas af de tre ofvannämnda afhandlingarne, i det de dels sysselsätta sig med djurens fortplantning och utveckling samt deras parasitlif (här nämnes ytterligare: Cephalopodernes Hectocotylidannelser" i det Kongl. D. Vid. Selsk. skrifter. 5. R. IV. D. 1856.) dels med Danmarks och dess växt- och djur-organismers och dermed också dess innebyggares historia i förhistorisk tid. Till arbetet öfver Torfmossarne sluter sig en del mindre meddelanden till kunskap om den djurfaua, hvilken var samtidig med de äldsta culturtillstånden i landet (Stenåldren) och om den rätta uppfattningen och begränsningen af dessa culturtidehvarf; af dessa skrifter fram-hålles här den större och utförligare: "Bidrag til *Geierfuglens* (*Alca impennis*) Naturhistorie og særlig til Kundskaben om dess tidligere udbredelseskreds" (Nat. Foren. Vet. medd. f. 1855. Kbhvn 1857; med Kort og Tavle); de genom flere årgångar af "Kgl. Vid. Selsk. Oversigt gående och i förening med Conferensrådet FORCHHAM-MER och Etatsrådet WORSAAE utgifna undersökningarne i geologisk-antiqvarisk rigt-nig; "Om den af Prof. Worsaae fremsatte Tvedeling af Stenalderen i Norden i en yngre og en ældre (i samma Oversigt" för 1861; med många trädsnitt och chemi-tyt.); "Et Blik paa Natur- og Oldforskningens Forstudier til Bevarelsen af Spørgs-maalet om Menneskeslægten's tidligste Opræden i Europa (1:ste Afsnit, Universi-tetsindbydelsesskrift til Reformationsfesten 1862); "Om *benbrecciorna* vid Adriatiska och Medelhavet" (Kgl Sv. Vetensk.-Akadem. öfversigt 1859; Bref till Hr Prof. Sundevall), m. fl. — Men en annan del af S:s skrifter är rent zoologisk, dels mera berörande vissa djurformers byggnad och deras plats i systemet, dels rent be-skrifvande. Till de första höra: "Om Skjævhed hos Flyndrerne og navnlig om Van-dringen af det övre Öie fra Blindsiden til Öiesiden tvers gennem Hovedet o. s. v."; "Om Gjællehulens Bygning hos visse Hvarrer og andre Flyndre"; "Tandskiftet hos Sælerne"; "Hvalrossens Stilling til Sælerne"; "Anomias Stilling til de andre Mus-linger"; "Om æggene hos *Myxine glutinosa*"; "de Danske Frøers og Tuders Vin-terliv", m. m. — Til de sednare: Meddelanden om *Xenobalanus globicipitis*, *Myrio-trochus* Rinkii, *Rizochilus antipathum*, *Philichthys Xiphiae*, *Herophila regia*; arterna af släktet *Isis*; flere bidrag till kännedomen om oceaniska och litorala Bläckfiskar (Ce-phalopodes), om *Sabella marsupialis*, Gmel. — Till båda: de af honom i förening med hans trogne medarbetare vid muséet Dr F. C. LÜTKEN utgifna afhandlingarne om det öppna hafvets *parasitkräftor* och *Lernæer* (Vid. Selsk. Skr. V. B. med 15 plancher) och om *Mola*-släktet (best. fra VIII. B. i uddrag. Overs. 1862).

KONRAD GISLASON.

Född i det nordliga Island den 3 Juli 1808. Enligt ett af hans fader författadt utdrag af isländska genealogers arbeten räknar han bland sina förfäder *Egil Skal-*

lagrimson och hans sondotter *Helga den väna, Are Mårsson, Thorgils Arason, Thorgils Oddason, Sámund frode, Gudmund dyre, Snorre Sturluson* och dennes broder *Sighvat, Loft ríke, Björn jorsalafare*. Han intogs i Bessastads skola hösten 1826 och dimitterades till Köpenhamns Universitet våren 1831. Följande året tog han examen philologico-philosophicum med characteren 'Laudabilis' och vände sin hog åt rättsvetenskapen, men studerade derjemte äfven andra ämnen, i synnerhet språk. Han blef Stipendiarius Arna-Magnæanus den 12 Mars 1839; Medstiftare af Isländska nykterhetssällskapet 1843; utnämnd till Adjunct vid lärdomsskolan i Reykjavik den 27 April 1846, men tillträdde icke detta embete: Medstiftare af det Nordiske Literatursamfund och Medlem af Samfundsrådet den 23 Januari 1847 (omvald den 22 Juni 1849); extraordinarie Docent samt 'Lector i de Oldnordiske Sprog' vid Köpenhamns Universitet den 2 Maj 1848; Ledamot af den Arna-Magnæanske Commission den 2 Juni s. å.; Hedersledamot af det Isländska Literatur-Sällskapets Isländska afdelning den 10 Februari 1853; erhöill Professors titel den 6 October s. å.; vald till Medlem af det Kongl. Danske Videnskabernes Selskabs historiske Classe den 2 December s. å.; corresponderande Ledamot af Königl. Akademie der Wissenschaften i Berlin d. 2 Mars 1854; corresponderande Ledamot af Kongl. Witterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien i Stockholm den 14 April 1857; Professor Ordinarius vid Köpenhamns Universitet den 23 Juni 1864; vald i det Kongl. Nordiske Oldskrift-Selskab till Secreterare för utgifvandet af fornskrifter, den 4 April 1865 och återvald den 4 April 1868; Ephorus för Arne Magnussons stiftelse den 13 Januari 1868.

Tryckta arbeten: I *Fjölnir* (isländsk tidskrift), årg. 1835: Islænderne i religiøs Henseende (öfvers. i förening med Jonas Hallgrímsson); det første Bogtryckeri paa Eimeo (öfvers.); Heinrich Heine; Eggert Gloi (de tre sistnämnda uppsatserne i förening med J. Hallgrímsson); Vestmenn (efter Carl Ritters *Asien*); en komet (i fören. med J. Hallgrímsson). — Ibm årg. 1836: Om Islandsk Retskrivning; Dyrtyd i Indien (öfvers. i fören. med J. Hallgrímsson); Bekjendtgørelser i fören. med dens.). — Ibm årg. 1837: Om islandsk Retskrivning. — Ibm årg. 1838: Udtog af en Tale angaaende det islandske sprog; Kosciuszko (öfvers. i fören. med J. Hallgrímsson); To smaa Fortællinger (efter Hebel). — Ibm årg. 1843: Anmeldelser af islandske Böger (i fören. med Thorarensen). — Ibm, årg. 1844: Angaaende Retskrivning; Om Afholdenhedsselskaber (i fören. med Pjetur Pjetursson, nu Biskop paa Island); Anmeldelse af islandske Böger. — Ibm årg. 1845: Om Brugen af de latinske Bogstaver; Anmeldelse af islandske Böger; Beretning om islandske Afholdenhedsselskaber. — Ibm årg 1847: Mindesord over Jonas Hallgrímsson; Beretning om islandske Afholdenhedsselskaber. — Deltagit i den isländska öfversättningen af *J. P. Mynsters* Betragtninger over de christelige Troeslærdomme (paa Islandsk: "Hugleiðingar etc), Kjöbenhavn. 1839. — Sagan af Hrafnkeli Freysgoða. Udg. af P. G. Thorsen og K. Gíslason. Kbh. 1839. — Deltog i utgifvandet af "Þrjár ritgjörðir" af Tómas Sæmundson. Kbh. 1841. — Um Frumparta íslenzkrar tungu í fornöld (fornisländsk elementarlära). Kbh. 1846. — Medredaktör af *Bjarni Thorarensens* og *Jonas Hallgrímssons* Digte; begge samlingar tryckta i Kbh. 1847. — Sagan af Hrafnkeli Freysgoða. 2:den Udgave. Kbh. 1847. — Sagan af Helga og Grími Droplaugarsonum. Kbh. 1847. — Tvær Sögur af Gísla Súrssyni. Kbh. 1849. — Dansk-Islandsk Ordbog. Kbh. 1851. — Fostbroeðra Saga, første hefte. Kbh. 1852. — Uppsatser i det isländska bladet *Norðri* 1857—1860. — Uppsatser i tidningen *Íslendingur*, 1860—

1862. — Oldnordisk Formlära, förste hefte. Kbh. 1858. — I Annaler for Nordisk Oldkyndighet og Historie, årg. 1858: Brudstykker af den islandske Elucidarius. — Ibm årg. 1860: Om de redupligerede Datider i Oldislandsk; Om Mandsnavnet OLAFR. — Ibm årg. 1862: Sproghe-mærkninger angaaende Valdemar den Andens Jydske Lov, efter Flensborg-Haandskriftet. — Ibm årg. 1863: IA eller Ja i Oldislandsk. — I Tidsskrift for Philologi og Pædagogik, 6:te årg.: De oldnordiske Navneords Böining. Nogle Bemærkninger. — I Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, årg. 1866: Strøbemærkninger til Oldnordiske Digte; Forandringer af Qvantitet i Oldnordisk-Islandsk; *Kuett*, Fornald. S. Nordrl. II, 33; *Grænaz*, Helgakv. Hund. II, 48. — Ibm. årg. 1867: "*I gær*", Hamd. 31; Tillægsbemærkning til '*Kuett*'.

FRANS LUDVIG SCHAUMAN.

Född i S:t Mariae socken nära Åbo stad den 24 September 1810; Student den 19 Juni 1827; t. f. Collega inferior vid Trivialskolan i Helsingfors från den 20 Februari 1828 till den 1 Oktober samma år samt från den 15 April till den 1 Oktober samma år samt från den 15 April till den 27 Maj 1830; Philosophiae Candidat den 6 Maj 1831; t. f. Collega superior superior vid Trivialskolan i Helsingfors från den 1 Mars till den 1 Juni 1832; promoverad Philosophiae Magister den 21 Juni 1832; bestridt Tredje Amanuens-tjensten vid Kejsarliga Alexanders Universitetets Bibliothek från den 1 Maj 1833 till den 1 Augusti 1834; Extra Ordinarie Amanuens vid samma Bibliothek den 4 Oktober 1834; Theologiae Candidat den 13 December 1834; Theologiae Licentiat den 13 Juni 1836; förestått Theologiae Lectorstjensten vid Gymnasium i Åbo hela höst-terminen 1836; t. f. Theologiae Adjunct och Seminarii Theologici Pastor vid Universitetet den 15 April 1837; prestvigd den 26 Juli 1837; Theologiae Adjunct och Seminarii Pastor den 31 Juli 1838; jemte egen tjänst förestått Professionen i Kyrkohistorien tvenne år eller från höst-terminens början 1838 till vår-terminens slut 1840, Professionen i Bibliska Exegetiken ett år eller från höst-terminens början 1840 till vår-terminens slut 1841 samt Professionen i Theologiska Moralen tre år eller från början af höst-terminen 1843 till den 5 Juni 1847; uppförd på första rummet å förslaget till Kimito Pastorat och vid valet erhållit nästan enhälligt kallelse år 1844; Professor i Praktiska Theologien den 5 Juni 1847; Kyrkoherde i Ingå Annexe-Pastorat den 7 December 1847; jemte egen tjänst förestått Professionen i Pædagogik och Didaktik från vår-terminens början 1853 till vår-terminens slut 1855 samt från vår-terminens början 1856 till slutet af år 1858; Biskop i Borgå stift, efter att å förslaget innehåft första rummet, den 18 Maj 1865.

Vid Universitetet haft följande särskilda uppdrag: Tjänstförrättande Curator för Åbo Studentafdelning från medlet af Maj månad 1834 till slutet af vår-terminen 1838; Theologiska Facultetens Notarie från den 1 Maj 1837 till slutet af vår-termin 1839 samt från början af höst-termin 1841 till den 5 Juni 1847; Ledamot i Student-examens-utskottet höst-termin 1840 och vår-termin 1841 samt ifrån och med höst-termin 1842 till och med vår-termin 1845; af promovendi utsedd att predika vid Juris Doctors promotion 1840, vid Medicinæ Doctors promotion 1847, vid Philosophiæ Doctors och Magister-promotion samma

år; vid Theologiae Doctors promotion 1857, vid Philosophiae Doctors och Magister promotion samma år; vid Magister och Doctors-promotionerne i Historisk-Philologiska Faculteten 1860 samt vid Philosophiae Magister-promotionen 1864; Theologiska Facultetens Decanus i tur höst-termin 1848 och vår-termin 1849, höst-termin 1854 och vår-termin 1852, samt af Cancellar utnämnd på tre år i sender åren 1852, 1855, 1858, 1864 och 1864; Inspector Typographiae från höst-termin 1850; Ledamot i Ekonomie-Divisionen af Universitetets Consistorium på tre år den 3 Januari 1853; Pro-Rector vid Universitetet efter föregånget val alltid på trenne år från d. 31 Maj 1855 intilldess han blifvit till Biskop utnämnd; uppförd på förslag till Rector vid Universitetet i tredje rummet 1856, i andra rummet 1858 och 1864 samt i första rummet 1864; på Universitetets vägnar hållit ett tal med anledning af Kejsar Alexanders kröning den 20 September 1856; Promotor i Theologiska Faculteten d. 40 Nov. 1857.

Haft följande uppdrag utom Universitetet: Ledamot i Helsingfors Bibelsällskaps Comité den 17 Maj 1845 och vice Ordförande i samma Comité den 11 Maj 1853; Ledamot i Fattigvårdsdirectionen i Helsingfors åren 1849—1854 och derunder tvenne månader t. f. Ordförande; Ledamot i Comitén för granskningen af landets Kyrkolag och Ordning den 19 April 1852 och af nämnde Komité vid dess sammanträde i Åbo i Februari månad 1854 utsedd till redaktör af ett nytt omarbetadt förslag till nämnde lag; såsom Ledamot af Presteståndet öfvervarit revisionen af Finska Banken i Januari månad 1853; Ledamot i Comitén för uppgörande af förslag till Elementar-Läroverkens reorganisation den 10 Maj 1855; Ledamot i Comitén för reglerandet af kommunalförvaltningen på landet år 1859; Ledamot i Comitén för granskning af uppgjort förslag till inrättande af folkskoleväsendet i landet 1862; Ordförande i Finska Missionssällskapets bestyrelse från dess stiftelse 1859 intill 1862, då han afsade sig befattningen; Ledamot i Comitén för utarbetandet af anvisningar och råd rörande barns bland allmogen vård och föda 1859; vald till Ledamot i det utskott af landets ständers deputerade, som år 1862 sammanträdde i Helsingfors för att utarbeta de lagförslag, som å förstinfallande landtdag skulle föreläggas landets ständer; representant för presteståndet vid landtdagen i Helsingfors 1863—1864 och dervid ledamot i lagutskottet och ordförande i ståndets enskilda besvärsutskott; såsom blifven biskop ledamot i Comitén för psalmboken, Comitén för handboken och Comitén för catechesen år 1865 och såsom ledamot i förutnämnde Comité deltagit i granskningen af det år 1857 utgifna förslaget till svensk psalmbok samt i utarbetandet af ett af nämnde granskning föranlett nytt förslag år 1868; såsom biskop medlem af presteståndet vid landtdagen i Helsingfors 1867 och dervid ledamot i grundlags- och i kyrkolagsutskottet; såsom biskop visiterat samtliga läroverken i stiftet år 1866 och en del af församlingarna år 1867, samt hållit prestmöte år 1866.

Erhållit följande utmärkelser af regeringen: Kejsarl. S:t Annae Ordens tredje klass 1854; utmärkelsetecken för 20 års oförvitelig tjenst 1855; Kejsarl. Kongl. S:t Stanislai Ordens andra klass 1856; samma Orden med Kejsarl. Kronan 1850;

Kejsarl. S:t Annae Ordens andra klass 1863; Kejsarl. S:t Wladimirs Ordens tredje klass 1867.

Ledamot af följande Sällskaper: Sällskapet pro Fauna et Flora Fennica 1830 och i tvenne år dess secreterare; Finska Litteratur-Sällskapet 1832; Bibel-Sällskapet i Helsingfors 1837; Finska Hushållningssällskapet 1837; Finska Trädgårds-odlingssällskapet 1842; Nordiska Oldskrift-Sällskapet i Köpenhamn 1848; Finska Konstföreningen 1846; Finska Missionssällskapet 1859.

Utgifvit följande skrifter: A) Akademiska dissertationer: 1) de fundamento fidei 1837; 2) de ratione, quae inter Cateheticam et Homileticam intercedit 1837; 3) commentatio historico-critica originem apostolicam et authentiam epistolae Jacobi examinatura. P. I. 1840; 4) de constitutione regiminis ecclesiastici singulari Fenniae habita ratione 1847. B) Akademiska programer: 1) till Professor Granfelts installation såsom Professor i Dogmatiken år 1853, innehållande en framställning af den christna trons förhållande till vetenskapen; 2) till Professor Stenbäcks installation som Professor i Pædagogik och Didaktik år 1855, innehållande en framställning af pædagogikens betydelse såsom läroämne vid Universitetet jemte en historik öfver denna vetenskap såsom föremål för undervisningen vid Universiteterna i allmänhet och särskilt vid det finska universitetet; 3) till Theologiae Doctorspromotionen den 10 November 1857; innehållande historiska upplysningar om det sätt, hvarpå under tidernas lopp Theologiae Doctorsvärdigheten i allmänhet och särskilt i Finland blifvit meddelad jemte några deraf föranledda tankar och betraktelser; 4) till Professor Ingmans installation som Professor i Bibliska Exegetiken 1864, innehållande en framställning af den christna theologiens och särskilt exegetikens vetenskapliga och kyrkliga karakter; C) Om förhållandet mellan naturvetenskapernas nyaste resultater och bibelns lära om naturen, 1850; D) Handbok i Finlands Kyrkorätt. Förre delen 1853; E) Tal med anledning af Kejsar Alexander II:s kröning 1856; F) Tidskrift för Finska Kyrkan. Två årgångar 1857 och 1858; G) Redigerat och författat motiver till Förslag till "Förslag till Kyrkolag för Storfurstendömet Finland 1863;" H) Helsning till presterskapet i Borgå stift 1865; I) Kortare minnesord vid särskilda personers grafvar; K) Följande längre afhandlingar, införda i särskilda tidskrifter och tidningar: 1) Om prestbildning, införd i Ecclesiastiskt Litteraturblad 1844; 2) Öfversigt af den nyaste striden angående uppkomsten af Nya Testamentets skrifter, införd i tidskriften Väktaren 1847; 3) Om det för Finland föreslagna folkskoleväsendet och särskilt om barntädgårdar, införd i Helsingfors Tidningar, och en annan i Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning 18—; Ett och annat om sättet att tolka våra grundlagar; 5) om kyrkotukten; 6) om skolans förhållande till kyrkan, införd i Paedagogiska Föreningens tidskrift 1866; 7) Om bönhörelsen, införd i Kyrkligt Weckoblad 1867; L) Flere mindre uppsatser i theologiska, paedagogiska och statsrättsliga ämnen, införda i särskilda af landets tidningar.

Företagit resor i vetenskapligt och kyrkligt hänseende flere gånger till Sverige, år 1861 till Tyskland och Schweitz samt år 1864 till Danmark.

III.

Philosophiæ Candidater, som nu skola till Doctorer promoveras:

Af Götiska Nationen:

JOHAN AUGUST WALLIN.

Född i Warola den 3 Juni 1837. Efter studier vid Skara Elementarläroverk student i Lund den 29 Maj 1857 och i Upsala September 1859. Tjenstgjort såsom vicarierande läroverksadjunct i Skara läseåret 1862—63. Examen Stili Latini pro gradu philosophico den 21 Jan. 1865. Philosophiæ Candidat-examen den 1 Maj 1868. Disputerat pro gradu philos. d. 22 Maj 1868: *Bidrag till kännedomen om Westgötabergets byggnad.* I.

EMIL FINNEVE GUSTRIN

Född i Grefbäck den 1 Oct. 1839. Genomgått Skara elementarläroverk. Student i Upsala den 13 Sept. 1860. Tjenstgjort såsom vice Adjunct vid Wenersborgs högre elementarläroverk vårterminen 1863. Aflagt föreläsningsprof för sökt adjunctur vid samma läroverk den 7 Februari s. å. Student i Lund d. 14 Sept. s. å. Examen Stili Latini pro gradu philos. d. 8 Dec. 1865. Philosophiæ Candidat-examen den 23 Oct. 1867. Disp. pro gradu philos. den 22 Maj 1868: *Om Menniskans Odödlighet.*

Innehar *första* hedersrummet.

ERIK WILHELM LINDSKOG.

Född i Skara den 14 Aug. 1841. Efter studier vid Skara elementarläroverk student i Upsala den 24 Jan. 1861, i Lund d. 22 Sept. 1863. Tjenstgjort såsom vice Collega vid Sköfde paedagogi en kortare tid af höst-terminen 1865. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 19 Jan. 1866. Philosophiæ Candidat-examen den 31 Maj 1867. Tjenstgjort såsom extra-lärare vid Lunds h. elementarläroverk under Höst-terminen 1867 och Vår-terminen 1868. Disp. pro gradu: *Om det skönas begrepp*, den 7 Maj 1868.

Af Smålands Nation:

JOHAN GUSTAF ABRAHAM SÖDERGREN.

Född i Wexiö d. 14 Dec. 1839. Genomgått dervarande h. elementarläroverk. Stud. i Lund d. 12 Sept. 1856. Examen Stili latini pro gradu philos. Sept. 1859. Assistent vid Kongl. Telegraphstationen i Lund 1858—63. Philos. Cand. examen d. 18 Mars 1863. Disp. pro gradu philos. d. 22 maj 1868: *Om Gustaf II Adolfs plan att blifva Rysk Czar.* Adjunct vid Wexiö högre elementarläroverk 1864.

CARL OSKAR EKELUND.

Född i Jönköping den 2 Dec. 1841. Genomgått dervarande högre elementarläroverk. Student i Lund den 25 Maj 1860. Examen Stili Latini pro gradu philos. d. 13 Dec. 1866. Philosophiæ Candidat-examen den 1 Maj 1868. Disp. pro gradu d. 22 Maj

1868: *Horatii Sångers, X—XX i Andre boken. Metrisk öfversättning med anmärkningar.*

PEHR WILHELM STRANDMARK.

Född i Hamneda d. 26 Jan. 1841. Genomgått Wexiö h. elementarläroverk. Student den 17 Sept. 1861. Examen Stili latini d. 30 Maj 1863. Philosophiæ Candidat-examen d. 14 Sept. 1866. Under läsåret 1866—67 samt höstterminen 1867 tjenstgjort såsom extra-lärare vid Lunds h. elementarläroverk. Adjunct vid h. elementarläroverket i Helsingborg den 11 Mars 1868. Disp. pro gradu: *Om växtämnets läge i fröet jemte särskilt redogörelse för hjertbladens ställning hos Svenska växter* den 19 Maj 1868.

PETER JOHAN OSEEN.

Född i Hestra d. 30 Oct. 1843. Genomgått Wexiö högre elementarläroverk. Student den 28 Maj 1862. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 28 Maj 1864. Philosophiæ Candidat-examen den 31 Jan. 1867. Medlem af philologiska Seminarium i Lund Vår- och Höstterminen 1867. Tjenstgjort såsom profärs-candidat vid Lunds h. elementarläroverk Höst-termin 1867, och såsom extralärare vid samma läroverk Vårterminen 1868. Disp. pro gradu: *De vi atque usu enuntiationum temporalium et causalium apud Homerum*, den 4 April 1868.

SAMUEL EDVARD MELANDER.

Född i Alsheda af Wexiö Stift d. 25 Febr. 1844. Efter att hafva genomgått Wexiö högre elementarläroverk student i Lund den 26 Maj 1863. Vid Wexiö elementarläroverk tjenstgjort såsom vice Adjunct höst-terminen 1864 och vårterminen 1865 såsom extra-lärare. Ordinarie medlem af philologiska Seminarium i Lund den bestämde tiden af två år 1865—1867. Examen Stili latini pro gradu philos. den 14 Dec. 1867. Philosophiæ Candidat-examen d. 1 Maj 1868. Disp. pro gradu: *De Historia Romanorum Antiquissima quaestiones*, den 22 Maj 1868.

Af Skånska Nationen:

ANDERS ADOLF OSKAR STENKULA.

Född i Farhult d. 17 Sept. 1840. Genomgått Helsingborgs elementarläroverk. Stud. d. 15 Sept. 1857. Ex. Stili lat. pro gradu philos. d. 20 Jan. 1862. Philosophiæ Candidatexamen den 30 Jan. 1864. Disp. pro gradu philos. den 9 Maj 1868: *Om Skånska Städernas författning vid medlet af 17:de århundradet*. Adjunct vid Malmö elementarläroverk 1866.

CARL AXEL HEDENSKOG.

Född i Christianstad den 11 Febr. 1837. Efter att hafva genomgått Christianstads elementarläroverk student d. 26 Jan. 1859. Examen Stili Latini pro gradu philosophico d. 5 Dec. 1862. Philosophiæ Candidat-examen d. 15 Dec. 1865. Disp. pro gradu: *Berättelse om Alexander den Store, öfversättning från Syriskan med Anmärkningar. Ett bidrag till Alexanderssagan och dess historia*, den 11 Maj 1868.

ARNOLD NATHANAEL HAMMAR.

Född i N. Rörum den 21 April 1842. Efter att hafva genomgått Christianstads högre elementarläroverk stud. i Lund den 16 Dec. 1859. Examen Stili Lat. pro gradu philos. d. 23 Maj 1862. Philosophiæ Candidat-examen d. 15 Sept. 1856. Tjenstgjorde såsom extra lärare vid Christianstads h. elementarläroverk läsåret 1865—66. Förordnades till e. o. Amanuens vid Universitets-bibliotheket den 22 Aug. 1867. Disp. pro gradu d. 15 Febr. 1868: *Bidrag till Lunds Domkapitels äldsta Historia*. Har

dessutom från trycket utgifvit: *Om Kyrkan i Skåne under Katholicismen* I., Akademisk afhandling — till offentlig granskning framställd inför Filosofiska Faculteten i Lund den 20 Maj 1868 (införd i Lunds Universitets Årsskrift 1867).

JOHAN ALBERT ANTON RINGIUS.

Född i Ingelstorp den 20 Mars 1842. Genomgått Ystads elementarläroverk. Student den 15 Dec. 1860. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 23 Maj 1862. Philosophiæ Candidatexamen d. 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. den 11 Maj 1868: *Om Ursprunget till de Sydfranska Städernas Medeltidsförfattningar*.

CARL MARTIN ALFRED IMMANUEL FALK.

Född i Gladsax den 30 Oct. 1844. Genomgått Lunds elementarläroverk. Stud. den 15 Dec. 1860. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 20 Maj 1865. Företog sommaren 1865 en botanisk resa till Norge. E. o. Amanuens vid botaniska institutionen d. 19 Sept. 1866. Philosophiæ Candidat-examen d. 28 Mars 1868. Disp. pro gradu philosophico den 22 Maj 1868: *Bidrag till Kännedom om den Sydvestra vegetationens ursprung och vägen för dess invandring*. — Har dessutom utgifvit följande skrifter: Förteckning på Skandinavians Phanerogamer, Thallogamer och Characeer. Lund 1865. Några smärre uppsatser i Botaniska Notiser för år 1866 (Om *schedonorus serotinus* (Beneken) — en för Svenska Floran ny art) och 1867 (1. Anmärkningar om *Sedum maximum* och *S. purpureum* Koch — och 2. Om *Lappa intermedia* (Lange) Reich.) — Kallad den 18 Juni 1866 till corresponderande medlem af "den botaniske Forening i Köpenhamn".

Innehar *andra* hedersrummet.

JOHAN MATHIAS AMBROSIUS JÖNSSON.

Född i Lund den 8 Febr. 1843. Genomgått Lunds elementarläroverk. Stud. d. 15 Dec. 1860. Examen Stili latini pro gradu philosophico d. 12 Dec. 1861. Företog under sommaren 1866 en resa till Norge i botaniskt ändamål. Philosophiæ Candidatexamen d. 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. den 20 Maj 1868: *Om den förnfnftiga Känslan*. — Corresponderande medlem af "den botaniske Forening" i Köpenhamn, enligt kallelse af d. 15 Oct. 1866.

OLA KYHLBERG.

Född i Sasserup af Östra Espinge socken och Malmöhus län den 18 Nov. 1841. Inskrefs den 1 Sept. 1851 i Lunds Carolinska Cathedralskola och dimitterades derifrån till Universitetet. Stud. d. 27 Maj 1861. Examen Stili latini pro gradu philosophico d. 6 Dec. 1866. Philosophiæ Candidatexamen d. 14 Dec. 1867. Disp. pro gradu philos. d. 18 Maj 1868: *Om Skalden Sighvat Thordson samt Tolkning af hans Vestvikingar och Nesja-visur*.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND.

Född i Väsby d. 11 Jan. 1845. Genomgått Helsingborgs elementarläroverk. Stud. d. 27 Maj 1861. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 12 Dec. 1862. Förordnades till Amanuens vid Astronomiska observatorium d. 27 Febr. 1864. Philos. Candidatexamen d. 14 Sept. 1866. Disp. pro gradu philos. d. 7 Maj 1868: *Bestämning af Lunds Observatorii Polhöjd medelst observationer i första vertikalen*.

NILS JOHAN OLOF HERMAN LINDSTRÖM.

Född i Borby den 28 Dec. 1842. Genomgått Ystads elementarläroverk. Stud. d. 17 Dec. 1861. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 18 Maj 1866. Philos. Candidatexamen d. 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. d. 19 Maj 1868: *De legis XII tabularum reliquiis*.

CARL OSKAR THEODOR FLENSBURG.

Född i Upåkra d. 5 Dec. 1843. Genomgått Lunds elementarläroverk. Stud. d. 17 Dec. 1861. Examen Stili latini pro gradu philos. d. 7 Dec. 1864. Philos. Candidatexamen d. 14 Dec. 1867. Disp. pro gradu philos. d. 19 Maj 1868: *Jemförande framställning af Skelettet hos Tornsvalan, Hus-svalan, Nattskärnan och Göken.*

OSKAR AXEL WILHELM KLEBERG.

Född i Mansdala af Wä socken d. 10 Juli 1845. Dimitterad från Lunds elementarläroverk. Stud. d. 17 Dec. 1861. Examen Stili latini pro gradu philos. V. T. 1863. Philos. Candidatexamen d. 31 Maj 1866. Disp. pro gradu philos. d. 20 Maj 1868: *Öfversigt af Plagiostomernas Anatomi I.*

OTTO HERMAN BORGSTRÖM.

Född i Esphult den 7 Oct. 1843. Genomgått Christianstads elementarläroverk. Stud. d. 30 Maj 1862. Ex. Stili lat. d. 20 Maj 1866. Philos. Candidatexamen d. 28 Mars 1868. Disp. pro gradu d. 22 Maj 1868: *Maleachis Profetia öfversatt och kommenterad.*

PER SÖRENSSON.

Född i Högestorp af Reslöfs församling den 7 Maj 1841. Genomgått Lunds elementarläroverk. Stud. d. 12 Dec. 1862. Ex. Stili lat. d. 14 Sept. 1866. Philosophiæ Candidatexamen d. 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu den 16 Maj 1868: *Egil Skallagrímsons Höfuðlausn, öfversatt och förklarad.*

SVEN OLSSON STENBERG.

Född i Fröslof af Walleberga församling d. 31 Juli 1839. Åtnjutit elementarundervisning i Ystads läroverk. Stud. d. 12 Dec. 1862. Ex. Stili lat. d. 22 Jan. 1867. Philos. Candidatexamen d. 28 Mars 1868. Disp. pro gradu philos. d. 20 Maj 1868: *Jobs femtonde Capitel, Öfversatt och Commenterad.*

PER NILSSON.

Född i Stoby d. 18 Febr. 1842. Genomgått Christianstads elementarläroverk. Stud. d. 27 Jan. 1863. Ex. Stili lat. pro gradu philos. d. 20 Maj 1865. Philos. Candidatexamen d. 23 Oct. 1867. Disp. pro gradu d. 4 Maj 1860: *Moses välsignelse öfver Israel, Deut. 33 Cap. Öfversättning med anmärkningar.*

ERNST HJALMAR SJÖVALL.

Född i Christianstad d. 9 Dec. 1844. Genomgått Christianstads elementarläroverk. Stud. d. 27 Jan. 1863. Afade d. 22 och 28 Maj 1863 de för undergående af juridisk examen föreskrifna svenska och latinska stilprof. Ex. Stili lat. d. 15 Dec. 1865. Under tvenne månader af höstterminen 1866 tjenstgjort såsom vicarierande adjunct vid h. elementarläroverket i Helsingborg. Från den 16 Jan. 1867 till och med Vårterminen 1868 tjenstgjort dels såsom vicarierande adjunct, dels såsom extra lärare vid Lunds h. elementarläroverk. Philosophiæ Candidatexamen den 1 Maj 1868. Disp. pro gradu den 22 Maj 1868: *Taciti Germania. Öfversättning med anmärkningar.*

MAC BERLIN.

Född i Balkåkra den 5 October 1845. Genomgått Lunds elementarläroverk. Student d. 16 Dec. 1863. Ex. Stili lat. pro gradu d. 20 Maj 1865. Philosophiæ Candidatexamen den 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. d. 9 Maj 1868: *Om potenser af en complex variabel.*

GUSTAF RAGNAR SCHLYTER.

Född i Stockholm den 24 Oct. 1845. Genomgått Lunds elementarläroverk. Student d. 16 Dec. 1863. Ex. Stili latini pro gradu philos. d. 18 Maj 1866. Philosophiæ Candidatexamen den 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. den 22 Maj 1868: *De initio capitis quinti Platonis ΑΠΟΛΟΓΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ recte constituendo.*

PER GUSTAF EKLUND.

Född i Lund den 2 Mars 1846. Genomgått Lunds elementarläroverk. Student d. 16 Dec. 1863. Under läsåret 1866—67 såsom ordinarie medlem deltagit i philologiska Seminariets öfningar. Ex. Stili lat. pro gradu philos. d. 20 Maj 1867. Philos. Candidatexamen d. 15 Febr. 1868. Disp. pro gradu philos. den 11 Maj 1868: *De modo Latinorum conjunctivo in absoluta interrogatione usurpato.*

Af Blekingeska Nationen:**CARL THEODOR FAGERLUND.**

Född i Carlskrona d. 25 Juni 1840. Student d. 23 Maj 1856. Ex. Stili latini pro gradu philos. d. 31 Jan. 1860. Philos. Candidatexamen d. 15 Sept. 1864. Tjenstgjort såsom extra-lärare vid Lunds högre elementarläroverk under Höstterminen 1865. Disp. pro gradu philos. d. 9 Dec. 1867: *Om det moraliskt ondas grund enligt Kant, Fichte, Schelling och Schleiermacher.* Docens i praktiska Philosophiens historia d. 20 Jan. 1860.

FREDRIK ANDERSSON.

Född i Carlskrona den 16 Juni 1842. Genomgått Carlskrona elementarläroverk. Stud. d. 25 Maj 1860. Ex. Stili lat. pro gradu phil. d. 30 Jan. 1864. Tjenstgjort sås. extra-lärare vid Lunds h. elementarläroverk 1865—66, 67—68. Philos. Cand. examen d. 23 Oct. 1867. Disp. pro gradu d. 19 Maj 1868: *Om Elementar-studiet af Mathematik.*

EDVARD WALDEMAR LINDAHL.

Född i Carlshamn d. 22 Aug. 1845. Genomgått Carlshamns elementarläroverk. Stud. d. 12 Dec. 1862. Ex. Stili latini pro gradu philos. d. 18 Maj 1866. Philos. Candidatexamen d. 14 Dec. 1867. Disp. pro gradu philos. den 16 Maj 1860: *Om Staden Carlshamn. Några historiska och statistiska anteckningar.*

Af Göteborgs Nation:**OLOF JACOBI.**

Född i Lurs församling af Bohuslän den 15 Nov. 1834. Genomgått Göteborgs elementarläroverk. Ex. Stili latini pro gradu philos. v. t. 1861. t. f. lärare i Kattarps högre Folkskola h. t. 1862; ordinarie lärare derstädes d. 10 Dec. 1862. t. f. lärare vid Lunds Folkskole-lärare-seminarium d. 28 Sept. 1864; ordinarie lärare derstädes d. 21 Dec. s. å.; erhöill afsked från samma befattning d. 5 Febr. 1868; Philosophiæ-Candidatexamen d. 12 Dec. 1865; deltog såsom medlem af philologiska seminariet i dess öfningar vårterminen 1866. Disp. pro gradu philos. d. 25 Maj 1867: *In Satiras Horatianas Adversaria.* Disp. pro venia docendi den 31 Maj 1867: *De Pervigilio Veneris, carmine latino, Commentatio.* Docens i latinska språket den 19 Juni 1868. — Har ytterligare från trycket utgifvit: Kort Hjelpreda i latinsk Stilistik. Öfvers. 1860. — *De tempore παρουσίας Christi ultimo ex scriptis Paulinis cognoscendo.* Lundæ 1868.

AXEL JACOB VARENIUS.

Född i Skepplanda den 20 Augusti 1841. Genomgått Göteborgs elementarläro-

verk. Stud. den 30 Maj 1862. Ex. Stili lat. pro gradu philos. 1865. Philos. Candidatexamen d. 30 Jan. 1867. Disp. pro gradu philos. d. 19 Febr. 1868: *Jesaias tjugåttonde Capitel, öfversatt och commenteradt.* — Tjenstgjort såsom prof-årscandidat vid Lunds h. elementarläroverk läsåret 1867—68.

IVAR ADOLF LYTTKENS.

Född på Börringe i Skåne den 19 Jan. 1844. Erhållet skolundervisning å Halmstads lägre och Göteborgs h. elementarläroverk. Stud. i Lund d. 30 Maj 1862. Ex. Stili lat. pro gradu philos. d. 28 Maj 1864. Philos. Cand. examen den 31 Jan. 1867. Under vårterminen 1868 tjenstgjort såsom extra-lärare vid Lunds högre elementarläroverk. Disp. pro gradu philos. d. 22 Maj 1868: *Bidrag till kännedomen af Crustaceernas Anatomi. I. Skelettet och maskulaturen hos Hummern (Homarus vulgaris Edu).*

CARL ALBERT COLLIANDER.

Född i Getinge af Hallands län den 2 Februari 1845. Genomgått Göteborgs elementarläroverk. Stud. i Lund den 30 Maj 1862. Förestått Falkenbergs Pædagogi höstterminen 1865. Ex. Stili lat. pro gradu d. 30 Maj 1866. Philosophiæ Candidatexamen d. 14 Sept. 1867. Disp. pro gradu philos. d. 7 Maj 1868: *Bidrag till Kännedom om Halländska Allmoge-målet.*